

ต้นฉบับหนังสือรวมบทความ
การประชุมวิชาการระดับชาติ : เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย

โดย รองศาสตราจารย์ ดร. สุวรรณ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ)

เมษายน 2548

ต้นฉบับหนังสือรวมบทความ
การประชุมวิชาการระดับชาติ: เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย

บรรณาธิการ

สุพรรณา สถาอนันท์

อภิปราย

เจตนา นาควัชระ

มารค ตามไท

ธงชัย วินิจจะกุล

สมบัติ จันทร์วงศ์

ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ

อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย

บทความ

ศุภวิทย์ ดาวรูปตร

ปกรณม์ สิงห์สุริยา

สุรสม กฤษณะจุฑะ

วราภรณ์ ก.ศรีสุวรรณ

จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา

บาหยัน อิมสำราญ

พิเชฐ แสงทอง

ปราโมทย์ ภัคดีณรงค์

ภัคดีกุล รัตนา

นิชาภา ทิชากรสกุล

ชุดโครงการเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

ชื่อโครงการ: จัดประชุมวิชาการระดับชาติ: เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย

รหัสโครงการ: PDG47H0006

หัวหน้าโครงการ: รองศาสตราจารย์ ดร. สุวรรณมา สถาอานันท์

ระยะเวลา: 1 เมษายน 2547 – 31 มีนาคม 2548

บทคัดย่อเชิงกระบวนการ

โครงการนี้เปิดโอกาสให้นักวิจัยอิสระและอาจารย์จากสถาบันอุดมศึกษา 10 แห่งทั่วประเทศ เสนอบทความวิจัยในการประชุมระดับชาติ จำนวนทั้งสิ้น 25 บทความ การอภิปรายเรื่อง “ความจริงและการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์” และ “จินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ” ช่วยสร้าง “จุดอ้างอิง” ร่วมกันของงานวิชาการทางมนุษยศาสตร์ ท้ายสุด มีผลงานรวมบทความ จำนวน 10 บทความ รวมการถอดเทปการอภิปราย มีบรรณาธิการปรับปรุงแก้ไขต้นฉบับให้เรียบร้อย พร้อมพิมพ์เผยแพร่ต่อไป

บทคัดย่อเชิงเนื้อหา และประโยชน์ของผลงาน

บทความทางมนุษยศาสตร์ ทั้ง 10 บทความ และการอภิปรายเป็นการเสนอมุมมองใหม่ ดังนี้

1) บทความทั้ง 10 บทความ ที่คัดสรรมารวมเล่ม ล้วนแต่ตั้งคำถามที่น่าสนใจ เป็นคำถามที่ตอบจากแนวการวิเคราะห์เชิงสหวิชาการ และสะท้อน “แนวโน้ม” งานวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ร่วมสมัยได้ในระดับหนึ่ง

2) บทความทั้ง 10 บทความ สะท้อนพลังการวิเคราะห์ทางมนุษยศาสตร์ที่ใช้ศึกษาปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การพยาบาล ซึ่งช่วยให้เห็นความซับซ้อนของภาพ “ความจริง” ที่ถูกศึกษาได้ครอบคลุมกว้างขวางขึ้น

3) การอภิปราย เรื่อง “ความจริงและการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์” และ “จินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ” ช่วยสร้าง “จุดอ้างอิงร่วมกัน” ของงานทางมนุษยศาสตร์ จุดอ้างอิงร่วมกันนี้จำเป็นต่อวิชาการทางมนุษยศาสตร์ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายในเชิงวิธีวิทยาภายในมนุษยศาสตร์เองสูง

Project Title: Humanities Research Forum in Thailand
Project Code: PDG47H0006
Project Director: Associate Prof. Suwanna Satha-Anand, Ph.D.
Project Period: 1 April 2004 – 31 March 2005

Summary of Work Process

This project provides opportunities for independent researchers, lecturers, and graduate students from 10 universities throughout the country to present their research papers at a national forum. During the two-day forum on 26-27 August 2004, a total of 25 papers were presented. The discussion panels on Truth and Imagination in the Humanities help create a "common reference point" for various academic endeavors in the Thai Humanities. At the final phase, a collection of 10 research articles together with the points of discussion from the two panels, are edited into a volume for future publication.

Summary of Contents and Relevance of the Papers

The 10 selected articles, together with points of discussion from the panels on Truth and Imagination offer "new" vistas for Thai Humanities in the followings:

1) All 10 selected articles offer thought-provoking perspectives and pose challenging questions for Thai Humanities. The methodologies and analysis are interdisciplinary, reflecting current trends in doing Humanities in Thailand.

2) All 10 selected articles indicate creative contributions of the Humanities in the studies of historical, social, cultural, political and therapeutic phenomena. They reflect an uneasy complexity of "truths" which are dynamic, inclusive and open-ended.

3) The panels on Truth and Imagination offer a "common frame of reference" for doing Humanities. This common framework is crucial in pointing to an overall picture of the Humanities whose diverse methodologies are always poignant.

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ii
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	iii

การอภิปรายเชิงวิชาการ

การอภิปรายเรื่อง "ความจริงและการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์"	1
การอภิปรายเรื่อง "จินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ"	38
สรุปภาพรวมการประชุม.....	71

บทความวิจัย

คณิต-วิทย์ ในประวัติศาสตร์ความรู้.....	80
ศาสตร์การตีความเรื่องเล่าของ ปอล ริเกอร์ ในการวิจัยทางการแพทย์	114
"สัมพันธ์บท" และการเข้าถึงความจริงกรณีปัญหาเขื่อนปากมูล	144
สังคมไทยและชาวสยามในสมัยรัชกาลที่ 4 ในทัศนะขององรี มูโอดี	167
บทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ : นาฏยกระบวนทัศน์.....	193
บางระจัน: ประวัติศาสตร์ในวรรณกรรม.....	237
วาทกรรมรัฐกับการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชุมชนป่าพุดควนเค็ง จ.นครศรีธรรมราช.....	269
"คนแม่แจ่ม" ในกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมผ้าซิ่นตีนจก	305
กรุงเทพกับภาพลักษณ์ "ผู้หญิงเหนือ"	336
ภาพสะท้อนสังคมอเมริกันของจอร์จ ลูคัสใน สตาร์วอร์ส	385

การอภิปรายเรื่อง “ความจริงและการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์”

วันพฤหัสบดีที่ 26 สิงหาคม พ.ศ.2547 เวลา 9.00 – 12.00 น.

ณ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศ.ดร. เจตนา นาควัชระ	วิทยาการ
รศ.ดร. มารค ตามไท	วิทยาการ
ศ.ดร. ธงชัย วินิจจะกุล	วิทยาการ
รศ.ดร. สุวรรณนา สถาอนันท์	ผู้ดำเนินรายการ

กล่าวนำโดย รองศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณนา สถาอนันท์

ความคิดที่จะจัดการประชุมในวันนี้ เกิดมาจากข้อสังเกตและความกังวลบางประการ คือมีข้อสังเกตว่าความรู้ทางมนุษยศาสตร์ในสังคมไทย บางครั้งคล้ายๆ ถูกมองว่าเป็นพลเมืองชั้นสอง ดูเหมือนว่าความรู้จริงๆ ไปอยู่ทางกลุ่มวิทยาศาสตร์มากกว่า บางทีคนในวงการมนุษยศาสตร์พูดกับใครก็ไม่ค่อยรู้เรื่อง พูดกันเองบางทีก็ไม่ค่อยรู้เรื่องด้วย แต่จริงๆ ตัวเองก็เชื่อในความรู้ทางมนุษยศาสตร์มาตลอด เห็นความงาม เห็นปัญญาของความรู้ทางนี้ ในขณะที่เดียวกัน ดิฉันก็อยากจะทำเรื่องความรู้ทางมนุษยศาสตร์ให้ความจริงบางอย่าง จึงนำมาสู่คำถามที่ว่าความจริงทางมนุษยศาสตร์นั้นเป็นอย่างไร มีวิธีการหาความจริงอันหลากหลายของมันเป็นเองอย่างไรบ้าง การพยายามตอบคำถามนี้ก็นำไปสู่คำถามที่เกี่ยวข้องต่อไปด้วยว่า จริงๆ แล้วสังคมไทยสนใจความจริงแค่ไหน สนใจความจริง จริงหรือเปล่า สถาบันอะไรที่สถาปนา หรือผลิต หรือเผยแพร่ความจริงสู่สังคมไทย หรือ บางครั้ง คนในมนุษยศาสตร์เองบางกลุ่ม เช่น กลุ่ม post modern จะเห็นว่าคำถามเรื่องความจริงทิ้งไปได้แล้ว ในที่สุดแล้วหาไม่ได้ มีแต่มุมมอง เหล่านี้เป็นต้น วันนี้ เวลาเราพูดถึงเรื่องความจริงกับการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์ ความจริงที่เราพูดถึงในวันนี้เป็นความจริงแบบ truth ตัวเล็ก t ตัวเล็ก แล้วก็มี s ด้วย เป็นความจริงที่หลากหลาย เราจะไม่พูดถึงความจริงในความหมายของ Truth ตัวใหญ่ที่ศักดิ์สิทธิ์ โลกุตระธรรม วันนี้เราคงไม่ไปที่ระดับนั้น แต่เป็นความจริงชนิดที่สัมพันธ์กับชุดของสัญลักษณ์ สัมพันธ์กับภาษา สัมพันธ์กับวัฒนธรรม สัมพันธ์กับจินตนาการ ดิฉันเชื่อว่าจินตนาการเป็นตัวชี้นำความเป็นจริงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้นได้

ทางโครงการขอขอบพระคุณท่านวิทยากรทั้ง 3 ท่าน คือ ท่านศาสตราจารย์เจตนา นาควัชระ อาจารย์มารค ตามไท และอาจารย์ธงชัย วินิจจะกุล ที่กรุณามาร่วมงาน วิทยากรทั้ง 3 ท่านนี้จริงๆ ไม่ต้องการคำแนะนำอะไรเลย ท่านทั้งสามเป็นผู้ที่มีคุณูปการและมีความใส่ใจต่อความรู้ทางมนุษยศาสตร์มาตลอด วันนี้จะขอกราบเรียนอาจารย์เจตนาพูดก่อน แล้วเรียนเชิญอาจารย์มารค แล้วขอจบลงด้วยอาจารย์ธงชัย ขอท่านละประมาณ 45 นาที กราบเรียนเชิญอาจารย์เจตนา

ศาสตราจารย์ ดร.เจตนา นาควัชระ

หัวข้อที่ได้มอบหมายให้พวกเราพูดในวันนี้ มีลักษณะที่เป็นนามธรรมอย่างเลี่ยงไม่ได้ เพราะฉะนั้นผมจะขออนุญาตใช้วิธีที่เรียกว่า ให้อตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมเพื่อที่จะได้ให้ความกระจ่างกับตัวอย่างที่เป็นนามธรรมที่ตั้งเอาไว้ ต้องอธิบายอีกข้อหนึ่งว่า ท่านกำหนดไว้ว่าเป็นการอภิปราย เมื่อเป็นการอภิปรายก็หมายความว่าไม่ใช่เป็นการบรรยาย เมื่อไม่ใช่เป็นการบรรยายก็หมายความว่าไม่มีข้อสรุป มีการตั้งประเด็น และประเด็นเหล่านั้นอาจจะได้รับการนำไปถกเถียง อภิปราย ถกแถลงกันต่อไป ประเด็นที่เป็นปัญหาหนักมาก ๆ คือเรื่องของหลักการและหลักวิชาที่เกี่ยวกับวิชาของเรา เวลาที่เราวิเคราะห์อะไร ตีความหาข้อสรุป ประเมินคุณค่า บางครั้งเราไม่แน่ใจว่าเรามีหลักวิชาหรือไม่ บางส่วนเป็นเรื่องของสามัญสำนึก ตรงนี้เป็นเส้นยาแดงเลยที่ว่าตรงไหนเป็นหลักวิชาตรงไหนเป็นสามัญสำนึก ผมคงจะไม่มาพูดให้ชัดเจนว่าผมกำลังใช้หลักวิชาอะไร หรือว่าบางส่วนเป็นเรื่องของสามัญสำนึก แต่ว่าผู้ฟังก็คงจะสังเกตได้เองว่าอะไรเป็นอะไร ข้อสังเกตบางประการอาจจะเป็นข้อสังเกตที่มีค่า แม้ว่าจะมาจากสามัญสำนึก ถ้าผู้ที่ตั้งข้อสังเกตเป็นผู้ที่มีประสบการณ์กว้างขวางและสามารถที่จะใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยเหตุผลจนได้ข้อสรุปเหล่านั้น วิชาของเรา เรามุ่งไปที่ปรากฏการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริง เราให้ความสนใจกับพฤติกรรมมนุษย์ และส่วนที่สำคัญมาก ๆ เราให้ความสนใจกับผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้น ตรงนี้เป็นเรื่องที่ผมคงจะใช้เวลามากสักหน่อย ผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นมันรวมถึงงานที่สร้างขึ้นด้วยจินตนาการด้วย พอมาถึงตรงนี้มันในทัศนที่ว่าด้วยความจริง เริ่มจะมัวๆ เล็กน้อยแล้ว พูดให้ชัดเจนตายตัวนั้นไม่ได้

เมื่อเป็นการอภิปรายก็ต้องชี้ให้เห็นปัญหา ยกตัวอย่าง หยิบหนังสือพิมพ์ขึ้นมาฉบับหนึ่งเมื่อเช้านี้ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้เมื่อก่อนขายไม่ออกเลย ขณะนี้เปิดมืองครึ่งเก้าโมงหมดแล้ว มันบ่งชี้กระแสอะไรบางอย่างของคนอ่าน ผมจะไม่บอกว่าเป็นหนังสือพิมพ์ชื่ออะไร แต่เป็นหนังสือพิมพ์ที่ควรจะปิดกิจการไปนานแล้ว แต่ไม่ทราบว่าจะอยู่ได้อย่างไร พูดถึงเรื่อง 83 สว.หมดศักดิ์ศรี จับตามหกรรมเขมรอบชาติ ต่อไปก็พูดว่าลากไล่ สว.ขายตัว สาย NGO สับยับสภาสูง เหลือแค่ความเป็นคน แต่ศักดิ์ศรีอยู่ไหนหาไม่เจอ ตรงนี้ผมแยแล้วครับ เพราะหลักวิชาที่ผมเรียนมา พอพูดถึงความเป็นคน มันรวมไปถึงศักดิ์ศรี รวมไปถึงความสง่างาม รวมไปถึงคุณลักษณะบางประการที่บ่งชี้ว่าเราต่างจากผู้ที่ไม่ไปตามขวาง หรือผู้ที่มีเลิบบ้านงาม สังเกตดูให้ดีว่าตรงนี้มันเจอปัญหาเราเจอปัญหาในชีวิตประจำวันตลอดเวลาที่เราพูดกันไม่รู้เรื่อง ด้วยเหตุที่ว่าเราเข้าใจไม่ตรงกัน ลองดูคำเหล่านี้ คำว่า "สัจจะ" ถ้าพูดคำว่าสัจจะ ถ้าแปลว่าความจริง รู้สึกมันเหนือกว่าคำว่าความจริง ถ้าไปพูดว่าสัจธรรม มันจะกระโดดข้ามเส้นพรมแดนที่อาจารย์สุวรรณชาติไว้เมื่อกี้นี้ว่าวันนี้เราพูดเฉพาะสิ่งใกล้ๆ ตัว ความจริงแท้เช่นบรรลूसัจธรรม พจนานุกรมเขาว่าอย่างนั้น แต่หลายปีมาแล้ว

คนปกติคนหนึ่งของจุฬาราช ฝากตะวันตก เคยออกมาสนับสนุนทหาร ด้วยการพูดว่าสิ่งที่ทหารพูด นั้นเป็นสัจธรรม ถึงตรงนั้นผมแทบจะเอาปริญญาผมคืนไปให้หมดเลย สิ่งที่ผมเรียนมาไม่ได้เป็น อย่างนั้นเลย หลังจากนั้นก็เลยทำให้เกิดความไม่แน่ใจว่าวิชาของผมคืออะไร พูดไปพูดไป พอไป อ่านตำราเจอคำว่าสัจนิยม วุ่นกันใหญ่เลย เขาแปลว่าคตินิยมในการสร้างสรรค์วรรณกรรมและ ศิลปะซึ่งแสดงให้เห็นชีวิตและโลกอย่างสมจริง พอเจอคำว่าสมจริง ผมเจอปัญหาแล้ว เพราะผม ไม่เข้าใจคำว่าสมจริง ผมว่าสัจนิยมเขาพยายามจะชี้ให้เห็นว่าเข้าไปใกล้ความจริงให้มากที่สุดเท่า ที่จะเป็นไปได้ แต่สมจริงนั้น วรรณคดีซึ่งเขียนด้วยจินตนาการ สร้างด้วยจินตนาการ แม้แต่วรรณ คดีในยุคคลาสสิก ก็มีความสมจริง ตรงนี้วุ่นวาย ทางที่ดีคืออย่าไปยุ่ง คือว่าของเราไปอย่างนี้แล้ว กัน พอมาถึงเรื่องข้อเท็จจริง ยุ่งอีก ข้อเท็จจริงระดับมันจะต่ำลงไป วิทยาการของเราเป็นวิทยา การเชิงวิจารณ์ และเป็นวิทยาการแห่งการตีความ หลักวิชามันคงจะเป็นเรื่องของการตีความเชิง วิจารณ์ แต่ถ้าพูดว่าตีความ มันก็เลยลักษณะที่เป็นอึดวิสัยไม่ได้ เราแสวงหาความหมาย บาง ครั้งเราไปถึงขั้นที่เราประเมินคุณค่า ถ้าจะเอาตัวอะไรวัด ก็ต้องเอาตัวมนุษย์วัด และตัวมนุษย์ที่ไป วัดนั้นเชื่อถือได้แค่ไหน ตอนสุดท้ายผมจะเสนอความเห็นอะไรบางอย่างว่า มันมีที่สุดของ พรหมแดนแห่งมนุษยศาสตร์ซึ่งเราจะต้องพึ่งวิทยาศาสตร์ มันมีหลายๆอย่างซึ่งเราไม่สามารถจะ ให้ คำตอบได้

อีกอย่างหนึ่งที่จะต้องยอมรับก็คือว่า ในวิชากลุ่มของเรา วิชาประวัติศาสตร์มีบทบาทที่ สำคัญและมีสถานะที่สูงมาก เพราะว่าเป็นศาสตร์ที่พยายามจะเข้าไปหาความจริงให้ได้มากที่สุด จากหลักฐานทุกรูปทุกแบบเพื่อจะบอกกับเราว่านี่คือสิ่งที่เกิดขึ้นจริง แต่พวกผมที่มาทางสายที่เป็น วิชาการที่เกี่ยวกับศิลปะ ที่เกี่ยวกับวรรณคดี ความจริงที่เราพบอยู่ไม่ใช่ความจริงที่พบในชีวิต จริงบนท้องถนน แต่เป็นความจริงอย่างอื่นที่เกิดขึ้นจากงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ ในอีกแง่มุมหนึ่ง ตรงนี้เป็นปัญหาแล้ว ความจริงคือสิ่งที่ถูกใจข้าพเจ้า คือสิ่งที่ข้าพเจ้าพอใจ พึงใจ ประทับใจ ชอบใจ ข้าพเจ้าได้ไตร่ตรองแล้วว่าสิ่งเหล่านี้เป็นคุณแก่ข้าพเจ้าและแก่คนจำนวนมาก ข้าพเจ้าจึงเอา ตราว่าความจริงเข้าไปประทับ ความจริงจึงไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ดังที่เป็นอยู่ และที่เป็น มา และที่จะเป็นต่อไป ความจริงคือสิ่งที่เป็นไปตามที่ข้าพเจ้าปรารถนา ยุ่งแล้วนะครับตรงนี้ เงื่อนไขตรงนี้สำคัญที่สุด ถ้าไม่มีเงื่อนไขตัวนี้เข้าป่าเลย เงื่อนไขก็คือว่าความปรารถนาของ ข้าพเจ้านั้นอยู่ในกรอบของเหตุผลและศีลธรรมอันดีหรือไม่ ถ้าไม่มีเงื่อนไขเหล่านี้อันตรายที่สุดถ้า บอกว่าสิ่งเหล่านี้คือหลักวิชา แต่สิ่งที่เราปฏิเสธไม่ได้ก็คือว่า ความพึงใจนั้นทำให้เกิดศรัทธา เขา ว่าศรัทธานั้นสามารถทำให้ขุนเขาเขยื้อนได้ เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็อีกนั่นแหละ ศรัทธาที่จอมปลอมก็มี ศรัทธาที่ไกลจากสัจจะและสัจธรรมก็มี เพราะฉะนั้นวิชาอย่างเราจึงต้องมีเงื่อนไข ทำไปทำมา จะก้าวไปสักก้าวหนึ่ง มันมองข้างหน้าอย่างเดียวไม่ได้ ต้องเหลียวซ้ายแลขวาและมองข้างหลัง วิชานี้เป็นวิชาซึ่งไม่จำเป็นต้องอย่าเรียน ที่ผิดพลาดไปแล้วก็แล้วไป มีลูกมีเต้าตักเตือนเขาไว้ให้ดี มัน

เอาแยกเกลือกิน เพราะฉะนั้นปัจจัยที่จะมาหนุนว่าข้าพเจ้ามีศรัทธาอย่างนี้มันต้องมีปัจจัยอะไร เมื่อสักครู่พูดถึงวิชาประวัติศาสตร์ไปแล้ว

1. ต้องแสวงหาข้อเท็จจริงในหลายๆ ระดับ
2. ต้องยึดความเป็นเหตุเป็นผล จึงจะเป็นวิชาการ
3. ต้องยึดความถูกต้อง ต้องเดินตามทำนองคลองธรรม ไม่ใช่ความเที่ยงตรงและแม่นยำเท่านั้น ต้องยึดความเที่ยงธรรมไว้ด้วย

ตั้งเงื่อนไขตลอด พูดไปๆ มีแต่เงื่อนไขเลยไม่รู้ว่าคุณตอบอยู่ตรงไหน ต่อไปจะเป็นตัวอย่าง ผมจะให้หัวข้อว่าตัวอย่างเหล่านี้คืออะไร หัวข้อแรก **เทพปกรณัมว่าด้วยเรื่องต้นกำเนิด** ท่านที่เรียนมากก็จะไปเปิดตำราฝรั่ง แล้วก็ดูท่านออกมาเป็นภาษาฝรั่งว่า the myth of origin ผมไม่รู้เรื่องที่ผมตั้งมาเช่นนี้ เพราะว่าตัวอย่างเหล่านี้เป็นตัวที่กำหนดว่าผมจะตั้งชื่อว่าอะไร

เรื่องแรกเป็นประสบการณ์จากดนตรีตะวันตกซึ่งผมชอบมาก มีวาทยากรชาวอิตาลีคนหนึ่งโด่งดังมากในศตวรรษที่ 20 ชื่อ Toscanini มีความเชี่ยวชาญหลายทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชี่ยวชาญทางด้านดนตรีเยอรมัน ซึ่งคนเยอรมันต้องยอมรับ ครั้งหนึ่งกำลังซ้อมบทเพลงซิมโฟนีของคีตกวีชาวเยอรมันชื่อ บีโทเฟ่น ซ้อมไปถึงตรงนี้ทีไร เสียงมันไม่น่าจะใช่ มันต้องมีโน้ตผิดแน่ๆ เลย แต่ว่าเขาพิมพ์มาอย่างนี้ จะทำอย่างไร ตรงนี้สำคัญ ตะวันตกสนใจเรื่องนี้มาก ต้องกลับไปหาต้นตอให้ได้ ถ้าสมัยนี้ก็ยกมือถือไปที่หอจดหมายเหตุที่กรุงเวียนนา ให้เขาขึ้นไปค้น มันอยู่ชั้นบนของโรงคอนเสิร์ตที่เวียนนา เขาเก็บไว้ที่นั่น ผมเข้าใจว่าสมัยก่อนใช้โทรเลข แล้วก็บอกไปว่าห้องที่เท่านั้นๆ ของซิมโฟนีนั้น ลองไปดูว่าต้นฉบับตัวเขียนเป็นอย่างไร ภายในเวลาไม่ช้าไม่นานก็ได้ความกลับมาว่าต้นฉบับตัวเขียนบอกว่าโน้ตตัวนั้นผิด ความจริงมันเป็นโน้ตที่วาทยากรคิดว่าควรจะเป็น ก็หมายความว่าความจริงคือสิ่งที่มันเป็นต้นตอ ณ จุดกำเนิดใช่หรือไม่ ถ้ามองอย่างนี้ ถ้ามองด้วยความไม่แน่ใจ สมมติว่าขณะที่บีโทเฟ่นกำลังจรดปากกาลงไปนั้นเกิดจามขึ้นมาพอดี แล้วมันทำให้ปากกามันเขี่ยผิดที่ไป แล้วท่านก็ไม่ได้อ่านทวน โน้ตมันผิดมา ต้นฉบับมันผิด แล้วท่านจะทำอย่างไร จะยอมเล่นทั้งที่ผิดๆ หรือ เมื่อสองสามวันนี้ มีวาทยากรที่ได้รับรางวัล และก็มาเจอโน้ตผิดเข้า วงนักดนตรีเรียกมือถาม "จะแก้มั๊ยครับ" วาทยากรบอกว่าเอาไว้พูดกันตอนพักก็แล้วกัน เพราะฟังไม่รู้ว่ามีผิด อะไรคือของแท้ อะไรคือของเทียม อะไรคือของจริง **ของจริงคือสิ่งที่อุบัติขึ้น ณ ต้นกำเนิดกระนั้นหรือ** ไม่แน่เสียแล้ว ผมถึงบอกวิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่ดี คือตรวจสอบไปหมดเลยว่า เชื่อได้หรือที่เขาว่าเล่ามาจากปากคนที่ได้เห็นความจริง ถ้าคนเดียวเล่าเชื่อได้หรือมันอาจจะต้องมีหลักฐานอื่นที่มาโต้แย้ง และในที่สุดก็ต้องเลือกหลักฐานที่มีเหตุมีผลที่สุด ของไทยเรา โชคดีมหาศาลที่ไม่มีวัฒนธรรมหลายหลาก ดนตรีไทยบอกกล่าวกันด้วยปาก เมื่อวันศุกร์ที่แล้ว มีรายการดนตรีที่น่าสนใจมากที่ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร ผมคิดว่าไม่ช้าไม่นาน เราจะต้องพูด

ว่าถนนทุกสายมุ่งไปที่ตลิ่งชัน โดยเฉพาะตลิ่งชันชั้นแปด เขาพูดกันถึงเรื่องผลงานของพระยาเสนาะดุริยางค์ ซึ่งต่อมาก็มาสืบทอดสำนักไว้ที่คณะศิลปกรรม เราถ่ายทอดกันมาจนไม่รู้ว่ามีต้นกำเนิดคืออะไร จะถามถึงต้นกำเนิดของเพลงนี้แม้แต่พระยาเสนาะฯ ก็ต้องไปถามลูกศิษย์พระยาเสนาะฯ คนหนึ่งอาจจะพูดว่าท่านเล่นอย่างนี้ อีกคนหนึ่งอาจจะบอกว่าท่านเล่นอีกอย่างก็ได้ เพราะท่านเล่นสองวันอาจจะไม่ตรงกันก็ได้ แล้วก็กล่าวกันอยู่เสมอว่าเพลงไทยที่ท่านได้ยินอยู่ทุกวันนี้มันไม่ใช่ของดีที่สุดหรอก ของดีที่สุดท่านอาจารย์จะหวงเอาไว้ และไม่บอกใคร แล้วท่านก็ไม่แสดง ไล่ที่อัดเสียงมาก็ไม่ใช่ มันจึงเกิด myth of origin ซึ่งพิสูจน์ไม่ได้ ความขลังเกิดจากสิ่งที่เราไม่รู้ สิ่งซึ่งเราไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าจริง ความขลังเกิดจากศรัทธาและจินตนาการ จินตนาการแปลว่าเมื่อสมัยก่อนเขาเล่นตึกว่านี่มากมายนัก แล้วอาจารย์ท่านหวงวิชา ท่านก็จะไม่ถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ให้ เพราะอย่างนั้นตรงนี้ที่ผมกำลังจะพูดก็คือว่า ที่เขาสอนเรื่องว่าให้ทำ critical edition พยายามเอาต้นฉบับตัวเขียนต้นฉบับซึ่งเรียกว่าเวอร์ชันเอ เวอร์ชันบี เวอร์ชันซี ต้องมานั่งเทียบกัน มันเป็นความพยายามที่น่าสรรเสริญที่จะกลับไปหาต้นตอ โดยเหมาเอาว่าต้นตอนั้นคือความจริง อาจจะไม่ใช่ก็ได้ แต่ถ้าถ้าไม่มีความพยายามเหล่านี้ วิชาการของเราจะอ่อนแอยิ่งกว่านี้เสียด้วยซ้ำ

ตัวอย่างที่ 2 เป็นคำถาม ถามว่านี่คือเรื่องจริงหรือนิยาย ตัวอย่างเมื่อก่อนหน้านี้ตั้งชื่อว่าเทพปกรณัมว่าด้วยเรื่องต้นกำเนิด หมู่เยอรมันชอบท่องเที่ยวแบบประหยัด ก็โบกรถ เมืองไทยทำไม่ได้นะโดนจี้ ก็โบกรถขอขึ้นฟรี วันหนึ่งก็เดินทางไปในประเทศฝรั่งเศสก็มีชายปลายมีขมิ้ววัยรับขึ้นรถ นอกจากสัญญาว่าจะไปส่งที่จุดหมายแล้ว กลับบอกว่าคืนนั้นนอนที่บ้านฉันก่อนไหมล่ะ แล้วก็หาข้าวหาปลาให้กิน เมื่อเข้าไปในบ้านของชายคนนั้น ก็มีห้องว่างอยู่สามห้อง ชายคนนั้นเป็นชาวฝรั่งเศสและก็บอกกับชายหนุ่มชาวเยอรมันว่าเลือกเอาสิจะเอาห้องไหนก็ได้ ว่างทั้งสามห้อง เติงก็ว่างอยู่ ก็ถามว่าทำไมไม่มีใครมานอนเลย นี่มันห้องลูกชายฉันเอง ฉันมีลูกชายสามคนถามว่าลูกชายไปไหน ลูกชายตายหมดแล้วในสงคราม ลูกชายตายไปแล้วในสงครามทั้งสามคน แปลว่าเยอรมันฆ่า แต่ว่าชายฝรั่งเศสคนนี้ ไม่ใช่เป็นพุทธ แต่รู้เรื่องอภัยทาน สามารถที่จะข่มใจตัวเอง และเวลาที่เรารับคนขึ้นมา เราไม่รู้ว่าเขาชาติอะไรหรอกเพราะเขาไม่ได้โบกรถ เขารับชายหนุ่มคนนี้ขึ้นมาแล้วก็รู้ว่าเป็นชาวเยอรมัน นี่มันลูกของศัตรูนี้ ของเราไม่ได้ แม้แต่ลูกเขลยเล่นหัวก็ไม่ได้ พูดอย่างนี้เด็กสมัยนี้ไม่รู้เรื่อง เพราะฉะนั้นตรงนี้ผมก็ถามว่า เรื่องที่ผมเล่านี้ ถ้ามันเป็นเรื่องจริง ท่านรู้สึกอย่างไร ถ้ามันเป็นวรรณกรรม ท่านจะรู้สึกอย่างไร ต่างกันไหมว่า ถ้าเรื่องนี้เป็นเรื่องจริง มันจะมีความหมายอย่างหนึ่ง มีคุณค่าอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นเรื่องสมมติ เป็นเรื่องวรรณกรรมที่แต่งขึ้น มันจะมีความหมายอีกอย่างหนึ่งและอีกระดับหนึ่ง ทั้งไว้เป็นคำถาม

ต่อไปหัวข้ออันนี้แปลกประหลาด ตั้งชื่อว่า *กวีสร้างโลกก่อนพระเจ้าเสียดิ* ในบทความของผม ผมเอ่ยไว้ในหน้าที่ 13 มีนิสิตทั้งปริญญาโทและปริญญาเอกอยู่ที่นี้ใช้ไหมครับ ผม

ขอเตือนอะไรไว้อย่างหนึ่ง อย่าได้เขียนบทความอย่างที่ผมเขียนเป็นอันขาด ห้ามเขียนนะครับ ต้องมีทฤษฎีเยอะๆ ต้องมี quote คำว่า postmodern หลุดอยู่ตรงนั้นนิดตรงนี้หน่อยหรือ poststructuralism ต้องอ้างชื่อ "เดวิดกา" และต้องอ้างชื่อ "ฟูโก" ถ้าเจอ สปีแวก ซึ่งมาเมืองไทยแต่ไม่มีใครรู้ มาพูดที่เมืองไทยเมื่อเกือบ 2 ปีที่แล้วพูดดีด้วยแต่ไม่มีใครไป เพราะคิดว่ามหาวิทยาลัยเอแบคเป็นคนจัด แล้วทำไมสปีแวกถึงจะมาที่เอแบค โลกมันเป็นอย่างนั้น ละครเรื่องหนึ่งของมหาวิทยาลัยชาวเยอรมันชื่อ "ซิลเลอร์" ชื่อ "วิลเฮล์มเทล" เราเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "วิลเลียม เทล" ที่รู้จักคือเพลงใหม่โรงจากอุปรากรเรื่อง วิลเลียม เทล ของ รอซินี แต่ซิลเลอร์เขียนเรื่องนี้เอาไว้ด้วยการที่ว่าไปอ่านหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สวิส พูดคำว่าประวัติศาสตร์นี่ก็ต้องตั้งเงื่อนไขอีกแล้ว เป็นประวัติศาสตร์ที่มาจากตำนาน เป็นตำนานการสร้างชาติสวิส คือการต่อต้านจักรพรรดิของราชวงศ์ฮับส์บูร์ก แล้วก็ประกาศอิสรภาพ เขียนไปตีมากจนว่าภาพที่ซิลเลอร์บรรยาย รวมทั้งสถานที่ทั้งบรรยายภาค ขณะนี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวไปแล้ว ไปเดินตามก้อนหินตรงนี้ วิลเฮล์มเทล กระโดดขึ้นมาบนก้อนหินก้อนนี้ กระโดดลอยขึ้นไปบนหน้าผา ซึ่งความจริงมันเป็นไปไม่ได้ ซิลเลอร์ เขียนแล้วคนเชื่อ ศรัทธาสามารถจะทำให้ขุนเขาเขยื้อนได้ เกิดความศรัทธาจนกลายเป็นว่าต่อไปนี่มีการจัดมหกรรมทุกปี เป็นวันซึ่งแสดงความเป็นชาติของชาวสวิส ทั้งๆ ที่เขาหลายภาษาและหลายเชื้อชาติ ถามว่า ซิลเลอร์ไปเห็นมาด้วยตัวเองหรือเปล่า ตอบว่าไม่เคยไปเลย แต่เขียนขึ้นด้วยจินตนาการ จากฟังคนเขาเล่าบ้าง จากหลักฐานเกร็ดที่เป็นตำนานบ้าง เขียนขึ้นมาแล้วมันเกิดความสมจริงถึงขนาดที่ว่าคนเป็นจำนวนมากเชื่อ และชาวสวิสเลยเอาละครของซิลเลอร์ไปหนุนความรักชาติของเขาเอง มีท่านผู้หนึ่งเขียนไว้แปลกประหลาดมาก เขาบอกว่า ซิลเลอร์เขียนละครเรื่องนี้เมื่อปี ค.ศ. 1804 เขาก็เลยตั้งข้อสังเกตไว้อย่างนี้ว่า เป็นไปได้ว่าดินแดนตอนกลางของสวิสนั้น พระเจ้าทรงสร้างขึ้นหลังจาก ค.ศ. 1804 อันเป็นปีที่เรื่องวิลเฮล์มเทลอุบัติขึ้น และพระเจ้าก็คงถือบทละครที่เป็นต้นฉบับซึ่งออกแสดงครั้งแรกที่นครไวมาร์นั้นไว้ในพระหัตถ์ของพระองค์ด้วยเหมือนตุ๊ก ตุ๊กกระทั่งว่าพระเจ้ากับซิลเลอร์ใครใหญ่กว่ากัน พระเจ้ายังต้องฟังซิลเลอร์เลย ไม่นั่นมันไม่มีประเทศสวิสกระนั้นหรือ ถามว่าอะไรคือความจริง ตรงนี้ยุ่งแล้ว นี่คือวรรณกรรมที่สร้างด้วยจินตนาการ บทละครที่สร้างขึ้นด้วยจินตนาการ มีความสมจริงสูงเสียจนสามารถที่จะก่อให้เกิดศรัทธาได้ เพราะฉะนั้นในบางครั้งพวกผมไม่ได้ไปตรวจสอบว่าอะไรมันเหมือนกับโลกแห่งความเป็นจริงหรือเปล่า แต่ว่าสิ่งเหล่านั้นมันมีความสมจริงพอที่จะสร้างความประทับใจให้แก่เราได้หรือไม่ มันเป็นความเป็นจริงอีกระดับหนึ่ง อีกแบบแผนหนึ่ง ผมเขียนเอาไว้แล้วในบทความนี้

คิดขึ้นมาได้ ลืมไปว่าเวทีนี้เมื่อผมขึ้นครั้งที่แล้ว ผมไม่ได้มาพูด ผมมาร้องเพลง บางท่านก็คงจำได้และคงจะบอกว่าทีหลังอย่างร้องอีกเลย มันมีเพลงฎกระดิ่งซึ่งผู้คนติดอกติดใจกันมาก ผมอ้างไว้ในหน้า 14 คือบรรยายได้ดีจนคนเดินขึ้นภูกระดิ่งตามเพลงนี้กันไปมากมาย แล้วก็ไปถามคนแต่งว่าที่คุณไปเห็นมามันตอนไหน อย่า ท่านที่เป็นกวีอย่าได้ทำอย่าง เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เรื่อง

เขียนแผ่นดิน อีกเป็นอันขาด เขาพยายามจะเอาวิธีนิพนธ์ไปทำหน้าที่แทนภาพถ่าย ซึ่งมันเป็นไปไม่ได้ แล้วก็เลยเขียนงานที่แปลกที่สุดเท่าที่เคยเขียนมา แล้วกำลังจะเขียนต่อไปอีก ไม่เชื่อนักวิจารณ์ก็แล้วไป เพลงภูกระดึงนั้น คนที่เขียนไม่เคยไปภูกระดึงเลย เขาสารภาพว่าไม่เคยไปเลย ทั้งสองคน ทั้งคนเขียนทำนองและคนเขียนคำร้อง แต่ว่ามันมีความสมจริงที่สร้างภาพขึ้นมาจนคนเกิดติดอกติดใจภูกระดึงขึ้นมา ก็มีอีกเพลงหนึ่ง เพลงชื่อ "บ้านนา" สามีเป็นชาวนา ภรรยาก็เป็นชาวนา ภรรยาอย่างนี้หายากแล้ว ทำกับข้าวไว้รอสามี เดินทางกลับมาแล้วภรรยาทำกับข้าวเหล่านี้อันนี้ไว้ ท่านที่กำกับข้าวเป็น ลองฟังดูว่ากับข้าวอย่างนี้มันสมควรจะทำหรือไม่ ผู้หญิงเขาก็ร้องว่าทำทางฝั่งหัวข้าว น้องแกงถั่วพริกยวนน้ำพริกมะขาม แกงถั่วพริกยวนก็ไม่บอกว่าแกงอะไรนะ บังเอิญมันไม่ลงตัว ต้องใส่ไปอีกโน้ต ไม่อย่างนั้นเดี๋ยวเพลงจะล่ม ผมเดาว่าแกงส้ม สมมติว่าเป็นแกงส้ม ถั่วพริกยวนและน้ำพริกมะขาม มันออกเปรี้ยวทั้งสองทาง ซึ่งตำราพ่อครัวหัวป่าก์แม่ครัวหัวป่าก์เขาไม่ให้ทำ ผู้ชายเขาบอกดีสิน้องต้องกินหลายชาม ผู้หญิงก็ร้องตอบมะเขืองามจิ้มกับหลนปลา ลองดูนะครับว่า 1. แกงส้ม 2. น้ำพริกมะขาม 3. หลนปลา เข้าไปอีก 3 อย่างมันไม่ไปด้วยกันครับ แต่ว่าในเพลงนี้ ความจริงซึ่งมันอยู่ในเพลง กับความจริงซึ่งมันอยู่ในชีวิตจริง มันไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกัน แต่ตรงนี้ร้องแล้วมันเพราะ น้ำลายไหลทุกที แล้วก็ทำให้ตอนเย็นต้องกลับบ้าน

เรื่องต่อไป หัวข้อว่า **ของเถื่อนคือของแท้** ผมจะไม่บอกว่าบิมน้ำมันบิมน้ำอยู่ที่ไหน เดี่ยวคนจะไปแย่งซื้อน้ำมันจากบิมนี่กัน มีบิมนในซอยแห่งหนึ่งแถวบ้านผม ขึ้นชื่อนักหนานว่าน้ำมันดี มีหน้าซำยังถูกกว่าที่อื่นลิตรละ 30 สตางค์ ทดลองกันมาหลายคนแล้ว ที่ซื้อน้ำมันเติมราคา วิ่งไปแล้วเครื่องน็อก ขณะนี้ไว้ใจไม่ได้เลยเขาปนะอะไร แต่น้ำมันจากบิมนี่ ลองไปเติมแล้ววิ่งฉิวเลย ไม่มีข้อบกพร่อง เครื่องยนต์ไม่พัง รถมมอยู่ได้ 10 กว่าปีทุกคัน แต่น้ำมันเหล่านี้มันขายได้ยังไงต่ำกว่าราคาตลาดถึง 30 สตางค์ คำตอบก็คือ เป็นที่รู้กันว่าเจ้าของบิมน้ำมันเป็นผู้มีอิทธิพล และน้ำมันนี้เถื่อนอย่างแน่นอน คำกล่าวขานก็คือว่า จงไปเติมน้ำมันที่บิมนี่เถอะ เพราะมันเป็นน้ำมันเถื่อนที่แท้จริง เป็นน้ำมันเถื่อนที่แท้จริง เพราะฉะนั้นความจริงตรงนี้ คนอื่นจะอีกว่ามันไม่เถื่อน สิ่งที่มีมันไม่เถื่อนกลับกลายเป็นสิ่งที่ไร้คุณภาพ สิ่งทีเถื่อนเป็นของจริง เป็นของที่มีคุณภาพ ของจริงกับของเถื่อนที่แท้จริง อะไรมันจะมาเทียบกันได้ยังไง ถ้าสังคมไทยทั้งหมดวิ่งไปซื้อน้ำมันเถื่อนซึ่งเป็นน้ำมันจริง แล้วสังคมจะเป็นยังไง เพราะฉะนั้นข้อพิจารณาในตรงนี้ มันจึงเป็นข้อพิจารณาว่า พลเมืองดีต้องทำอะไร ไม่ใช่พลเมืองดีไปหาน้ำมันเถื่อนที่แท้จริง ฉะนั้นของเถื่อนคือของแท้ อย่าไปเชื่อทั้งสองอย่าง ต้องไตร่ตรองพิจารณาดูให้ดี

ประเด็นต่อไป **พันธนาการของสัญนิยม** บางครั้งเราไม่ค่อยเข้าใจ คนที่สอนวรรณกรรมอาจจะไปเจอผู้อ่านบางคนที่เขาบอกว่า เวลาคนที่เขาเล่าเรื่องแล้วใช้คำว่าข้าพเจ้าหรือผม ไปบอกเลยว่าคนๆ นั้นคือ นายปราบดา หยุ่น มันไม่ใช่ มันเป็นตัวละครสมมติที่เป็นผู้เล่าเรื่อง ตรงนี้ก็ยุ่งเหมือนกันว่าอะไรคือของจริง อะไรคือตัวจริง ถ้าพูดถึงว่าสัญนิยมเป็นหลักการ ผู้ที่ยังไม่ค่อยเข้าใจ

อาจจะยึดหลักการนี้มากเกินไป ซึ่งทำให้พวกเราที่เป็นนักวิชาการต้องคอยเตือนสติอยู่ตลอดเวลา เช่นถามว่า หลังน้ำตาจริงๆ กับหลังน้ำตาด้วยการแสดง ต่างกันอย่างไร รายการยูบีซีของ 34 แล้วออกมาเป็นช่อง 35 นั้น มีส่วนที่ดีหลายตอน อย่างการวิจารณ์เพลงดี ส่วนที่ผมทนไม่ได้คือเอาน้ำตามาเป็นสินค้า อันนี้ถือว่า bad test ผมมาจากโลกของวรรณกรรม มาจากโลกของวรรณคดี ของศิลปะ ถ้าผมเห็นคนขึ้นเวทีแล้วก็หลังน้ำตา ไปจนถึงทำให้ผมหลังน้ำตาตามได้ ผมเกิดความชื่นชมยินดี แต่ผมคิดว่าน้ำตาในชีวิตจริงเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่ใช่เรื่องที่จะมาทำเป็นสาธารณะ อะไรคือความจริง น้ำตาจริงๆ กับน้ำตาที่เกิดจากการแสดงซึ่งเป็นน้ำตาปลอม ต่อไปจะต้องเป็นน้ำตาขาว หรือน้ำตาดารา ซึ่งมันมีหลายขั้นตอนเหลือเกิน จะเอาเรื่องของความจริงเข้าไปเติมได้อย่างไร ลูกศิษย์ผม เขาเคยเล่นละครเรื่องจุฬาทรีคูณ ได้สถานที่ดีมาก เล่นบนเกาะแห่งหนึ่งกลางสระแก้วที่พระราชวังสนามจันทร์ ตรึงคนดูจนกระทั่งวินาทีสุดท้าย นางเอกชื่อดาราราย กระโดดน้ำตาย ในเรื่องเขาว่าโดดลงไปที่จุฬาทรีคูณ ซึ่งแม่น้ำสามสายมาบรรจบกัน มันเป็นตำนานที่พนมเทียนเอามาเขียนเอาไว้ ตีพิมพ์กันมาก เพลงจุฬาทรีคูณก็ดังจนทุกวันนี้ 50 ปีไปแล้วก็ยังดัง ตอนสุดท้ายเขาคิดขึ้นมาได้ว่าต้องทำให้มันเหมือนจริง พอนางเอกเดินลับไป เรื่องก็จะจบแล้ว นางเอกไปกระโดดน้ำตาย คนก็รู้ว่านางเอกไปกระโดดน้ำตาย เขาก็หาตัวสัตว์ที่ตัวหนึ่งมา แล้วก็กระโดดตุ้มลงไปในสระ อารมณ์ที่เราคล้อยตาม อารมณ์ที่มันซึ่งกับเรื่องจุฬาทรีคูณ ทุกคนหัวเราะขึ้นมา เรื่องนั้นฟังไปเลยครับ เพราะเขาต้องการจะทำให้จริง ให้มันใกล้กับความจริงที่สุด เพราะฉะนั้น ผมจึงแยกว่า ความจริงในศิลปะกับความจริงในโลกแห่งความเป็นจริงนั้นมันไม่ตรงกันครับ

จบสุดท้ายด้วยหัวข้อสุดท้าย หัวข้อว่า *วิทยาศาสตร์คือพันธมิตร* สิบกว่าปีมาแล้ว หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งกล่าวอ้างว่า ได้ไปค้นพบบันทึกประจำวันของฮิตเลอร์ เป็นข่าวที่ฮือฮามากแล้วมีหลักฐานมาให้ดูเป็นปี่งเลยว่าเป็นบันทึกประจำวันของฮิตเลอร์ ทำท่าทางว่ามันเป็นสมุดซึ่งหลุดๆ ลุยๆ อ่านดูในนั้นแล้ว เหตุการณ์มันตรงกับที่นักประวัติศาสตร์เขาจดกันไว้ ไปสอบถามศาสตราจารย์หลายคน ซึ่งได้อ่านบางตอนจากที่เขาว่าเป็นบันทึกของฮิตเลอร์ ท่านศาสตราจารย์เหล่านั้นก็บอกว่าใช่แน่ เพราะว่าไตร่ตรองด้วยเหตุผลแล้ว เอาหลักฐานอื่นมาเทียบแล้ว สำนวนมันก็เหมือนฮิตเลอร์ เพียงแต่ไม่ได้ยินเสียงเท่านั้น เพราะเสียงฮิตเลอร์เลียนยากเพราะเสียงแบบบันทึกประจำวันของฮิตเลอร์อันนี้จะตรวจสอบอย่างไรคนเขาถกเถียงกันอยู่ ในท้ายที่สุด ก็ส่งตัวเล่มสมุดเหล่านั้นไปให้สำนักทดสอบทางวัสดุที่กรุงเบอร์ลิน และผมเพิ่งไปได้ฟังผู้อำนวยการสำนักทดสอบ ท่านเป็นคนเดียวที่มาประชุมกับนักมนุษยศาสตร์ที่เยอรมัน และเป็นคนเดียวที่พูดรู้เรื่อง นอกจากนั้นพูดไม่รู้เรื่องเลย พูดเฉพาะเรื่อง secondary literature คือเอกสารทุติยภูมิ ข้าพเจ้าได้สำรวจเอกสารทุติยภูมิมาแล้วเป็นจำนวน 80 เรื่อง ภาคภูมิใจมาก ท่านผู้นี้บอก ฟังข้าพเจ้าสักหน่อยได้มั๊ย เขาไม่ให้แม้แต่เวลาจะ lecture ให้แก่อภิปรายแค่ 10 นาทีเท่านั้น วันนี้ให้ผมตั้ง 45 นาที ผมใช้ไม่ถึง เขาก็เอาวัสดุเหล่านั้นไปสำรวจแล้วพูดออกมาจากใจตัวเองว่าเป็นกระดาษนั้น แล้ว

ก็ไปทดสอบด้วยมาตรฐานทางวิทยาศาสตร์ ผลปรากฏว่าวัสดุที่ใช้ทำนั้นว่าเป็นบันทึกของฮิตเลอร์ นั้นเป็นสารโพลีเมอร์ ฮิตเลอร์ครองอำนาจตั้งแต่ 1933 ถึง 1945 สารโพลีเมอร์คิดได้เมื่อปี 1954 บอกอยู่ต่างๆ แล้วว่าปลอม ศาสตราจารย์ทั้งหลายก็ไปตั้งสมาคมกัมหนานานาชาติตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็ถือว่า มันสำคัญไหมที่จะต้องรู้ว่าบันทึกของฮิตเลอร์เป็นของจริง หรือของปลอม กรณีนี้มันชวนคิด เราจะอ่านบันทึกของฮิตเลอร์ว่าเป็นวรรณกรรมได้หรือไม่ เพราะมันเป็นเรื่องที่สำคัญมากที่ น่าจะรู้ว่าเป็นของจริงหรือของปลอม นานๆ ครั้งจึงจะมีสุรกายเช่นฮิตเลอร์ สามารถจะครอบคนเป็นจำนวนมากได้เป็นเวลาถึง 12 ปี ถึงจนถึงขั้นนี้ก็ยังถกเถียงกันอยู่ว่า จิตวิทยาของคนเหล่านั้นเป็นอย่างไร ทำไมจึงถูกครอบได้ง่ายถึงขนาดนั้น ถ้าได้รู้ว่าจะอะไรเป็นจริง อะไรเป็นของปลอมแล้ว มันมีนัยสำคัญหรือไม่ว่าในอนาคตเราจะไม่ผิดพลาดอีก รับสารภาพเสียเถอะครับว่าวิชามนุษยศาสตร์อาจจะทำอะไรได้มากก็ตาม มันจะมาถึงเส้นพรมแดนตรงนี้ที่เรา ยอมรับว่าเราต้องพึ่งคนอื่น และถ้าหันไปพึ่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในบางกรณี เราจะได้คำตอบที่ชัดเจน ซึ่งเป็นคำตอบซึ่งจะช่วยให้เราวางปัญหา คลายปมปัญหา ซึ่งเราใช้แต่เพียงตรรกของเรานั้นไม่ได้ จบลงด้วยคำสารภาพว่า ข้อจำกัดของมนุษยศาสตร์มีมากมายนัก อย่าผยองจนเกินไป

อ.สุวรรณ: เราได้เห็นแล้วว่า ความจริงทางมนุษยศาสตร์มันซับซ้อน อาจารย์ก็ได้ให้ทั้งคำถามที่ ให้เห็นถึงพลังของมนุษยศาสตร์และข้อจำกัดไปพร้อมๆ กัน กราบเรียนเชิญอาจารย์มารด ค่ะ

รองศาสตราจารย์ ดร.มารค ตามไท

นมัสการพระคุณเจ้า ท่านผู้ร่วมสัมมนาทุกท่าน ตอนเปิด ท่านผู้อำนวยการ สกว. ก็พูด เทียบมนุษยศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ ก็บอกว่ามีความมั่งคั่งอยู่ในวิทยาศาสตร์ด้วย จริงๆ แล้ว ความระแวกกันระหว่างมนุษยศาสตร์กับวิทยาศาสตร์นั้นน้อยมากเมื่อเทียบกับความระแวก ระหว่างศิลปะกับปรัชญาซึ่งอยู่ภายในมนุษยศาสตร์เอง สิ่งที่ผมได้รับมอบหมายให้มาพูดในวันนี้ คือ จะฉายภาพปรัชญาให้เห็นอย่างเดี่ยว การใช้เหตุผลในปรัชญา ความจริงในปรัชญาลักษณะ ต่างๆ ของมัน ที่นี้บางคนบอกว่าปรัชญาเป็นวิชาวางอยู่บนพื้นฐานของการใช้เหตุผล ถ้ามันจริง ว่าคุณลักษณะที่สำคัญที่สุดของมนุษย์คือการใช้เหตุผล ถ้าจริงอย่างที่บางคนเคยเสนอ เพราะว่า สัตว์อื่นๆ ก็เปิดหูเปิดตา มีประสาทสัมผัสทั้งห้า ถ้าอย่างนั้น วิชาที่เป็นมนุษยศาสตร์บริสุทธิ์ที่สุดก็ จะเป็นคณิตศาสตร์ จริงๆ แล้ว ก็ไม่ใช่อะไรสักอย่างที่เราเรียกว่ามนุษยศาสตร์ถ้าเราจะยึดหลักเหตุผลล้วนๆ นะครับ แต่สิ่งที่ผมจะพูดเกี่ยวกับวิชาปรัชญาคือ จะชี้ให้เห็นว่า รูปแบบของการใช้เหตุผลในปรัชญามีหลากหลายมาก และไม่ใช่ว่าเป็นอย่างที่ปกติจะคิดกัน คือเวลาจะพูดถึงเรื่องความจริงในปรัชญามันมีปัญหาอยู่อย่างหนึ่งที่ต่างจากวิชาอื่นคือว่า ความจริงเองเป็นหัวข้อหนึ่งใน

ปรัชญา วิชาอื่นจะไม่มีว่าความจริงเป็นหัวข้อหนึ่ง เพราะฉะนั้นในปรัชญาก็จะมีทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับความจริง อันนี้ผมกำลังพูดถึงสายปรัชญาที่คิดว่าพูดเรื่องความจริงได้ ไม่ใช่สายที่อย่างที อ.สุวรรณ บอกว่าไม่อยากพูดเรื่องความจริง วันนี้พูดเรื่องความจริงกัน เพราะหัวข้อคืออย่างนั้น ที่นี้ในเมื่อในวิชาปรัชญาเอง ความจริงคือ topic หนึ่งของการศึกษา มันก็สามารถเกิดความสับสนได้ เช่น ถ้าไปเอาเรื่องนั้นมาพูด ก็กลายเป็นผมจะต้องพูดถึงเรื่องความจริงเกี่ยวกับความจริง อะไรอย่างนี้ ซึ่งจะสับสนมาก และก็สับสนทั้งผู้พูดผู้ฟัง ผมว่าคงไม่ไปไหน ปัญหาหนึ่งคือว่า มีคนที่ค้นคว้าเรื่องความจริงในปรัชญาก็เคยชี้ให้เห็นว่า เราไม่สามารถพูดถึงเรื่องความจริงของภาษาหนึ่งในภาษานั้น ถ้าทำอย่างนั้นก็จะเกิดความขัดแย้งกับตัวเอง เพราะฉะนั้นทุกครั้งที่เราจะพูดถึงความจริงของภาษาหนึ่งต้องไปอีกภาษาหนึ่ง เรียกว่า meta-language ของภาษานั้น ถ้าไม่ทำเช่นนั้นจะหนี contradiction ไม่ได้ ในเมื่อจะพบปัญหาอย่างนี้ เวลาพูดปรัชญา ผมจะไม่พูดถึงเรื่องทฤษฎีความจริงในปรัชญา เพราะว่าจะสับสนเกินไป แต่ผมคิดว่าก็คงไม่ถูกทอดทิ้งครับ เพราะว่ามีนักคนอื่น ๆ ในปรัชญา เวลาพูดถึงเรื่องความจริงเกี่ยวกับมันในทัศนเหล่านั้น ก็จะครอบคลุมมันในทัศนเรื่องความจริงด้วยเป็นตัวอย่างหนึ่ง เพียงแต่จะไม่เน้นเรื่องความจริงอย่างเดียว

วันนี้ ผมจะแยกพิจารณาออกเป็น 3 ส่วน คือ พิจารณาเรื่องการหาความจริงในตรรกวิทยา ในประวัติปรัชญา และในปรัชญาเอง ผมจะแยกพิจารณา 3 อย่าง ตรรกวิทยากับประวัติปรัชญาจริงๆ เป็นเครื่องมือที่ปรัชญาใช้ แต่เป็นเครื่องมือที่มีลักษณะปรัชญาอยู่ในการสร้างเครื่องมือ ผมถึงจะนำมาพิจารณา ผมยกตัวอย่างใน sheet สั้นๆ ที่แจกไปว่า ในตัวอย่างของตรรกวิทยากับประวัติปรัชญา ความสัมพันธ์กับปรัชญาเอง มันจะคล้ายๆ กับฟิสิกส์กับเครื่องมือที่ใช้ในฟิสิกส์ เช่น ไซโคลตรอน หรืออะไรอย่างนี้ ในการสร้างเครื่องมือเหล่านี้ในฟิสิกส์ ต้องอาศัยความรู้ทางฟิสิกส์อยู่ด้วยเพื่อสร้าง พอสร้างเสร็จแล้วก็เอาเครื่องมือมันไปศึกษาธรรมชาติ แต่ตัวเครื่องมือเองไม่ใช่เป้าหมายของฟิสิกส์ อันนี้จะต่างจากอย่างสมมติในสังคมวิทยาหรือสังคมศาสตร์ที่ใช้สถิติเป็นเครื่องมือ ตอนเราไปพัฒนาสถิติ การพัฒนาสถิติไม่ต้องใช้สังคมวิทยาในการพัฒนาสถิติ เราก็พัฒนาไปเอง เสร็จแล้วเอาสถิติไปใช้ เพราะฉะนั้น ถ้าพูดถึงเรื่องสังคมวิทยา ความจริงอะไรสมมติก็ไม่ต้องพูดถึงสถิติ แต่สำหรับปรัชญาหรือฟิสิกส์ ต้องพูดถึงเรื่องเครื่องมือด้วย เพราะฉะนั้นความจริงในการสร้างเครื่องมือจะสำคัญ ผมเลยเลือกที่จะแยกออกเป็น 3 ส่วน คือ เรื่องตรรกวิทยา ประวัติปรัชญา กับตัวปรัชญาเอง ที่นี้ในวิธีที่ผมเลือกที่จะทำในทั้ง 3 ส่วนนี้ เพื่อให้เป็นรูปธรรมหน่อย คือในแต่ละส่วนผมจะมีตัวอย่างของหนังสือ ผมเลือกมาสว่นละหนึ่งตัวอย่างจากหนังสืออย่างทางตรรกวิทยา ผมก็เลือกหนังสือ *Modern Logic* ของ Hughs กับ Cresswell ส่วนที่เวลาพิจารณาประวัติปรัชญา ผมเลือกหนังสือ *The Great Chain of Being* ของ Lovejoy ส่วนที่เป็นปรัชญาเอง ผมเลือกหนังสือ *In Defense of Pure Reason* ของ Bonjour หนังสือเหล่านี้ที่เลือกมีทั้งสำคัญและไม่สำคัญ มีหลายอย่างให้เลือกมาได้ แต่พวกนี้เป็นตัวแทนค่อนข้างหลัก ไม่ใช่อยู่ที่

ขอบข่ายแดนระหว่างใช่หรือไม่ใช่ ค่อนข้างคือตัวแทนหลักของส่วนนั้นของปรัชญา เหตุที่ผมเลือก
 อย่างนี้เพราะผมจะยกข้อความบางข้อความที่ผมคัดมาจากหนังสือเหล่านี้ เพื่อมาดูกันว่า เวลาเรา
 จะประเมินความจริงเกี่ยวกับข้อความเหล่านี้ซึ่งอยู่ในสาขาปรัชญา จะทำอย่างไร ตัวอย่างหนึ่งคือ
 ปัญหาอย่างนี้ หลายครั้งเวลาเราพูดถึงความจริง สิ่งที่เราคิดอยู่ในหัวก็คือคำกล่าวหรือข้อความ
 อย่างหนึ่ง เสร็จแล้วเราจะถามว่ามันจริงหรือเปล่า แต่เวลาเราไปดูเอกสารพวกนี้ ซึ่งอยู่ในส่วน
 ต่างๆ ของปรัชญา ไม่ว่าจะเป็นตรรกวิทยา ประวัติปรัชญา หรือปรัชญา นอกจากข้อความต่างๆ
 มันจะพบรูปแบบอย่างอื่น ซึ่งปกติเราจะไม่ใช่คำว่าจริงกับมัน ผมยกตัวอย่างคือนิยาม เรามักจะ
 ไม่ถามว่านิยามจริงหรือเปล่า เพราะนิยามเป็นนิยามทุกๆ ไป แต่ในที่นี้ผมจะเข้าใจอย่างนี้ว่า ถ้า
 เมื่อไหร่คนเสนอนิยามอะไร ไม่ใช่นิยามในทางภาษานะครับ เอนิยามในสายปรัชญา จริงๆ สิ่ง
 ที่ตัวเองกำลังพูดเวลานิยาม คือกำลังบอกว่า นิยามนี้สำคัญ คือทุกครั้งที่เราเสนอนิยามอะไร แฝงอยู่
 เบื้องหลังนิยามนั้นคือคำกล่าวที่นิยามนี้สำคัญ เขาถึงเสนอ ไม่ใช่เป็นนิยามเพื่อให้พูดสั้นหรือ
 อะไรอย่างนี้ เพราะฉะนั้นสามารถประเมินนิยามได้ในกรอบของความจริงโดยการถามว่าแล้วมัน
 สำคัญหรือเปล่า เพราะมันเป็นข้อความไปแล้วว่านิยามนี้สำคัญ ไม่ใช่เป็นนิยามอย่างเดียว อีก
 อย่างหนึ่งที่จะพบบ่อยในงานทางด้านปรัชญานอกจากนิยาม ก็จะเป็นคำที่ภาษาอังกฤษใช้ว่า
 explication ในภาษาไทยอาจเรียกว่า การเขียนให้ชัด มันไม่เชิงเป็นนิยาม เพราะมันมีเงื่อนไขบาง
 อย่าง แต่การทำให้ชัด ให้ concept ชัด คนก็จะถามว่าการเสนอนิยามนี้ เราจะประเมินในกรอบ
 ความจริงได้หรือเปล่า แต่ผมก็จะทำแบบเดียวกับเรื่องนิยามนะครับ ทุกครั้งที่มีการเสนอ
 explication บางอย่าง ผมก็จะถือว่าแฝงอยู่ก็คือการบอกว่า explication นี้เหมาะสม เพราะฉะนั้น
 มันเป็นข้อความจริงๆ และเราก็สามารถเอาของอย่างนี้มาประเมินได้ว่ามีลักษณะอย่างที่ต้องการ
 หรือเปล่า ที่นี้ ถึงแม้ว่าส่วนต่างๆ หรือลักษณะความจริงที่เราจะพบไม่ค่อยเหมือนกัน แต่ก็จะมี
 การอธิบายความจริงในทั้งตรรกวิทยา ประวัติปรัชญา และปรัชญา ที่อาศัยมโนทัศน์บางอย่างร่วม
 กันได้ ตอนนี้นผมจะพูดคร่าวๆ ว่ามโนทัศน์เหล่านี้ผมเข้าใจอย่างไร แต่เดี๋ยวพอเห็นรูปธรรมตัวอย่าง
 จริงๆ อาจจะเข้าใจมากขึ้น เช่น ความจริง a priori อันนี้ก็มโนทัศน์หนึ่ง ซึ่งทุกคนคงเข้าใจดีแล้ว
 เป็นความจริงซึ่งไม่ได้อาศัยประสบการณ์อะไรเพื่อไปตรวจสอบ อันนี้ก็ป็น category หลักอย่าง
 หนึ่งของปรัชญาอยู่แล้ว หรือความจริงที่ผมเขียนว่าความจริงเชิงข้อความ syntactic truth ความ
 จริงอันนี้ หลายคนนึกว่านี่คือหัวใจหรือตัวอย่างสำคัญของปรัชญา คือเป็นข้อความซึ่งสรุปมา
 โดยตรรกวิทยาจากข้อความอื่น ด้วยกฎบางอย่าง แล้วเราก็เรียกว่า syntactic truth เพราะมีกฎ
 syntax บางอย่างในการสรุป แต่จริงๆ แล้ว มันมีความจริงแบบอื่นที่ค่อนข้างสำคัญในปรัชญา
 เช่น semantic truth คือ เป็นความจริงซึ่งอยากจะสรุปแต่ไม่สามารถได้จากกฎต่างๆ หรือข้อสรุป
 เพราะมันไม่มีกฎให้ ส่วนมากมันจะใช้แสดงว่าอะไรพิสูจน์ไม่ได้ คือถ้าจะแสดงว่าพิสูจน์ได้ เราก็มี
 กฎการพิสูจน์ แต่มีหลายครั้งในปรัชญา เราอยากจะทำให้อันนี้ไม่ตามมาจากอันนั้น พอบอกไม่

ตามมา ไม่มีกฎอะไรแสดงว่าไม่ตามมา วิธีแสดงต้องไปอีกระดับหนึ่ง เดียวผมจะพูดให้ละเอียดขึ้น ที่หลัง ต้องสร้างโมเดลบางอย่าง มันกลายเป็นอยู่นอก syntax ก็กลายเป็นเรื่องความหมายและ semantic ไป ก็เป็นอีกแบบหนึ่ง

ความจริงของ explication ก็พูดไปแล้วคร่าวๆ บางครั้งเราใช้มันในทัศนบ้างอย่างในปรัชญาแล้วไม่ชัด เพื่อให้ชัด คนก็ไปเสนอทำให้มันชัดขึ้น เช่นสมมติจะพูดถึงเรื่องความฉลาด ไม่รู้คืออะไร ทางด้านจิตวิทยาก็บอกฉลาดคือคะแนนเกินเท่านี้ใน IQ Test ก็คือคล้ายๆ เป็นการทำให้ชัด ที่นี้ก็ต่อประเมินว่าความจริงของข้อเสนอเหล่านี้หมายความว่าอย่างไร หรือความจริงของการตีความ การตีความศัพท์บางอย่าง วลีบางอย่าง หรือข้อความชุดหนึ่ง ก็เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญา พอเสนอการตีความใหม่จากที่เคยเข้าใจอยู่ก่อน ปัญหาที่ตามมาว่าความจริงของการตีความแปลว่าอะไร เช่นสมมติว่าเสนอความหมายใหม่ของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ คำถามคือการตีความที่เสนอ ประเมินอย่างไร ยังไงเรียกว่าจริงกับการตีความที่เคยเข้าใจกันมา ใช้เงื่อนไขอย่างไร เช่นบางคนก็อาจบอกว่าถ้าตีความอย่างหนึ่งและภายใต้การตีความนี้ คนไปฆ่าฟันกัน เทียบกับการตีความที่ทำให้ห่วงใยกัน อันหนึ่งเรียกว่าจริงกว่าได้ไหม มันเป็นอีกความหมายของความจริงไปแล้ว คืออันนี้ส่วนมากเราจะใช้คำว่าเหมาะสม แต่เหมาะสมก็ต้องออกมาในลักษณะจริง เพราะว่าอันนี้ไม่ได้กำลังพูดถึงโลกธรรมชาติ เราไม่ได้กำลังไปบรรยายว่าโลกเป็นอย่างไร เรากำลังบอกว่ามนุษย์อยู่กันอย่างไร เพราะฉะนั้น *ความจริงของวิธีที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกัน ก็เป็นความจริงอีกแบบหนึ่ง* นี้ก็คือมโนทัศน์ต่างๆ แต่อันที่สำคัญที่สุดที่ผมอยากจะใช้ในการอธิบายทั้งสามส่วนวันนี้ก็คือความจริงที่เป็นหมัน ความจริงที่เป็นหมันในปรัชญาทั้งสามส่วน และอาจจะในมนุษยศาสตร์ อันนี้อาจจะเป็นตัวที่โยงส่วนต่างๆ ของมนุษยศาสตร์ได้หรือเปล่าผมไม่แน่ใจ ผมจะพูดแต่ปรัชญา

ความจริงที่เป็นหมัน คือ ความจริงที่ไม่ก่อให้เกิดความจริงอื่น คือมันจริง มันไม่เท็จ แต่มันไม่มีประโยชน์อะไร บางคนก็จะเรียกว่าไม่สำคัญ ก็กลายเป็นมีเรื่องความจริงที่สำคัญ แต่ผมจะใช้ concept ของความจริงที่เป็นหมันเป็นตัวอย่าง ผมยกตัวอย่าง เมื่อเทียบ concept ของความจริงที่เป็นหมันในทั้งตรรกวิทยา ประวัติปรัชญา และปรัชญา คร่าวๆ ก่อนที่จะเข้ารายละเอียดของแต่ละส่วน เช่น ในตรรกวิทยา ง่ายเหลือเกินที่จะเขียนสิ่งที่จริง แบบฝึกหัดทุกข้อที่คนเรียนตรรกวิทยาทำ เป็นความจริงทั้งสิ้นถ้าทำถูก พิสูจน์ทฤษฎีบทในตรรกวิทยาระบบต่างๆ คือความจริงมันหาง่าย และไม่ใช่ว่าความจริงที่หาง่ายอย่างเดียว และเป็นความจริงที่คนอื่นพบมาแล้วมัน original ก็ง่าย เพราะมันผลิตได้เป็น infinity และแน่นอน เราสามารถผลิตได้นับไม่ถ้วนที่คนอื่นไม่เคยผลิต คอมพิวเตอร์ก็ทำได้ ก็ผลิตไปเรื่อย ใช้กฎการพิสูจน์ เพราะฉะนั้น การหาความจริงและความจริงที่ใหม่ ก็ง่ายเหลือเกินในตรรกวิทยา แต่ความจริงเหล่านี้ไม่ได้มีประโยชน์อะไร

ที่นี้ ในประวัติปรัชญา มีความจริงที่เป็นหมันหรือไม่ ก็อาจมีการไปหา historical fact บางอย่าง ซึ่งไม่มี contribution ในการอธิบายอะไรทั้งสิ้น บางคนอาจจะบอก ทุกอย่างที่พบก็สำคัญ

หมด แต่ถ้าพบแล้วมันไม่น่าไปสู่อะไร มันเป็น category ของความจริงอีกแบบได้รึเปล่า ถ้าทางปรัชญาเองนี้มีมากมาย concept ของความจริงที่เป็นหมันในปรัชญา ปกติเราเรียกกันว่า straw man argument straw man คือสร้างหุ่นฟางขึ้นมา เพื่อให้ทำลายง่าย แต่จริงๆ มันไม่มีประโยชน์อะไร เพราะหุ่นฟางไม่ได้สำคัญอะไร ไม่มีใครในโลกเชื่อเลยสักคน แต่สร้างขึ้นมาเพื่อจะได้ให้เราเขียนอะไรได้ว่าสิ่งนั้นไม่ดี นี่ก็ลักษณะของความจริงที่เป็นหมัน

ที่นี่ ประเด็นสุดท้ายก่อนที่จะเข้าตัวอย่างของทั้งสามส่วนของปรัชญาคือ อยากจะพิจารณาว่าเวลาเราจะพูดถึงเรื่องความจริง คิดว่ามีสองอย่างที่เรากลามตัวเองได้ หนึ่ง เราจะถามว่าข้อความเหล่านี้วิพากษ์วิจารณ์ยังไง คืองานในปรัชญาวิพากษ์วิจารณ์มันยังไง วิธีวิพากษ์วิจารณ์งานในปรัชญาจะให้กฎแฉของการเข้าใจว่าความจริงคืออะไร คือถ้าเป็นทางวิทยาศาสตร์การวิพากษ์วิจารณ์ส่วนมากจะคือว่า ไม่จริง หรือหลักฐานสนับสนุนไม่เพียงพอ อะไรอย่างนี้ ทีนี้วิพากษ์วิจารณ์ในปรัชญา ก็น่าจะคือมีอะไรเกี่ยวกับไม่จริง แต่ไม่จริงในความหมายที่กว้างมากอย่างที่ผมอธิบาย เพราะฉะนั้น หนึ่ง ดูวิธีวิพากษ์วิจารณ์ และอันที่สองก็ดูวิธีตรวจสอบ พิสูจน์ยืนยันสนับสนุน วิธีสนับสนุนข้อเสนอในปรัชญา ก็จะชี้ให้เห็นว่าความจริงในปรัชญาเป็นยังไง เวลาเราจะตรวจสอบความจริง บางครั้งมันก็ต้องตรวจสอบ relative กับจุดมุ่งหมายของผู้ที่เขียนหรือเปล่า เช่น ถ้าอ่านวิทเคนสไตน์ ถ้าวิทเคนสไตน์บอกว่าการตอบคำถามของนักปรัชญาคือการรักษาโรค คือมันมีโรคต่างๆ แล้วเราทำให้มันหาย วิทเคนสไตน์ก็เชื่ออย่างนั้น งานของเขาก็คือพยายามชี้ให้เห็นว่าวันเห็นวิธีออกจากขวด ก็แปลว่าความจริงคืออะไร ความจริงในที่นี้ก็กลายเป็นต้องเข้าใจว่าโรคหายหรือยัง งานปรัชญาที่ทำให้คนหายเป็นโรคก็กลายเป็นงานที่จริง ถ้าอ่านแล้วยังเป็นโรคต่อก็แปลว่าไม่จริงถ้าเอาจุดมุ่งหมายอย่างนี้ เพราะฉะนั้นบางทีมันก็ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมาย ทีนี้ ขอพิจารณาตัวอย่าง อันนี้ผมจะต้องขอให้ดูตามเอกสาร เพราะเกรงว่าถ้าพูดเฉยๆ อาจจะตามไม่ทัน เพราะว่าผมใช้วิธียกตัวอย่างในแต่ละส่วนทั้งตรรกวิทยา ประวัติปรัชญา กับปรัชญา และจะพูดถึงตัวอย่างที่ยกบางข้อความว่าอย่างนี้จริงแปลว่าอะไร ทำยังไง เพราะฉะนั้นคำถามตอนนี้เราจะถามว่าแต่ละเล่มที่ยกมา ข้อความเหล่านี้จริงอย่างไร ประเมินยังไงว่าจริง ก็เอาตรรกวิทยาก่อน

ผมได้อธิบายคร่าวๆ ไปแล้วตอนพูดถึงเรื่อง syntactic truth ว่าบางคนเข้าใจว่าความจริงในตรรกวิทยาก็คือสิ่งซึ่งพิสูจน์ได้หรือสรุปได้จากข้ออ้างบางอย่าง ก็เป็นทฤษฎีบทในตรรกวิทยา แต่ทีนี้มีหลายอย่างในตรรกวิทยาซึ่งไม่สามารถพิสูจน์ได้อย่างที่ผมบอก แต่จะต้องแสดงว่าพิสูจน์ไม่ได้ และเวลาเราอยากแสดงว่าพิสูจน์ไม่ได้ เราก็จำเป็นที่จะต้องหาวิธีอื่น วิธีอื่นคือต้องสร้างรูปแบบจำลอง สมมติว่ามีข้อความ 2 ชุด และเราอยากจะทำชุดที่ 2 พิสูจน์ได้จากชุดแรก นั่นคือจริง ความจริงก็คือการที่พิสูจน์ได้ เราก็พิสูจน์ไป แต่สมมติเราอยากจะทำชุดที่ 2 พิสูจน์ไม่ได้ และข้อความที่บอกว่าพิสูจน์ไม่ได้ก็คือความจริงอย่างหนึ่งในตรรกวิทยาว่ามันพิสูจน์ไม่ได้ ทีนี้แสดงความจริงอันนี้ยังไงว่าพิสูจน์ไม่ได้ ก็ไม่สามารถแสดงด้วยวิธีพิสูจน์ว่าพิสูจน์ไม่ได้ เพราะมันอยู่อีกระดับ

หนึ่ง วิธีแสดงก็กลายเป็นต้องไปสร้างรูปแบบจำลองที่เรียกว่า model เพื่อชี้ให้เห็นว่าตัวข้ออ้างมันจริงในอันหนึ่ง อีกอันหนึ่งมันเท็จ ทีนี้ปัญหาทั้งหมดตรงนี้ก็กลายเป็นว่ารูปแบบจำลองนี้ในตรรกวิทยาสร้างขึ้นมาแล้วมันอาศัยความจริงจากที่ไหน บางครั้งเราใช้รูปแบบจำลองในโลกธรรมชาติ จึงแสดงให้เห็นว่าข้อความนี้พิสูจน์ไม่ได้จากข้อความนั้น และมันเป็นสัญลักษณ์หมด เราก็มาตีความในโลกของเรา สมมติว่าในห้องนี้มีคน 10 คน และใน 10 คนนี้ 5 คนนี้รู้จัก 5 คนโน้น อีก 2 คนเป็นพี่น้องกัน แล้วแปลว่าคนนี้จะพี่น้องกับคนนั้นหรือเปล่า แล้วเราก็ไปแสดงว่าพิสูจน์ไม่ได้ นี่แปลว่าอะไร เรากำลังใช้ความจริงในโลกภายนอกความคิดคือโลกธรรมชาติ เพื่อมาสรุปว่าอะไรไม่ได้ เราต้องใช้ความจริงว่าอาจเป็นไปได้ว่าคนนี้รู้จักคนนั้น A รู้จัก B B รู้จัก C แต่ A ไม่รู้จัก C เป็นไปได้หรือไม่ แล้วเราก็คิดเอาเอง ประสบการณ์ของเราบอกเป็นไปไม่ได้ แต่ความเป็นไปได้และความจริงอันนั้นเป็นความจริงเกี่ยวกับโลกของเรา มันมีบางโลกซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่ถ้า ก รู้จัก ข ข รู้จัก ค แล้ว ก จะไม่รู้จัก ค เช่นโลกที่มีคนอยู่สามคน เพราะฉะนั้นมันก็กลายเป็นกำลังใช้ความจริงบางอย่างของโลกภายนอกความคิด ซึ่งมีลักษณะต่างจากความจริงแบบแรก อันนี้ก็สำคัญในตรรกวิทยา

ความจริงที่เป็นหมันในตรรกวิทยาเป็นยังไง ผมว่ารูปธรรมที่ชัดที่สุดคือเวลาส่งงานไปตีพิมพ์ในวารสาร ตัวอย่างนี้สำหรับตรรกวิทยาคัดค้านกับคณิตศาสตร์ มันมีวารสารบางอย่างคล้ายๆ เป็นวารสารชั้นนำของวงการ อย่างคณิตศาสตร์ก็ *Annals of Mathematics* ในตรรกวิทยาอาจจะคือ *Journal of Symbolic Logic* เราสามารถมีงานวิจัยชิ้นหนึ่ง ถูกต้องหมด มีแต่ความจริงอยู่ในนั้น ไม่มีความเท็จ ส่งไปเขาไม่รับ เพราะอะไร คำตอบมักจะเป็น Referee บอกไม่สำคัญ Concept นี้จริงๆ เป็น Concept หลักของวงวิชาการ เพราะเราอยากให้มันต่อไปเรื่อยๆ การผลิตอะไรที่จริงและไม่นำไปสู่ความจริงอย่างอื่น กองบรรณาธิการก็จะบอกอย่างนี้ไม่เอา ไม่ใช่แปลว่าไม่ถูก เพียงแต่เราอยากจะทำพิมพ์ของซึ่งสามารถนำไปสู่เรื่องอื่น อันนี้ก็ controversial มาก เพราะบางคนบอกมีสิทธิอะไรมาบอกว่าอันนี้ไม่สำคัญ สิทธิของกองบรรณาธิการก็คือว่าเขาคิดอย่างนั้นและเขาเป็นกองบรรณาธิการ ก็มีแค่นั้น บางวงการ ถ้าเป็นสังคมศาสตร์เป็นเรื่องใหญ่มากใน 5-6 ปีที่ผ่านมา ในมนุษยศาสตร์ก็มีมาก ก็ต้อง Justify อยู่เรื่อยๆ ว่าความจริงอันนี้เป็นความจริงแบบไหนที่ไม่ยอมตีพิมพ์ เขาก็จะบอกว่ารู้สึกว่ามันไม่โยงกับปัญหาอื่นเท่าไร มันมีปัญหาลึกๆ ในวงการที่อยากแก้กันมาร้อยปี ถ้าเป็น contribution เช่นอาจแก้ปัญหานี้ ก็เรียกว่าความจริงที่สำคัญ คนก็บอกแล้วปัญหาเหล่านั้นใครมีสิทธิบอกว่าเป็นปัญหาสำคัญ มันก็ตอบไม่ได้ แต่นี่คือ concept ที่ใช้กันในการเป็นความจริงที่เป็นรูปธรรมในชีวิตวงการวิชาการจริงๆ

ในทางตรรกวิทยา ก็มีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่งของความจริงทั้งหมดในตรรกวิทยาที่ผมพูด ไม่ว่าจะความจริงเชิง syntactic truth ที่พิสูจน์กันซึ่งคนมักเข้าใจว่าเรียนตรรกวิทยาเพื่อจะทำอันนี้ หรือความจริงแบบ semantic หรือจะเป็นความจริงที่สำคัญ-ไม่สำคัญ อย่างหนึ่งที่สำคัญคือ ในการหาความจริงเหล่านี้ ไม่ต้องออกไปตรวจสอบโลกภายนอก เพราะฉะนั้นส่วนร่วมก็มีว่า

เป็นความจริง a priori อย่างหนึ่ง เพียงแต่ว่าบางคนไปเข้าใจว่าความจริง a priori ความจริงซึ่งมีเพื่อ check ว่าจริงโดยไม่ต้องไปดูโลก มีแบบเดียว แต่ความจริงมีหลายแบบ ไม่ใช่มีเฉพาะแบบที่เรียกว่าตรรกวิทยาแบบ syntactic หรือแบบพิสูจน์ อย่างเดียว

ที่นี้หันมาดูความจริงในสาขาประวัติปรัชญา ตัวอย่างหนังสือที่ผมเลือกคือ *The Great Chain of Being* ของ Arthur Lovejoy หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือซึ่งผมคิดว่าค่อนข้างสำคัญ เป็นหนังสือที่เขียนมา 50 – 60 กว่าปีแล้ว และผมก็ชอบกลับไปอ่านอยู่เรื่อยๆ คนเขียนเรียกว่าเป็นประวัติความคิด บทแรก เขาพยายามอธิบายว่าประวัติความคิดต่างจากประวัติปรัชญาอย่างไร Lovejoy เองคิดว่าต่าง แต่จริงๆ แล้วคนส่วนใหญ่คิดว่าไม่ต่าง เพราะว่า Lovejoy ไปเข้าใจว่าประวัติปรัชญาเป็นการศึกษา movement ต่างๆ เป็น system ระบบความคิดทางปรัชญาที่เปลี่ยนแปลง แต่ภายในแต่ละระบบมีส่วนประกอบย่อยๆ และส่วนประกอบนี้เรียกว่า unit idea คือความคิด เสร็จแล้วนักปรัชญาก็จะเอา idea เฉพาะมารวมกันแล้วเรียกว่าเป็นระบบปรัชญา สำหรับ Lovejoy ก็เลยแยก แต่สำหรับคนส่วนใหญ่จะถือว่าเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะฉะนั้นประเด็นนี้ผมว่าไม่ต้องห่วงนะครับว่าเป็น unit หรือเป็น aggregate เพราะว่าในความเห็นของ Lovejoy เหตุที่เขาแยกอย่างนี้ เพราะเขาคิดว่าส่วนมากแล้วในประวัติปรัชญาไม่มีระบบ ความหมายของระบบใหม่ของประวัติปรัชญาคือการจัดระเบียบส่วนย่อยใหม่ แต่ส่วนย่อยอยู่มาก่อนทั้งหมด เช่นความคิดเรื่องจิตตรงนี้ไปผสมกับความคิดเรื่องความรับผิดชอบตรงนั้น ผสมกันเป็นระบบหนึ่ง ถ้าเอาอีกอย่างผสมกับอีกแบบก็เป็นอีกระบบ แต่ตัว unit idea ไม่เปลี่ยน ที่นี้ หนังสือเล่มนี้ unit idea คืออะไร Great Chain of Being เป็นศัพท์ซึ่งในสมัยก่อนจะพูดกันมาก หมายถึงจักรวาล Great Chain of Being เป็นความคิดที่ว่าจักรวาลเป็นสิ่งซึ่งเชื่อมโยงกันแต่มีระดับสูงต่ำ ถึงใช้คำว่าโซ่ (chain) ความคิดว่าจักรวาลหรือสรรพสิ่งทั้งหลายสัมพันธ์กันหมดแต่มีระดับสูงต่ำ เช่น มนุษย์อยู่สูงหน่อย อื่นอยู่ต่ำ ก็จะเป็นความคิดหนึ่งซึ่งเปลี่ยนมาตลอด สิ่งที่ Lovejoy ศึกษาก็คือมันเปลี่ยนอย่างไร ตัวความคิดเกี่ยวกับ Great Chain of Being ในพันถึงสองพันปีที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ของความคิดของมนุษย์ มนุษย์มองจักรวาลเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในแง่ของโซ่นี้ว่ามันโยงหรือไม่ อย่างไร เป็นลักษณะอย่างไร ผมได้ยกข้อความในหนังสือของ Lovejoy มา 2 อัน ในเอกสารนี้คือ 9.1 กับ 9.2 นี่ก็คือตัวอย่างของสิ่งที่พบในงานประเภทประวัติปรัชญา และเราจะถามว่ามันจริงอย่างไร เพราะเรากำลังอยากศึกษาว่าการหาความจริงในประวัติปรัชญา มันหาอย่างไร มันมีความหมายอย่างไร ลองดูประโยคแรกของ 9.1 (คัดลอกจากเอกสารที่แจกในที่ประชุม หน้า 2-3)

"There are two conflicting major strains in Plato and in the Platonic tradition. With respect to the deepest and farthest-reaching cleavage separating philosophical or religious systems he stood on both sides; and his influence on later generations worked in two opposite directions. The cleavage to which I refer is that between what I shall call

other-worldliness and this-worldliness. By other-worldliness I do not mean a belief in and a preoccupation of the mind with a future life ..... Rather, I mean the belief that both the genuinely 'real' and the truly good are radically antithetic in their essential characteristics to anything to be found in man's natural life, in the ordinary course of human experience, however normal, however intelligent, and however fortunate."

สิ่งที่เราพบในงานของเพลโตและในในกลุ่มที่สอดคล้องกับเพลโตมาโดยตลอดก็คือ สองความคิดผสมกันอยู่ในความคิดของเพลโต ปกติแล้วสองความคิดจะไม่อยู่ในความคิดของคนๆ เดียวกัน มันจะแยกกัน คนหนึ่งก็จะอยู่ข้างหนึ่ง อีกคนหนึ่งก็อยู่อีกข้างหนึ่ง ความคิดนี้ก็เกี่ยวกับโลกอื่นกับโลกนี้ว่าอันไหนสำคัญกว่ากันระหว่างสองอย่าง โลกอื่นกับโลกนี้ คนส่วนมากจะมองเพลโตว่าสนใจโลกอื่น ถ้าคุ้นกับรูปภาพของ Raphael ที่ชื่อ School of Athens เพลโตชี้ขึ้นข้างบน และอริสโตเติลชี้ลงข้างล่าง และคนมักเข้าใจว่าอริสโตเติลสนใจโลกนี้ เพลโตสนใจโลกอื่น other-worldliness เราไม่ได้กำลังมาพูดถึงเรื่องเพลโต ผมกำลังพูดว่าประโยคนี้ Lovejoy เขียน มันจริงยังไง นี่เป็นข้อความสำคัญข้อความหนึ่งในหนังสือของเขา ประการแรก ผมบอกวิธีดูความจริงก็คือดูว่าจะวิพากษ์มันยังไงว่ามันไม่เหมาะสมหรือไม่จริงยังไง สิ่งแรกที่รับรองคนที่อ่านอันนี้ต้องวิพากษ์ก่อน ก็ดูว่า Lovejoy เข้าใจเพลโตถูกหรือเปล่า คือเพลโตอาจจะมี 2 strains อย่างนี้จริงในความคิดของเขา แต่การที่ Lovejoy บอกว่ามันขัดแย้งกัน ก็แปลว่า Lovejoy เข้าใจว่าในงานของเพลโต สองส่วนนี้ โลกอื่นกับโลกนี้ ให้ความสำคัญเท่ากัน เพราะฉะนั้นการวิพากษ์วิจารณ์หนึ่งก็คือบอกว่าไม่จริง เพราะว่าถึงแม้เพลโตพูดถึงทั้งสอง ไม่ได้ให้ความสำคัญเท่ากัน เสร็จแล้วก็ต้องไปยกงานของเพลโต บอกว่าส่วนที่พูดถึงโลกนี้ พูดในบริบทอย่างนี้ เขาไม่ได้คิดว่าสำคัญ แต่โลกอื่นพูดในบริบทที่ถาวร สำคัญกว่า เพราะฉะนั้นก็วิพากษ์ความจริงของประวัติปรัชญาตรงนี้ในประเด็นว่าคนนี้เข้าใจอย่างอื่นไม่ตรง ความจริงที่กำลังพูดไม่ใช่เป็นความจริงที่เป็นข้อเท็จจริง เพราะมันไม่มีข้อเท็จจริงว่าเพลโตให้ความสำคัญอะไรมากกว่ากัน มีแต่งงานเขียนของเพลโต แล้วเราไปอ่าน เราต้องจัดระบบ แล้วบอกว่าในงานนี้ ถ้าจัดแล้ว เขาให้ความสำคัญอันไหนมากกว่า เราก็อธิบายในลักษณะนั้น อีกอย่างหนึ่งที่ทำได้คือพอ Lovejoy พูดถึงโลกอื่นกับโลกนี้ เขาอธิบายโลกอื่นว่าหมายความว่ายังไง เขาก็บอกว่า โลกอื่น ตอนท้ายของ 9.1 สำหรับโลกอื่น เขาไม่ได้หมายความว่าความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตถัดไป โลกอื่นไม่ใช่เกี่ยวกับชีวิตชาติหน้าหรืออะไรอย่างนี้ แต่โลกอื่นหมายถึงความเชื่อที่ว่า สิ่งซึ่งจริงและดีแท้ๆ เป็นคุณลักษณะที่ไม่สามารถพบได้ในชีวิตธรรมดาของมนุษย์ ในประสบการณ์ปกติของเราทุกวัน นี่คือความหมายของโลกอื่น โลกอื่นแปลว่าของเหล่านี้ไม่พบในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ทีนี้ ตรงนี้เราก็บอกว่าจริงไหมข้อความนี้ คือเขากำลังใช้ concept ของโลกอื่นเพื่อมาบอกว่าเพลโตให้ความสำคัญโลกอื่นกับโลกนี้เท่ากัน เขากำลังบอกว่าอย่างนี้มันขัดกัน เพลโตมีปัญหาเรื่อง chain of being ทีนี้เราก็บอกว่าปกติแล้ว เราเข้าใจโลกอื่น

อย่างอื่น สมมติเราไม่ได้เข้าใจอย่างนี้ นี่คือการวิพากษ์วิจารณ์อีกแบบหนึ่งในประวัติปรัชญา เขาบอกว่าอยากจะพูดถึง concept โลกอื่น เสร็จแล้วบอกว่าโลกอื่นแปลว่าอย่างไร ถ้าเราบอกว่าไม่มีใครเข้าใจโลกอื่นอย่างนี้ แต่เราก็ต้องบอกว่าเข้าใจยังไง มีอ้างอะไรของเรา ก็เป็นการบอกว่านี่ไม่จริงในอีกความหมายหนึ่ง ความหมายว่าไปยกนิยามบางอย่างขึ้นซึ่งไม่มีใครใช้ ถ้าเขาจะ defend ว่านี่จริง เขาก็จะต้อง defend ว่าความเข้าใจโลกอื่นแบบนี้ มันสอดคล้องกับอะไรบางอย่าง นี่คือตัวอย่างจาก 9.1 ที่นี้ลองดู 9.2 (จากเอกสารที่แจกในที่ประชุม หน้า 3)

“Among the great philosophic systems of the seventeenth century, it is that of Leibniz that the conception of the Chain of Being is most conspicuous, most determinative, and most pervasive ..... Since the metaphysics of Leibniz is a form of idealism, or, more precisely, of panpsychism, the gradation is defined primarily in psychological terms.”

ในที่ Lovejoy กำลังบอกว่า ในบรรดาระบบปรัชญาทั้งหลายในศตวรรษที่ 17 ของไลบ์นิซ เห็นชัดที่สุดว่า Chain of Being มีบทบาทสำคัญ คล้ายๆ เป็นพระเอกในความคิดเลย ที่นี้ เขาก็บอกในเมื่ออภิปรัชญาของไลบ์นิซเป็นแบบจิตนิยม หรือจิตนิยมอีกแบบหนึ่งคือ panpsychism gradation ของไซอันนี่ ไซของสรรพสิ่งที่มีอยู่ในจักรวาลก็เลยแสดงออกมาในภาษาจิตวิทยา เพราะในเมื่อเขาเชื่อในจิตนิยม เขาก็ต้องอธิบายลำดับต่างๆ ของสิ่งซึ่งมีอยู่ในจักรวาลและอยู่ลำดับต่างกัน ไซ ก็ใช้ภาษาจิตวิทยาอธิบาย แทนที่จะไปอธิบายความซับซ้อนของสรีระหรืออะไรอย่างนี้ เพราะอันนี้ไม่ใช่สิ่งที่สำคัญ เขาก็ไม่จัดลำดับ Chain of Being เกี่ยวกับความซับซ้อนของสมองหรือหัวใจหรืออะไรอย่างนี้ เขาก็จะทำใน terms ของภาษาจิตวิทยา ที่นี้มันจริงยังไง ข้อความนี้มีความจริงแบบไหนในประวัติปรัชญาตรงนี้ มันก็เหมือนกับอันก่อนหน้า มันก็ถามได้ว่าไลบ์นิซมีลักษณะ Chain of Being สำคัญในระบบของเขาจริงหรือเปล่า อันนี้ก็เป็นที่ถกเถียงในประวัติปรัชญา พูดถึงงานคนอื่น เสร็จแล้วไปบอกว่าบางอย่างมีตำแหน่งอะไรในความคิดเขา ซึ่งอย่างนี้ไม่มีวิธีบอกว่าจริงหรือเท็จได้โดยการไปดูเฉยๆ เพราะเวลาไปเปิดไลบ์นิซอ่าน มันไม่เขียนหรอก ไลบ์นิซไม่บอกว่า Conception of Chain of Being สำหรับผมสำคัญที่สุด อย่างนี้ไม่มีเขียนที่ไหน ไม่มีคำนี้ปรากฏในงานของไลบ์นิซด้วย มันเป็นการที่คนอื่น นักประวัติปรัชญา ไปมองงานและเอา concept Chain of Being ไปอธิบายความคิดของไลบ์นิซอีกครั้ง เพราะฉะนั้นในการประเมินว่าจริงหรือไม่ ก็มีความหมายตรงนี้ใส่เข้าไป คือกำลังเสนอกรรมวิธีเข้าใจแบบหนึ่ง

ที่นี้ ความจริงของ explication ในประวัติปรัชญามีหรือไม่ ผมกำลังคิดว่า explication ที่ผมอธิบายไป ที่บอกว่ามี concept บางอย่างไม่ชัด แล้วเราจะทำให้ชัดขึ้น แล้วเราเลยเสนอความหมายบางอย่างให้ชัด ในประวัติศาสตร์มีของอย่างนี้หรือไม่ หรือในประวัติความคิดโดยเฉพาะ มันก็คล้ายๆ มี สมมติว่าประวัติศาสตร์ ประวัติความคิด ประวัติปรัชญา ก็เริ่มต้นด้วย ผมไม่ค่อยกล้า

เรียกว่าข้อเท็จจริง แต่เรียกก็ได้นะครับ ข้อเท็จจริงหรือมี unit บางอย่าง เช่น ใครเคยพูดอะไรไว้ที่ไหนยังไง เหตุการณ์อะไรเคยเกิดในโลกที่ไหนยังไง นี่คือของบางอย่างเป็นพื้นฐาน เสร็จแล้วเราต้องเอาพวกนี้มาต่อกันเข้าเหมือนจิ๊กซอว์ explication คล้ายๆ ต่อจิ๊กซอว์ แต่จิ๊กซอว์ที่ต่อไม่สามารถต่อด้วยชิ้นที่มี เพราะชิ้นมันไม่พอซักครั้ง ก็ต้องต่อโดยเพิ่มขึ้น พอเพิ่มขึ้นคำถามก็คือว่า ต่อได้ก็รูปด้วยชิ้นแค่นี้ เช่นมีชิ้น 10 ชิ้น จิ๊กซอว์เป็นจิ๊กซอว์ 50 ชิ้น อีก 40 มาจากไหน ก็ต้องใส่เข้าไปเอง ทีนี้ในลักษณะนี้ เราถามว่ามันจริงยังไง ผมว่ามันคล้ายกัน ประวัติศาสตร์ ประวัติปรัชญา ประวัติความคิด เพราะว่าสิ่งที่จิ๊กซอว์ที่สอดคล้องกับ 10 ชิ้นมีมากกว่าหนึ่งเสมอ มันก็มีหลายอันที่สอดคล้องได้ ถ้าจะตรงเป๊ะ ก็คือต้องมี 10 ชิ้น และจิ๊กซอว์ 10 ชิ้น ก็จบ ไม่ต้องมาเติมของที่ขาดเพียงมาต่อให้เข้ากันเฉยๆ แต่ไม่ต้องเพิ่มอะไร ซึ่งไม่ค่อยมีกรณีอย่างนี้ ส่วนมากต้องเพิ่ม อันนี้ก็เข้าอย่างที่ผมบอก วิธีประเมินความจริงต้องไม่ใช่จริงในวิธีที่เราเข้าใจกัน ต้องจริงในความหมายว่า มันเหมาะสมสำหรับอะไร จิ๊กซอว์นี้มันเอาไปใช้อะไรได้บ้าง นั่นคือจริง **จริงก็คือเมื่อทำบางอย่างได้**

สำหรับกรณีของประวัติปรัชญาก็ต่างกับตรรกวิทยาโดยสิ้นเชิง อย่างหนึ่งคือมันไม่ใช่ a priori ทั้งหมด อันนี้ชัด ความจริงในประวัติต้องอาศัยบางอย่าง เช่น หนังสือเก่า ใครเคยทำอะไรอย่างนี้ อันนี้นั่งคิดเอาไม่ได้ ต้องออกไปอ่านหนังสือพวกนั้น เพราะฉะนั้นตรงนี้ต่างกัน

ทีนี้มาถึงหัวใจของเรื่องก็คือปรัชญาเอง หนังสือที่ผมยกตัวอย่างก็เป็นหนังสือค่อนข้างสำคัญ ค่อนข้างใหม่ และหลายคนเข้าใจว่าเป็นการรื้อฟื้นเหตุผลนิยมที่ดีที่สุดเท่าที่มีอยู่ นี่ก็คือเมื่อ 6 ปีมาก่อน *In Defense of Pure Reason* กำลังบอกว่าเหตุผลนิยมไม่ใช่แค่เป็นไปได้ คือก่อนหน้านี้บอกว่าเหตุผลนิยมใช้ไม่ได้ ถ้าอยากหาความรู้มันต้องใช้ประสาทสัมผัส เหตุผลนิยมล้ำสมัย หนังสือนี้กำลังอธิบายว่า ไม่ใช่เหตุผลนิยมเป็นระบบซึ่งเป็นไปได้ แต่เป็นระบบเดียวที่ดี มันไปเกินกว่านั้นอีก เช่นลองดูที่ผมยกมา 3 ข้อความ ผมจะเลือกเอาแล้วกันเพราะเวลาไม่พอ ผมเอาข้อความที่ 2 ดิกว่า เพราะว่าเขากำลังเสนอ concept ใหม่อันหนึ่ง เรียกว่า moderate rationalism เหตุผลนิยมแบบพอประมาณ เพราะเหตุผลนิยมแบบสุดโต่ง คนก็จะหาข้อถกเถียงที่ลบล้างมันได้ แต่ถ้าไม่เอาเหตุผลนิยมเลย มันก็จะติดปัญหาหลายอย่างเช่นว่ามนุษย์รู้ได้ยังไงถ้าใช้แต่ประสาทสัมผัส เขาก็เสนอสิ่งที่เรียกว่า moderate rationalism ก็เป็น concept หลักของหนังสือนี้ เขียนว่า (จากเอกสารแจกในที่ประชุม หน้า 3)

"A moderate rationalism that does not endorse these stronger claims could still be quite sufficient to meet the demands posed by three arguments for existence of a priori justification discussed in 1.1. Thus it will be useful and do no harm to limit ourselves for now to this more modest version of rationalism (which will in fact prove to be the most defensible one.)"

เขาบอกว่า moderate rationalism เพียงพอที่จะตอบคำถามบางอย่างที่คนตั้งไว้เกี่ยวกับการให้เหตุผลสนับสนุน เพียงประโยคนี้ประโยคเดียว ถามว่าจริงไหม จริงแบบไหน นี่เป็นประโยคค่อนข้างสำคัญ เป็นหัวใจของงานชิ้นนี้ “จริงยังไง” ประโยคนี้ วิพากษ์วิจารณ์ยังไงประโยคนี้ ตรวจสอบยังไง มีหลายจุดในประโยคนี้ประโยคเดียว เช่นถ้าบอกว่าเพียงพอที่จะตอบข้อเรียกร้องจากจุดยืนบางอย่าง เพียงพอแปลว่าอะไร ความจริงตรงนี้ก็คิดว่า ถ้าเรายึด moderate rationalism มันสามารถตอบเงื่อนไขจำเป็นบางอย่างของทฤษฎีความรู้ตรงนี้ อันนี้ก็เป็นเรื่องความจริงประเภทธรรมดา syntactic truth เราแค่โยงมันได้ หา conclusion ของ moderate rationalism แต่มีคำถามต่อมา เงื่อนไขที่ว่าเป็นเงื่อนไขจริงหรือเปล่า เพียงพอที่จะตอบข้อเรียกร้องหรือ demands จากระบบที่มีความชอบธรรม หรือ justification บางอย่าง ก็ถามว่าข้อเรียกร้องนั้นมาจากไหน demands นั้นเป็นที่ยอมรับในวงการทั่วไปหรือเปล่า หรืออันนี้คือตัวอย่างของ straw man อย่างที่ว่าเป็นคือไปตั้งตัวอย่างบางอย่าง เสร็จแล้วไปบอกว่าอันนี้ไม่ดีหรืออันนี้สนับสนุนได้ แต่สิ่งที่ตั้งขึ้นมา มันมีความสำคัญหรือไม่ในวงการ ความจริงตรงนี้เป็นการใช้เหตุผลจริงผมยอมรับ แต่ไม่ใช่เหตุผลที่เอามาจากการฝึกในวิชาตรรกวิทยา มันเป็นอีกแบบหนึ่ง เป็นการไปประเมินว่า demands ที่เรียกร้องสำคัญอย่างไรต่อญาณวิทยาบ้าง

ตัวอย่างอื่นในปรัชญาที่สำคัญ เช่น เวลาคนบอกว่า begging the question นี่เป็นวิธีวิพากษ์คนที่กำลังเขียนว่าจะไรจริง เช่นสมมติว่า ผมยกตัวอย่างคนที่อาจจะพูดอย่างนี้ในเอกสารปรัชญา “ไม่มีของเหนือธรรมชาติ เพราะว่าประสาทสัมผัสเราจับไม่ได้และสิ่งที่จับไม่ได้แปลว่าไม่มี” ทีนี้มันจริงหรือเปล่า ไม่มีอะไรเหนือธรรมชาติ ในเมื่อประสาทสัมผัสจะไม่สามารถรับทราบและถ้ารับทราบไม่ได้ก็ไม่รู้ วิธีหลักที่จะวิจารณ์อันนี้ก็บอกว่าอันนี้เป็นการ beg the question คือ สิ่งที่เราอยากจะสรุปเอาไปใส่เป็นข้ออ้าง ประเด็นก็คือมีของเหนือธรรมชาติหรือเปล่า แล้วไปบอกว่าไม่มีเพราะรับรู้ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า เสร็จแล้วไปบอกว่าเฉพาะสิ่งที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าถึงมี แต่ว่าประเด็นคือมีหรือเปล่านั้นที่รับรู้ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ก็เป็นความจริงอีกแบบหนึ่ง ความจริงซึ่งที่จริงอันนี้ไม่มีประโยชน์ มันถูกแต่มันวกวน ไม่ให้ความก้าวหน้าในการตอบคำถามว่ามีอะไรเหนือธรรมชาติหรือเปล่า เป็นเพียงการบอกอีกครึ่งหนึ่งว่าไม่มีไม่มีเพราะอะไร เพราะไม่มี ก็ไม่ได้เป็นความจริงที่สำคัญอะไรทั้งสิ้น

ความจริงที่เป็นหมันในปรัชญา เป็น concept ที่ผมคิดว่าสำคัญที่สุด เพราะปรากฏอยู่ตลอด โดยเฉพาะในยุคซึ่งจำเป็นต้องมีการผลิตผลงานและตีพิมพ์ เราก็ต้องสร้างสิ่งซึ่งจริงเพื่อลงได้ และเป็นหมันทั้งนั้น ทุกอย่างที่ผลิตขึ้นมาไม่น่าไปสู่อะไรอื่น ผมว่าตรงนี้เป็นสิ่งที่ทำทายนมนุษยศาสตร์นิดหน่อย คือบางครั้ง concept อันนี้ถึงแม้ว่ามีในทางอื่น เช่นผมยกตัวอย่างว่ามีความจริงที่เป็นหมันในคณิตศาสตร์ แต่มันถกเถียงกันไม่มากเท่าไร เพราะในวงการคณิตศาสตร์คนส่วนใหญ่ค่อนข้างเห็นว่าเราอยากจะทำปัญหาแบบไหน และมี concept ของการแก้ปัญหาที่

สวยในคณิตศาสตร์ซึ่งทุกคนเข้าใจ elegant proof สิ่งซึ่งจริงและใช้ 20 หน้า และสามารถแสดงสิ่งเดียวกันได้ในครึ่งหน้า ทุกคนก็ยอมรับในวงการเหมือนกันว่าครึ่งหน้ามันสวยกว่า เป็นความจริงเหมือนกันแต่จริงที่สวยกว่า อีกอย่างหนึ่งที่มีความเห็นร่วมกันคือปัญหาใหญ่ๆ คืออะไรที่ทำให้วงการก้าวหน้า ก็ค่อนข้างเห็นคล้ายกัน มีบ้างที่ไม่ค่อยเห็นด้วยแต่ส่วนมากคล้ายกัน ก็เลยไม่มีปัญหาเวลาคนประเมินว่าอันนี้เป็นความจริงที่เป็นหมัน มันไม่โยงไปที่ไหนก็ยอมรับ แต่ก็ไม่ใช่เท็จก็ไปพิมพ์ที่ไหนก็ได้ ไปหาที่พิมพ์ที่อื่น ในวิทยาศาสตร์เองก็มีปัญหาบ้าง แต่ผมว่าไม่มาก เพราะ research project ในวิทยาศาสตร์ค่อนข้างชัด มันตั้งอยู่ก่อน และเรากำลังหาอะไร ไม่ค่อยมีนั่งหาเฉยๆ ไม่ค่อยมีเซ็นเข้าไปในห้องแล็บ ไม่มีปัญหา ไม่มี research question เอาทุกอย่างโยนเข้าไปใน test tube ต่างๆ แล้วจุด อย่างนี้ไม่ค่อยมี โครงการวิจัยในวิทยาศาสตร์มี research problem ก่อน เพราะฉะนั้นไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องความจริงที่เป็นหมัน แต่ในมนุษยศาสตร์ ตรงนี้จะเปราะบาง มีทัศนะหนึ่งที่บอกว่า concept นี้ไม่ควรใช้ในมนุษยศาสตร์ อาจจะเป็นทัศนะมาจากสายศิลปะ ผมถึงบอกศิลปะกับปรัชญามีปัญหากันนิดหน่อย เพราะว่าถ้าทุกอย่างงดงามที่สร้างมาจากมนุษย์ อะไรก็ได้ ถ้าเราใช้ความคิดนี้ต่อไปในปรัชญาก็คือ ทุกอย่างที่มีเหตุผลงดงาม ถูกต้อง จริง ใช้ได้ ปัญหาก็คือมีอะไรที่สูงกว่าที่เรากำลังไปหรือเปล่า มีเป้าที่สูงกว่า ถ้ามีก็ต้องแยกแยะความจริงตรงนี้ ระหว่างความจริงที่สำคัญกับความจริงที่เป็นหมัน

อ.สุวรรณ: อาจารย์ก็ได้ทำให้เห็นถึงความหลายหลายของวิธีประเมินความจริงในทางปรัชญา และก็ทำให้เห็นความขัดแย้งบางแง่มุมของปรัชญากับศิลปะ ดิฉันคิดว่าที่สำคัญ อาจารย์ทำให้เห็นว่า ตัวที่จะมาวัดความจริงมันไม่ใช่แค่โลกภายนอก มันมีเกณฑ์หลายเกณฑ์ ทั้งความพอเพียง ความสำคัญ มันทำอะไรได้ มันรักษาโรคหรือเปล่า มันแก้ความงงได้หรือไม่ เป็นต้น เดี่ยวเรามาทิ้งวาทะประวัติศาสตร์จะว่าอย่างไร ขอเชิญอาจารย์ธงชัย ค่ะ

ศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย วินิจจะกุล

ผมอยากจะเน้นประเด็นใหญ่ประเด็นเดียวเรื่องความจริง-ไม่จริง แท้-ไม่แท้ ในทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเรา เป็นชีวิตของสังคมที่เรียกว่าสังคมชาติไทยก็ได้ ขอเกริ่นไว้ก่อนว่าผมไม่แน่ใจว่าประวัติศาสตร์จะเป็นหน่วยกัณฑ์ อย่างที่อาจารย์เจตนาว่า นักประวัติศาสตร์ราวกับว่าเป็นหน่วยกัณฑ์ มาหาความจริงให้กับนักมนุษยศาสตร์ เพราะว่าถึงที่สุดประวัติศาสตร์มีหลายแง่ ทำให้เป็นสังคมศาสตร์มากหน่อยก็ได้ ทำให้เป็นประจักษ์นิยมออกเป็นวิทยาศาสตร์มากหน่อยก็ได้ แต่ประวัติศาสตร์ในแง่ที่เป็นมนุษยศาสตร์ ผมคิดว่าเราแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการแบบมนุษยศาสตร์ คือการวิจารณ์และการตีความเช่นกัน ต่อให้มีหลักฐานมามากมายยังไง ถึงที่สุด

หลักฐานไม่เคยพูดด้วยตัวเอง เราใช้การตีความ เราใช้การวิจารณ์เช่นกัน หลักฐานขึ้นเดียวกัน ตีความและวิจารณ์ต่อกันไปได้เป็นหลายชั่วอายุคน

ผมตั้งหัวข้อความจริงสองระดับของประวัติศาสตร์ไทย ผมขอเริ่มจากตัวอย่าง ตัวอย่างนี้ไม่มีในเอกสาร กรณีที่ 1 กรณีที่รู้จักกันดี เรื่องหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 เมื่อเร็วๆ นี้ถึงขนาดมีการประท้วงสาปแช่งอาจารย์พิริยะ และคุณไมเคิล ไรท์ กรณีนี้สะท้อนอะไรเกี่ยวกับความจริงทางประวัติศาสตร์ในสังคมไทย กรณีนี้คล้ายกันมากกับเมื่อหลายปีก่อน ถ้าจำไม่ผิด แปดปีก่อน กรณีเกี่ยวกับเรื่องงานวิจัยทำวสุนารี ที่ทำให้ชาวโคราชโกรธมากจนมาชุมนุมกันนับหมื่น ไม่มีการถกเถียงทางวิชาการเท่าไร เพราะนักวิชาการเจออย่างนี้ก็หลบนะครับ ถ้าขึ้นไม่หลบก็อันตรายนะครับ การชุมนุมครั้งนั้นถึงขนาดต้องการให้ลงโทษนักศึกษาผู้ทำวิจัยและลงโทษอาจารย์ที่ปรึกษาด้วย กรณีนี้สะท้อนอะไรเกี่ยวกับการหาความจริงทางประวัติศาสตร์ในสังคมไทย หนึ่งสะท้อนได้แนวทางการหาความจริงทางประวัติศาสตร์อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ ทั้งสองกรณีเป็นไปในทำนองเดียวกัน ประชาชนเขารู้แล้วว่าประวัติศาสตร์ที่ถูกคืออะไร ประชาชนรู้อยู่แล้วว่าความจริงคืออะไร ถ้าคุณรักประชาชน คุณอยู่ฝ่ายประชาชน คุณศรัทธาในมวลชน เขามีคำตอบเสร็จหมด สำหรับพวกเขา ความเป็นจริงที่มันแน่แน่นอนไม่ต้องตั้งคำถาม ไม่ต้องสงสัย มันมีอยู่เรียบร้อยแล้ว การหาความจริงแบบนักประวัติศาสตร์ไม่ใช่ว่าสิ่งที่เขาต้อนรับ นักประวัติศาสตร์ทำงานแบบหนึ่ง แต่มีคนจำนวนไม่น้อยเขารู้อยู่แล้วว่าเรื่องจริงคืออะไร นักประวัติศาสตร์ไปชี้ให้ตายว่าไม่จริง ไม่จริง ไม่จริง ก็เขาบอกว่าจริง และยิ่งไปกว่านั้น ชีวิตคนจำนวนเป็นร้อยเป็นพันเป็นหมื่นเป็นแสน โตขึ้นมาด้วยความจริงแบบนั้น คุณจะบอกว่าไม่จริงได้อย่างไร นักประวัติศาสตร์ในระยะหลังมีแนวโน้มจะบอกเรื่องนั้นก็เพิ่งสร้างขึ้นมา เรื่องนี้ก็เพิ่งสร้างขึ้นมา ตกลงสร้างหมดเลย Everything is just constructed ในแง่หนึ่งก็คือบอกว่าสิ่งที่สร้างขึ้นมาไม่ใช่ความจริงแท้ มันเพิ่งสร้างขึ้นมา แต่คิดอีกแง่หนึ่ง สร้างเสร็จมันก็เป็นความจริงนะ แล้วก็โตมากับสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา นั่นแหละ

ผมไม่เถียงด้วยนะครับว่าหลักศิลาจารึกสร้างสมัยไหน ผมไม่มีความรู้พอ อ่านทั้งนักประวัติศาสตร์ศิลป์อย่างอาจารย์พิริยะ อ่านทั้งนักภาษาศาสตร์เชิงประวัติ ผมมองทั้งสองฝ่ายเลย ผมไม่เถียงด้วยว่าทำวสุนารีนี่มีตัวตนหรือไม่ เพราะไม่อยากถูกประท้วง ทั้งสองอันเป็นปัญหาที่เถียงกันได้ในทางประวัติศาสตร์ในทางวิชาการ เถียงไปได้ช้านานด้วย แต่ที่กล่าวมาเมื่อสักครู่นี้คือหมายความว่า นักประวัติศาสตร์ไม่ต้องเสียเวลา ความจริงเรารู้กันอยู่แล้ว สลักแน่นในความเชื่อของผู้คนยิ่งกว่าจารึกหลักที่หนึ่งอีก กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือว่ามีพาดานอยู่เรียบร้อยแล้วว่าอะไรที่เป็นขอบเขตของความรู้ อะไรที่เป็นขอบเขตของการแสวงหาความจริงในการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เราไม่พึงละเมิด ผมยังบอกด้วยซ้ำว่า แค่นั้นคือการละเมิด แค่นั้นคือการไม่ละเมิด แค่นั้นคือการทำลาย แค่นั้นไม่ใช่การทำลาย หรือกล่าวเปรียบเทียบอีกอย่างหนึ่งคือว่ามีป้ายว่านักประวัติศาสตร์ซึ่งสั่งห้ามเข้า แขว่นไว้เรียบร้อยแล้วในหลายกรณีที่เป็นความรู้ในสังคมไทย ผมไม่ทราบ

ว่าหลักศิลาจารึกสร้างสมัยไหน ผมไม่สนใจว่าทำวสุรนารีมีจริงไม่จริง แต่สิ่งที่ผมสนใจคือแง่มุมซึ่งไม่มีการหยิบยกขึ้นมาในการถกเถียงทั้งสองอย่าง คือในแง่มุมที่ว่า หลักหนึ่งสร้างในสมัยใดก็ตาม ทำวสุรนารีจริงไม่จริงก็ตาม แต่ทำไมจึงมีความเชื่อหรือความจริงจำนวนหนึ่งที่สถาปนาเรียบร้อยแล้วเป็นขอบเขตและเป็นขีดจำกัด อันนี้เราเรียกว่าเป็นความเชื่อก็ได้ เป็นอุดมการณ์ก็ได้ ในขณะเดียวกัน ผมคิดว่าความเชื่อและอุดมการณ์อันนี้เป็นความจริงเชิงประจักษ์อย่างหนึ่งที่มีอยู่จริงและมนุษย์ก็อยู่กับมันด้วย โต้มากับมันด้วย ในกรณีศิลาจารึก ไม่มีการตั้งคำถามว่าศิลาจารึกหลักหนึ่ง กลายเป็นเสาหินที่ค้ำจุนความรู้ประวัติศาสตร์แห่งชาติของไทยขนาดแตะต้องไม่ได้ มาได้อย่างไร มาตั้งแต่เมื่อไร **หลักศิลาจารึกจะสร้างเมื่อไรเรื่องหนึ่ง กรุณาเถียงกันต่อไป แต่ประเด็นที่ผมตั้งคือทำไมศิลาจารึกหลักหนึ่งจึงมีความสำคัญขนาดที่เป็นเสาหินค้ำจุนประวัติศาสตร์แห่งชาติของเราจนแตะไม่ได้ หรือตั้งข้อสงสัยไม่ได้ อันนี้ก็เป็นการตั้งประวัติศาสตร์อีกอันหนึ่ง** ซึ่งต้องถามว่าเราก่อร่างสร้างความคิดนี้มาตั้งแต่เมื่อไร ทำไมการตั้งข้อสงสัยถึงแทบจะกลายเป็นเรื่องคอขาดบาดตาย ในแง่ที่ไม่เกี่ยวกับว่าอาจารย์พิริยะจะถูกหรือผิด ประเด็นอยู่ที่ว่าทำไมในเงื่อนไขอะไร สังคมไทยจึงอนุญาตให้ตั้งข้อสงสัยได้หรือไม่ได้ในทางวิชาการ ในเงื่อนไขอะไรในสังคมไทยจึงถือเป็นการละเมิด

ทั้งสองกรณี คือทั้งกรณีศิลาจารึกและกรณีทำวสุรนารี ขอแจ้งข่าวร้ายให้ทราบว่า ไม่ใช่ข้อยกเว้นหรือเป็นกรณีพิเศษ มีอีกหลายกรณี มีความรู้ประวัติศาสตร์ของไทยอีกมากมายที่เป็นเพดานหรือเป็นกรอบที่ว่าเรานักประวัติศาสตร์ที่สงสัยไม่พึงละเมิด หรือว่าต้องระวังให้ดีเวลาจะเขียนเรื่องเหล่านั้น ไต่เส้นให้ดี ที่สำคัญก็คือมีความเชื่อหรือความจริงที่ไม่พึงสงสัยนี้ในระดับประวัติศาสตร์เฉพาะถิ่นเฉพาะกรณีอีกหลายประเด็น และก็มีความเชื่อหรือความจริงที่ไม่พึงสงสัยในระดับประวัติศาสตร์แห่งชาติด้วย ยกตัวอย่างเช่นกรณีหลักศิลาจารึกหลักหนึ่ง ผมอาจจะไม่สามารถลงไปในรายละเอียดทั้งหมด แต่ผมคิดว่าความสำคัญที่เรื่องนี้กลายเป็นเรื่องใหญ่โตคอขาดบาดตายเพราะว่า การสงสัยศิลาจารึกหลักหนึ่ง มีผลไปกระทบกระเทือนต่อความเชื่อและอุดมการณ์ในระดับชาติ อาจจะต่างกับกรณีทำวสุรนารีนิดหนึ่ง ถึงแม้จะเป็นวีรสตรีแห่งชาติ แต่เอาเข้าจริง ความเชื่อถ้าขยับกันจริงๆ อาจจะไม่สะท้อนเท่าศิลาจารึกหลักหนึ่ง ความจริงทำนองว่าศิลาจารึกสร้างสมัยพอขุนรามแน่ๆ ความจริงว่าทำวสุรนารีมีตัวตน ความจริงมีอีกหลายอันที่เราไม่พึงละเมิด มีมาแต่แรกเริ่มจากการศึกษาประวัติศาสตร์โดยนักประวัติศาสตร์ ค้นคว้าและตีความและเสนอความจริงก็ได้ หรือบางทีก็ไม่ได้มาจากนักประวัติศาสตร์ เช่นกรณีทำวสุรนารี ไม่ได้มาจากนักประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์เช่นกรมพระยาดำรงฯ ก็ยังสงสัยว่ามาจากไหน แต่ที่สำคัญที่ให้ความจริงเหล่านี้ได้รับการสถาปนาขึ้นมาก็คือ ในความจริงที่สำคัญเหล่านี้ ผมคิดว่าได้กลายเป็น เรื่อง หรือเป็น story ที่เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ เป็นส่วนหนึ่งของตัวตน เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวเราไปเรียบร้อยแล้ว แล้วแต่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ท้องถิ่น ส่วนหนึ่งของอัต

ลักษณะตัวบุคคล หรือเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์แห่งชาติ มีตัวอย่างมากมายที่ผมจะเล่าให้ฟัง เขาเรื่องง่าย ๆ เรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจจะไม่ค่อยสุภาพเท่าไรนะครับ ผมเคยถามคุณพ่อผม ซึ่งเป็นชาวจีนอพยพ เล่าประวัติตัวเองหน่อย ผมไม่ค่อยได้คุยกับพ่อ แต่เวลาให้เล่า ผมสังเกตอย่างหนึ่งว่าเรื่องของคุณพ่อผม เต็มผมที่มาจากเมืองจีนจะลงลึกเป็นสูตรคล้ายๆ กับ “ลวดลายมังกร” เลย ก็คือมาเสื้อผืนหมอนใบ ผจญความยากลำบาก เคยถูกโกงด้วย แต่สุดท้ายเอาชนะสำเร็จ ก่อร่างสร้างตัวจนกระทั่งมีฐานะได้ คุณเชื่อไหมครับว่าคุณไปถามชาวจีนอพยพตั้งเยอะ เรื่องคล้ายกันมากเลย คุณจะไม่เคยเจอใครที่บอกว่าเขาไปโกงคนอื่นมา บางคนเคยถูกโกงมากโกงน้อยผมก็ไม่แน่ใจ แต่ต้องมีเรื่องถูกโกงปนอยู่ด้วย อย่างคุณทักษิณก็เริ่มบอกว่าลำบากเหมือนกันนะ จนกระทั่งหนังสือของอาจารย์ผาสุกมาบอกว่าคุณไม่ได้ลำบากขนาดนั้น

กล่าวคือ อย่างที่อาจารย์เจตนาบอก หลายคนเอาประวัติความเป็นจริงที่เป็นจริงลงให้มันลงลึกกับเรื่องที่ได้มีการกวีนิพนธ์ ตัวอย่างที่อาจารย์เจตนาบอก เป็นสิ่งที่กวีได้สร้างไว้ก่อนแล้ว เพราะไม่มันเข้าใจไม่ได้ หรือเข้าใจลำบาก มีตัวอย่างทำนองนี้อยู่มากมาย ที่ว่าความเป็นจริงทำนองนี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวตน อัตลักษณ์ของบุคคล เช่นของคุณพ่อผม ของอีกหลายๆ คนของชาวจีนอพยพ เป็นตัวตนของท้องถิ่นเช่นกรณีท้าวสุรนารี เป็นตัวตนของประเทศ หมายความว่า **เรื่องราวเหล่านี้ จริงหรือไม่จริงก็แล้วแต่ เป็นเรื่องราวที่มีผลที่เป็นจริงแล้ว เป็น reality effect ไปเรียบร้อยแล้ว ก็คือตัว effect เป็นตัวที่เป็นความเป็นจริง แต่ส่วนเรื่องจะเป็นจริงไม่จริงนั้นอีกเรื่องหนึ่ง** สร้างสรรค์ให้คนสามารถดำรงอยู่ในแบบหนึ่ง ซึ่งเราจะชอบไม่ชอบก็แล้วแต่จะเถียงกันไป แต่มันมีผลที่เป็นจริงเรียบร้อยแล้ว ด้วยเหตุปัจจัยทางการเมือง ด้วยเหตุอันอุดมการณ์ต่างๆ นานาแล้วแต่กรณี ได้สร้างให้ story อันนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่เราใช้ชีวิตอยู่ แล้วหล่อหลอมมาเป็นตัวเราเรียบร้อยแล้ว มีหน้าซ้ำโดยปกติเรื่องที่มีความสำคัญมากขนาดนั้น มักจะมีการผลิตซ้ำแล้วซ้ำอีก และมักจะมีพิธีกรรมทางสังคมที่ต่อยอดว่าเรื่องนี้ จริง จริง จริง และเมื่อเราเห็นมาตั้งแต่เกิดจนโต เราไม่เคยนึกเลยว่าเรื่องนี้อาจจะไม่จริง สิ่งนั้นยอมเป็นสิ่งที่เป็นจริงเชิงประจักษ์ด้วยสำหรับชีวิตเราเรียบร้อยแล้ว ไม่ว่าจะจากต้นตอแต่ต้นจะจริงหรือไม่จริงเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ต้นตอจริงๆ จะจริงหรือไม่จริง ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างไรเป็นอีกเรื่องหนึ่งไป

กล่าวสั้นที่สุด และในคำที่อาจจะฟังดู negative สักหน่อย แต่เพื่อจะลองให้เห็นว่าระหว่างความจริงที่มีผลจริงๆ แล้ว ถ้าหากตอนนี้ผมจะบอกว่าเป็นลัทธิความเชื่อ คำว่าลัทธิในภาษาไทย ฟังดูแล้วไม่ค่อยดี แต่ในแง่นี้ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า ความจริงแบบที่จริงแล้วสร้างจากตัวเรา หลายอันเป็นลัทธิความเชื่อ เป็นอุดมการณ์ทางสังคม ความรู้ที่กลายเป็นความจริงที่ไม่พึงสงสัย ไม่ใช่เป็นแค่เพดานที่ไม่พึงละเมิด หลายครั้งกลายเป็นกรอบแก่การศึกษาและตีความประวัติศาสตร์โดยนักประวัติศาสตร์ด้วย หมายถึงว่านักประวัติศาสตร์ก็นึกแล้วว่าอันนี้จริง ไม่นึกว่าจะต้องไปสงสัยเราก็เริ่มจากความจริงที่นึกว่าจริงไปเรียบร้อยแล้ว แล้วเอาไปตีความเรื่องอื่นต่อไป ต่อไป ต่อไป

พูดง่าย ๆ ในภาษาของอาจารย์มารคเมื่อสักครู่นี้ก็คือ อันนี้ไม่ใช่ straw man แล้วนะครับ อันนี้ผลิตความจริงกันต่อๆ ไป แต่ที่นี้ตัวตั้งต้นมันไม่จริง ตัวตั้งต้นอาจจะเป็นแค่ลัทธิความเชื่อ ในแง่นี้จะบอกว่าความจริงที่เป็นลัทธิความเชื่อนี้ไม่ reproduce หรือไม่ produce ก็ไม่ได้ มันมีอำนาจที่จะ produce ความรู้อื่นต่อๆ มา เพราะฉะนั้นนอกจากจะเป็นเพดานแล้วที่ห้ามไม่ให้มีการละเมิดแล้ว ในแง่หนึ่งกลับเป็นปัจจัยที่ผลิตก่อให้เกิดความรู้ต่างๆ ได้มากมาย

ศิลาจากสลักหลักหนึ่งของสุโขทัย สมมติ นะครับว่าอาจารย์พิริยะถูก เราเคยนึกใหม่ครับว่า มีความรู้เกี่ยวกับสุโขทัยที่มีพื้นฐานจากศิลาจารึกหลักหนึ่งเท่าไร? คำตอบคือเกือบทั้งนั้นเลยครับ ความรู้ที่เราเข้าใจต่อสุโขทัยเริ่มต้นด้วยสมัยกรมพระยาดำรงฯ ใช้หลักหนึ่งเป็นฐานสำคัญมาก นักประวัติศาสตร์ต่อมามีข้อโต้แย้งมากมาย ความรู้เปลี่ยนไปมากแล้ว แต่ความรู้ที่เป็นจุดตั้งต้นและกลายเป็นกรอบอ้างอิงที่เคียงไปเคียงมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ เป็นความรู้ที่มีพื้นฐานมาจากศิลาจารึกหลักหนึ่ง แล้วเราอาจจะนึกไม่ถึงว่าความรู้ที่เรามีต่อสุโขทัย ภาพลักษณ์สุโขทัยที่แทบจะเป็นรัฐอุดมคติ จนกระทั่งอาจารย์ศรีศักดิ์ หรือคุณสุจิตต์ พยายามมาเขย่าอยู่ตอนนี้ ภาพลักษณ์อันนี้มีพื้นฐานมาจากศิลาจารึกหลักหนึ่งมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน เพราะฉะนั้นเกิดเราสมมติว่า อาจารย์พิริยะถูกขึ้นมา ก็แปลว่าหลักหนึ่ง ไม่ได้สร้างในสมัยกรุงสุโขทัย แต่เราก็ผลิตความรู้ตั้งมากมายในสังคมไทยที่มีฐาน มีจุดตั้งต้นมาจากความเชื่อที่ว่าหลักหนึ่งสร้างสมัยนั้นจริง ถ้าเกิด อาจารย์พิริยะถูกขึ้นมา ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่ทำให้คอขาดบาดตาย เพราะว่ามันกระเทือนมาก มากเกินไป ไม่ได้กระเทือนความรู้ประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ว่ากระเทือนตัวตนของเรา

ความจริงในแง่นี้ ชนิดนี้ อย่างเช่นการทำลายหลักศิลาจารึกจึงกลายเป็นการก่อความไม่มั่นคงไปได้ สังคมโทษอาจารย์พิริยะ สังคมโทษนักประวัติศาสตร์ว่าหาเรื่อง ถ้าเราคิดกลับกัน เราคงต้องคิดว่าสังคมเราเติบโตมาแบบไหน ถึงโตมากับฐานความเชื่อทางประวัติศาสตร์ที่อ่อนแอขนาดนี้ เขย่ากันหลักเดียวก็แทบจะตกอกตกใจกันทั้งบ้านทั้งเมือง ถ้าหากเราโตมาบนฐานที่หนักแน่นมั่นคงกว่านี้ เขย่าอีกสิบหลักก็เขย่าไปเถอะ เพราะเราสามารถที่จะเข้าใจสังคมสุโขทัยที่หนักแน่นได้มากกว่านี้

มีเรื่องอื่นอีกมากมายที่ยิ่งกว่าเรื่องหลักศิลาจารึกที่เป็นเพดานและเป็นกรอบที่ไม่พึงต้องสงสัย ในบทความนี้ผมเอ่ยถึงสักย่อหน้าสองย่อหน้า ผมจะเอ่ยสั้นๆ แต่ขออนุญาตไม่อธิบาย เรื่องมันยาวกว่าที่จะอธิบายได้ และก็อาจจะเถียงกันได้มากมายจนเลยจากประเด็นไป ผมยกเรื่องความจริงหรือความเชื่อ แล้วแต่จะคิดว่าเป็นความจริงหรือความเชื่อที่ว่า ไทยไม่เคยตกเป็นอาณานิคม เอาเรื่องเดียวพอ ขอกล่าวแต่เพียงว่าความเชื่อที่ไม่พึงสงสัยทุกชนิดเป็นขีดจำกัดต่อการแสวงหาทางปัญญาในสังคมทั้งนั้น ถ้าหากเราพยายามสงสัย พยายามเข้าใจให้มากขึ้นว่ายัง **งี่ที่เรียกว่าไทยไม่เคยตกเป็นอาณานิคม** จริงก็เบอร์เซ็นต์ ไม่จริงก็เบอร์เซ็นต์ มีแง่มุมใดบ้าง ชับช้อนยังงี่ที่เรียกว่าจริงและไม่จริง ผมคิดว่าสังคมไทยจะอธิบายเรื่องอีกหลาย

เรื่องได้ แต่ที่ผ่านมาพอสังคมไทยติดอยู่ตรงที่ว่าสังคมไทยไม่เคยเป็นอาณานิคม แล้วยึดอันนี้ไปอธิบายอีกหลายเรื่อง เวลาจะอธิบายการเปลี่ยนแปลงสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ดึงเข้าเรื่องรักษาเอกราช อยู่เรื่อยจนแทบจะกลายเป็นสูตร ทั้งที่มีเรื่องอื่นอีกมากมาย ถ้าเราสงสัยอันนี้ อาจจะไม่ใช่ว่าต้องจบท้ายด้วยการปฏิเสธหรือด้วยการโจมตี ผมไม่มีคำตอบจริงๆ ว่า จะอธิบายสภาวะขณะนั้น ว่ามีความสัมพันธ์กับต่างชาติหรือลัทธิอาณานิคมออกมาให้ชัดเจนยังไง ผมก็มีข้อเสนอของผม แต่คนอื่นอาจจะไม่เห็นด้วย ประเด็นนี้มีเพียงว่าถ้าเราเปิดประเด็นนี้ออกไป เราสามารถจะคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ 5 ได้ต่างออกไปจากเดิมตั้งมากมาย แต่เนื่องจากถ้าเราติดอยู่กับเพดานนี้ แล้วไม่กล้าละเมิด หรือถูกบังคับให้ละเมิดไม่ได้ เราคิดหลายเรื่องไม่ออก เราไม่มีทางเข้าใจ แต่นี่คงชัดเจนพอแล้ว ความจริงทางประวัติศาสตร์ไม่ได้มีเพียงแค่การใช้วิธีทางประวัติศาสตร์ไปวิพากษ์หลักฐานภายนอกภายนอกไปตรวจสอบ ซึ่งหลายคนอาจจะคิดว่าผมจะพูดวันนี้ ผมไม่พูดเพราะไปหาหนังสืออ่านกันเองได้ว่าการวิพากษ์หลักฐานประวัติศาสตร์ หากความจริงทำกันอย่างไร ประเด็นวันนี้อยู่ตรงนี้ต่างหากว่า การหาความจริงทางประวัติศาสตร์มิใช่มีเพียงสิ่งที่นักประวัติศาสตร์ทำ แต่มีความจริงอีกชุดที่นักประวัติศาสตร์วิงชนอยู่เป็นประจำ นักประวัติศาสตร์อีกจำนวนหนึ่งก็ช่วยผลิตซ้ำ นักประวัติศาสตร์จำนวนไม่น้อยเป็นนักประวัติศาสตร์ช่างสงสัย วิงชนเป็นประจำ พอชนแล้วก็ตัวใครตัวมัน บางคนก็หาทางหลบ บางคนก็รู้จักเดินไต่ลวดเส้นบาง บางคนก็คิดว่าอย่าไปหาเรื่องเลย ไปทำอย่างอื่นดีกว่า

กรอบเหล่านี้ ทั้งในแง่ที่เป็นเพดาน ทั้งในแง่ที่เป็น assumption ที่เราไม่สงสัย ทำให้เราต้องอธิบายตามกรอบเหล่านี้เรื่อยๆ ถึงที่สุด การหาความจริงทางมนุษยศาสตร์ในหลายประเด็นคือการท้าทายเรื่องความคิดความเชื่อ หลายอันจึงไม่ใช่เป็นสิ่งที่น่าอภิมรย์เท่าไรนัก เราเปิดการสัมมนาว่าช่วยให้เกิดจิตอภิมรย์ นักประวัติศาสตร์ช่างสงสัย ปกติเราเป็นตัวการก่อให้เกิดไม่คอยอภิมรย์สักเท่าไร ผมคิดว่าหน้าที่อันหนึ่งคือการท้าทายเพื่อจะ breakthrough เพราะคิดว่าเป็นทางวิชาการ ไม่ว่าจะในทางวิทยาศาสตร์ หรือในทางสาขาอื่น ถ้าเราไม่คิดจะ breakthrough ไม่คิดจะตั้งคำถาม เราก็ไม่ต้องทำงานมากสักเท่าไร จะด้วยวิธีการอันสุนทรีย์หน่อย อย่างอาจารย์เจตนา ผมก็เชื่อว่าท่านก็ breakthrough หลายเรื่อง แต่ด้วยวิธีการตรงมากกว่าที่ผมทำ วิธีการของผมคือตรงๆ ที่อู๋ แต่ว่าถึงที่สุดภารกิจของวิชาการทางมนุษยศาสตร์ที่เราตีความและวิจารณ์ ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องเล็กๆ ที่ตีความเล่นๆ แต่เป็นเรื่องใหญ่ คือเราตั้งความสงสัยต่อความเชื่อที่มีอยู่ในสังคมหลายๆ อย่าง ในแง่นี้ ทุกสังคมล้วนมีความเชื่อทำนองนี้อยู่ ผมยกตัวอย่างนิดเดียว และจะไม่อธิบายมาก เช่น สังคมอเมริกันเชื่อว่าประวัติศาสตร์อเมริกันคือประวัติศาสตร์ของการแสวงหาเสรีภาพ ท่องกันตั้งแต่เด็กจนโตเลย นักประวัติศาสตร์เพื่อนผมก็บอกเล่าประวัติศาสตร์ตั้งหลายเรื่องว่า ระหว่างปี ค.ศ. 1880 ถึงปี ค.ศ. 1920 คนผิวขาวเอาคนผิวดำแขวนคอท่ามกลางสาธารณชน ตายไปทั้งหมดประมาณ 4,000 คน พอจบ class นักศึกษาก็บอกว่าประวัติศาสตร์อเมริกาเป็น

ประวัติศาสตร์ของแสวงหาเสรีภาพอยู่ที่ คือนักประวัติศาสตร์ทำงานให้ตาย สุดท้ายเขาก็เชื่อของ เขาอย่างเดิม แต่เรื่องนี้มีอยู่ในทุกสังคม ไม่ใช่แค่สังคมไทย

ในแต่ละกรณี ยกความรู้ที่เป็นความเชื่ออุดมการณ์ ก่อร่างสร้างตัวมาอย่างไร เขียนกันมา อย่างไร มีเหตุผลกระบวนการทางสังคมการเมืองอย่างไรจึงทำให้ได้รับการสถาปนาเป็นความเชื่อ อย่างนั้นอย่างนี้ โดยมากจะแล้วแต่สังคม แล้วแต่กรณี นั้นหมายความว่าถ้าเราอยากจะเข้าใจเรื่อง ท้าวสุรนารี เรื่องศิลาจารึกหลักหนึ่ง เรื่องไทยเคยเป็นอาณานิคมหรือไม่ เราก็คงจะต้อง แทนที่จะ หาความเข้าใจอย่างเป็นสากลก็คงยาก เราคงต้องหาความเข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้นในสังคมไทย ใน เงื่อนไขหนึ่งในสถานะหนึ่งจึงสถาปนาความรู้ความคิดเหล่านั้นขึ้นมา ตรงนี้ผมไม่พูดมากดีกว่า ใน เอกสารผมอธิบายเรื่องที่ว่า ในระยะหนึ่งของการพยายามอธิบายเรื่องสิ่งที่ผมเรียกว่ากำเนิดหรือ ระยะแรกของประวัติศาสตร์ไทย ไม่ใช่ในความหมายเมื่อ 700 – 800 ปีก่อน แต่ในความหมายว่า กำเนิดหรือระยะแรกของความรู้ที่เราเรียกว่าประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เกิดขึ้นมาอย่างไร ใน ภาวะอย่างไร เราเลือกรับและเลือกปฏิเสธความรู้ที่มาจากตะวันตกอย่างไร ซึ่งจะมีผลต่อเงื่อนไข ของการสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์นับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 ผม อธิบายคร่าวๆ เพราะคิดว่าไม่ใช่รายละเอียดที่ต้องลงในที่นี้ ประเด็นที่ผมอยากเสนอ ออกจาก ประเด็นเรื่องความจริงสองระดับไปสักเล็กน้อยคือว่า ผมคิดว่าการเลือกรับ ดัดแปลง และเลือก ปฏิเสธความรู้ของตะวันตก สมัยนั้น เรามียุทธศาสตร์ทางภูมิปัญญาบางอย่าง ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ ทางภูมิปัญญาที่เราใช้จนถึงทุกวันนี้ มีก็อย่างผมไม่ทราบ นี่เป็นประเด็นที่โดยส่วนตัวผมสนใจอยู่ หมายความว่าในการพูดว่าสังคมไทยเลือกดีทิ้งเสีย ในความเห็นผมถือว่าการพูดที่มีคุณค่า มากกว่าการไม่พูดนิดเดียว คือทุกคนก็เลือกดีทิ้งเสียด้วยกันทั้งนั้น เราเข้าใจได้ดีขึ้นกว่านี้ได้ไหม ว่าอะไรคือการตัดสินใจหรือเป็นเครื่องชี้ นำ เป็นข้อพิจารณาว่าอะไรดีอะไรเสีย ดีเสียสำหรับใคร เพราะถ้าเราไม่ลงถึงเฉพาะมากกว่าเลือกดีทิ้งเสีย เราเข้าใจประวัติศาสตร์ตัวเองไม่ได้ ทุกคนก็ เลือกดีทิ้งเสียด้วยกันทั้งนั้น ความขัดแย้งหลายอย่างในประวัติศาสตร์ไทยก็เพราะว่าต่างคนต่าง เลือกดีทิ้งเสียด้วยกันทั้งนั้น แต่อะไรดีอะไรเสียเห็นไม่ตรงกัน ทุกคนต้องการความเจริญด้วยกันทั้ง นั้น แต่อะไรคือความเจริญความเห็นไม่ตรงกัน อันหนึ่งที่ผมจับได้ และคิดว่ามีอิทธิพลในสังคม ไทยปัจจุบันคือ การที่เห็นว่าโลกนี้แบ่งเป็นโลกวัตถุ โลกภายนอก กับเรื่องทางจิตใจ เรื่องของจิต วิญญาณ อะไรที่เป็นเรื่องภายนอกได้ เราก็เอาตะวันตกมา เอาวิทยาศาสตร์มา อะไรที่เป็นเรื่อง ภายใน เราจะตั้งป้อมแข็งขันมาก และพยายามยืนยันว่าสิ่งที่เรามีอยู่ ดี ถูกต้อง อันนี้เป็นยุทธ ศาสตร์อันหนึ่ง เป็นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ในความเป็นจริง พวกเรา 100 คนในที่นี้ ดีความว่า อะไรข้างนอกข้างใน ผมว่าก็คงไม่ตรงกัน และปัญหาก็เกิดขึ้นเพราะเราเข้าใจว่าอะไรนอกอะไรใน ไม่ตรงกัน เลยกทะเลาะกันอยู่ทุกวันนี้ แต่หลายคนมีสิ่งที่ผมเรียกว่า intellectual strategy ร่วมๆ กัน อะไรที่เป็นเรื่องภายนอก ไม่ใช่เรื่องจิตวิญญาณ ไม่ใช่เรื่องจิตใจ เรายินดีต้อนรับวิธีการสมัย

ใหม่ อะไรที่เป็นเรื่องจิตใจ เป็นเรื่องภายใน อะไรที่เป็นเรื่องตัวตนที่แท้จริงของเรา เราถือว่าพระพุทธศาสนา เราถือว่าความเป็นไทย เราถือว่าธรรมเนียมประเพณีเป็นสิ่งที่ล้ำค่ากว่า หรือดีกว่า หลายคนมี intellectual strategy ในแง่นี้ แต่อย่างที่บอกคือ เขาเข้าจริง พอไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน การเมืองนี้มันข้างนอกหรือข้างใน การเลือกตั้งมันข้างนอกหรือข้างใน ประชาธิปไตยข้างนอกหรือข้างใน สังคมศาสตร์ข้างนอกหรือข้างใน เราเถียงกัน 10 วันก็ไม่จบ เพราะว่าเราเห็นตรงนี้ได้ต่างกัน

ในประเด็นนี้ สิ่งที่พยายามเสนอคือ ความรู้ประวัติศาสตร์ ผมเข้าใจว่าความรู้ที่เราจัดกลุ่มว่าเป็นกลุ่มมนุษยศาสตร์ อย่างเช่นปรัชญาและวรรณคดี เป็นความรู้ที่อยู่ในกลุ่มที่จัดไปอยู่ในทาง เป็นความรู้ที่เป็นตัวตนของเรา นั่นหมายถึงว่าอย่ารับตะวันตกมากนัก หรือพูดกลับกัน ไม่มีใครไม่รับตะวันตกแล้ว ไม่มีใครเป็นไทยแท้แล้ว และไม่มีใครเป็นตะวันตกจ๋า เพื่อความเข้าใจอย่างง่าย ๆ ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์เราก็เห็นอยู่ จนปัจจุบันนี้ยังต้องอ่าน International Journal ไม่อย่างนั้นคุณตามโลกไม่ทัน ต้องต่อกรกับการถกเถียงทางวิชาการอย่างนั้นอยู่ตลอดเวลา แต่ความรู้ที่เรียกว่าเป็นเชิงสังคมศาสตร์เริ่มชยับแล้ว มีที่มาที่ไป มีรากเหง้าทางภูมิปัญญาในสังคมไทยเอง ที่เราสืบทอด หรือที่เราวนอยู่ในนั้น มากขึ้น พอถึงเรื่องที่เป็นมนุษยศาสตร์ ยกตัวอย่างง่าย ๆ เรื่องศาสนา ถูกปฏิเสธตั้งแต่ต้นเลย ว่าถึงแม้ฉันจะรับวิทยาศาสตร์ แต่ฉันก็ไม่เอาคริสต์ศาสนา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 รับวิทยาศาสตร์ แต่ไม่เอาคริสต์ศาสนา ยืนยันว่าพุทธศาสนาเหนือกว่า ดีกว่า ถูกกว่า ปัญหาของผมในที่นี่ไม่ได้มาเถียงกันว่าตกลงคิดอย่างนี้ถูกหรือผิด ว่านี่คือ intellectual strategy นี่คือนุทศาสตร์ทางภูมิปัญญาอย่างหนึ่งในก๊ออย่าง ซึ่งผมก็ไม่ทราบ อาจจะมีอย่างอื่นด้วย แต่อันนี้เป็นอย่างหนึ่ง สุดท้ายเกิดการประยุกต์ แต่ว่าในวิชาความรู้หลายกรณี เช่นกรณีมนุษยศาสตร์ ผมคิดว่าเราได้รับมรดกตกทอดที่มากับการเรียนรู้เกี่ยวกับปรัชญาพุทธศาสนา หลายครั้งการเรียนรู้ปรัชญาเหมือนการเรียนรู้พุทธศาสนาด้วยซ้ำไป คนเรียนปรัชญาอย่างอาจารย์มารคมี่ไม่กี่คนหรอกครับ ส่วนใหญ่เรียนปรัชญาในสมัยก่อน เรียนปรัชญาเหมือนเรียนปรัชญาพุทธ เรียนวรรณคดีจึงมีที่มาที่ไปและมีจารีตการเรียนรู้วรรณคดีแบบไทยๆ ที่หนาแน่นกว่าการไปเรียนวรรณคดีแบบอาจารย์เจตนา เรียนประวัติศาสตร์ก็เรียนประวัติศาสตร์แบบพงศาวดารมากกว่าจะเป็นประวัติศาสตร์หัวนอกอย่างที่ผมไปเรียน กล่าวแล้วนะครับว่าไม่มีอะไรที่ไทยบริสุทธิ์หรือฝรั่งไม่เจอบน ไม่มีการคิดอย่างนี้ แต่ว่ามีอิทธิพลธรรมเนียมทางมนุษยศาสตร์ที่มาอย่างนี้ เพราะฉะนั้นการแบ่งที่เราแบ่งแม้ในการสัมมนาคราวนี้ว่าเป็นเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ อยู่บนฐานการแบ่งที่บอกว่าศาสตร์ต่างๆ มีวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ อันนี้คือเรารับมาจากข้างนอก วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ การแบ่งแบบนี้ และการรวมความสัมพันธ์ของสามแขนงนี้ในโลกตะวันตกเป็นคนละอย่างกับการแบ่งและการรวมขององค์รวมของวิชาความรู้ในสังคมไทย ผมคิดว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์ในสังคมไทยมีน้อยกว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิทยา

ศาสตร์กับมนุษยศาสตร์ในสังคมตะวันตก อาจจะมีข้อดีคือเราไม่ถูกครอบงำด้วยวิทยาศาสตร์ อาจเป็นข้อเสียคือเราไม่มีการพัฒนาวิธีวิทยา (methodology) เพราะเราไม่ถูกท้าทายด้วยวิทยาศาสตร์ อาจจะมีข้อดีคือเรามีความเป็นไทยมากขึ้น อาจจะมีข้อเสียคือเรามีความเป็นไทยมากเกินไป เหล่านี้เถียงกันได้ ประเด็นอยู่เพียงว่าผมคิดว่าความเติบโตของสิ่งที่เรียกว่ามนุษยศาสตร์ในสังคมไทย ซึ่งรวมถึงประวัติศาสตร์ด้วย ไม่ได้โตมาแบบเดียวกับประวัติศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในฐานะหนึ่งในสามขาของศาสตร์สมัยใหม่ที่ไปอยู่ในโลกตะวันตก ผมคิดว่ามนุษยศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ในสังคมไทยห่างกันหน่อย พอห่างกันก็อย่างที่บอก ด้านหนึ่งก็ไม่ถูกครอบงำ แต่อย่างที่บอกแล้วว่าเราก็ไม่ถูกท้าทายด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ทำให้นักมนุษยศาสตร์หลายคนต้องปรับตัว โดยเฉพาะในเชิงวิธีวิทยาอย่างหนัก ไม่ได้หมายความว่านักมนุษยศาสตร์ไทยไม่ได้ถูกท้าทาย ถ้าถูกท้าทายก็ด้วยเหตุปัจจัยอื่น อาจจะไม่ได้ออกห่างจากวิทยาศาสตร์มากเท่ากับกระแสการศึกษาประวัติศาสตร์ในโลกตะวันตก

แต่ในอีกแง่หนึ่ง กลับเป็นปัญหาคือว่า อุดมศึกษาของไทยพัฒนามาอย่างไร อย่าลืมว่าการศึกษาทางมนุษยศาสตร์ในสังคมไทยจำนวนมาก ถ้าไม่อยู่ในสถาบันที่เป็นจารีตเช่นในวัดในวัง ก็อยู่ในมหาวิทยาลัย ผมจะพูดเพียงในมหาวิทยาลัย ประวัติของมหาวิทยาลัยไทยมีความเป็นมาอีกแบบหนึ่งซึ่งจะไม่เหมือนประวัติมหาวิทยาลัยที่อื่นๆ ในโลก เช่น เทววิทยา วรรณคดี และประวัติศาสตร์ หรืออักษรศาสตร์ เป็นฐานของมหาวิทยาลัยในโลกตะวันตก และก็ยังเป็นอยู่ แต่ผมไม่แน่ใจว่าในสังคมไทยมีสถานะเดียวกันหรือเปล่าในเมื่อสังคมไทยเริ่มต้นจากการผลิตข้าราชการ หรือแม้ธรรมศาสตร์ก็ต้องการผลิตนักกฎหมาย มีจุดประสงค์แบบหนึ่ง ผลิต technician แบบหนึ่ง คือว่าเรานำคิดว่าในสังคมไทยสุดท้ายแล้ว แม้กระทั่งนักมนุษยศาสตร์ พูดให้สังคมเข้าใจไม่ค่อยได้ เหมือนกับที่เราอธิบายวิธีการของเรา สังคมก็อาจจะไม่ค่อยเห็น และในวงการอุดมศึกษากันเองก็มีความพยายาม หรืออาจจะโดยไม่รู้ตัวว่าเวลาพูดถึงวิธีวิทยา คนไม่ค่อยเข้าใจวิธีวิทยาหรือวิธีการของมนุษยศาสตร์คือการตีความและการวิจารณ์ เพราะการตีความการวิจารณ์ฟังดูแล้วมันไม่เห็นจะเป็นวิธีการเลย เวลาพูดถึงวิธีวิทยาหรือวิชาวิธีวิทยา research methodology กลับไปหาวิทยาศาสตร์ตลอดเวลา นักมนุษยศาสตร์เองก็ต้องพยายามทำตัวให้พูดภาษาเดียวกับนักวิทยาศาสตร์ เช่นประเมินแบบนักวิทยาศาสตร์ ทั้งที่มันไม่เหมือนกัน จุดตั้งต้นในการตั้งคำถาม รายงานความคืบหน้า การตั้งคำถามในการขออนุมัติ รายงานความคืบหน้าในการวิจัย การประเมินผลการวิจัย ไม่เหมือนกันเลย แต่เรากลับต้องตอบคำถามซึ่งครอบงำด้วยคำถามที่มาจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ผมคิดว่าอันนี้ไม่ใช่เป็นผลของการที่นักวิทยาศาสตร์ใกล้ชิดกับนักมนุษยศาสตร์เลยครอบงำ ผมคิดว่ามันเป็นผลจากการที่เราไม่ได้คุยกัน เป็นผลของการที่แยกห่างกันเกินไป จนวิธีการทางมนุษยศาสตร์ที่เรียกว่าตีความและวิจารณ์ คนฟังก็จะบอกว่า “แล้วไง” ใดๆ ก็ตีความและวิจารณ์ได้ ไม่เห็นต้องเรียนเลย ซึ่งอันนี้เป็นเรื่องจริง แต่เป็นวิธีของมนุษยศาสตร์ และเป็นความจริงที่

อาจารย์มารค ว่าการตั้งคำถามแบบวิทยาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์ต่างกัน นักมนุษยศาสตร์อาจ
จะตั้งคำถามที่เป็น straw man บ่อยๆ อันนี้มีส่วนจริง ในการศึกษาปริญญาเอก ปกตินัก
มนุษยศาสตร์จะจบยากกว่า นานกว่า เพราะว่าหลงทางนานกว่า คำถามไม่ชัดเจนแบบนักวิทยา
ศาสตร์ เขาเป็นว่าคนละเรื่อง แต่ในขณะที่เดียวกัน คนละเรื่องเกินไปก็เป็นปัญหา แทนที่จะให้มีปฏิ
สัมพันธ์และคุยกันเพื่อยกระดับวิธีวิทยาทั้งสองฝ่าย และทำให้เข้าใจกันทั้งสองฝ่าย

ประเด็นสุดท้ายและเป็นประเด็นตั้งต้นคือว่า วิธีวิทยา ความคิดว่าอะไรคือความจริงใน
ทางประวัติศาสตร์ ผมกลับเห็นด้วยกับอาจารย์เจตนาว่า ในบางเรื่อง วิธีวิทยาแบบวิทยาศาสตร์
ถ้าถือเอาสิ่งที่ผมพูดมาทั้งหมดเป็นเพียงตัวอย่างหนึ่ง การเข้าใจ ความพยายามเข้าใจ หรือการ
พยายามศึกษาว่า ความจริงทางประวัติศาสตร์มีสองระดับอะไรอย่างนี้ ถ้าใช้วิธีวิทยาศาสตร์
ผลออก อาจจะหลงทาง มันต้องใช้วิธีวิจารณ์และตีความแบบนักมนุษยศาสตร์ แต่ในทางกลับกัน
ถ้าเราเข้าใจอันนี้ กลับจะเห็นว่าวิธีการแบบนักมนุษยศาสตร์ที่ห่างจากวิทยาศาสตร์จนเกินไป มีผล
ทำให้การพัฒนาวิธีการและการคิดเป็นปัญหาไปอีกแบบหนึ่ง คงไม่ใช่เพียงการใช้วิทยาศาสตร์
เพื่อตรวจสอบอายุหิน คงไม่ใช่แค่นั้น แต่ผมคิดว่าการทำทนายทางวิทยาศาสตร์จะทำให้นัก
มนุษยศาสตร์กลับต้องคิดในหลายๆ เรื่องที่เราไม่เคยคิด และการทำทนายทุกอย่างก็ดีทั้งนั้น

ถาม – ตอบ

อ.สุวรรณ: คิดว่าจะไม่สรุป แต่อยากจะให้โอกาสกับท่านผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่านได้ถามคำถาม
และสนทนากับวิทยากร สำหรับผู้เข้าร่วมประชุมที่อยู่อีกห้องหนึ่ง ที่ดูจอทีวีอยู่ จะเขียนฝากมากับ
เจ้าหน้าที่ก็ได้ จะได้มีส่วนร่วมด้วย ยังไงก็เชิญจากห้องนี้ก่อนเพราะรู้สึกว่ามีหลายคนอยากแสดง
ความคิดเห็น ช่วยกรุณาบอกชื่อด้วย คิดว่าจะให้เวลาพูดคุยสักครึ่งชั่วโมงถึงสี่สิบนาที แล้วให้
วิทยากรกล่าวอีกคนละประมาณ 4 – 5 นาที

ผู้ร่วมประชุม: กราบนมัสการพระคุณเจ้า และวิทยากรทุกท่าน ผมเป็นกวีมาจากอยุธยา ได้ทราบ
ข่าวก็จะมาศึกษาเรื่องมนุษย์ เพราะว่าผมเรียนทางวิทยาศาสตร์ ท่านครับ ที่พูดกันถึงเรื่องความ
จริง ความจริงบางครั้งเราพูดไม่ได้ เพราะว่าบริบทของประวัติศาสตร์ที่เขาทำกันตอนนั้น เขาทำ
เพื่อให้สังคมขณะนั้นเป็นสุข แล้วเราคนรุ่นหลังมาวิจารณ์เขา ผมว่าไม่ค่อยเหมาะ ผมยกตัวอย่าง
ง่าย ๆ ที่อยุธยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ ผมเด็ก ๆ ผมมาเรียนมา ม.1 ถึง ม.8 ที่อยุธยาวิทยาลัย ต้อง
มานอนวัด หน้าวัดผมนี่เป็นพระที่นั่ง ผมเล่นโป่งแปะกันเป็นประจำ กำแพงวังอยู่ที่ริมแม่น้ำ ผม
เคยไปขนอิฐเข้ามาในวัด แต่เดี๋ยวนี้กำแพงเมืองไปสร้างที่ตึกหน้ากั้น เดียวนี้คนรุ่นใหม่ 20 ปีให้หลัง
มานี้ ไปอยุธยา นี่กำแพงเมืองอยุธยา ความจริงในขณะนี้เขาอยากให้เห็นว่ากรุงศรีอยุธยามี

กำแพงเมืองก็เท่านั้น แต่จริงๆ มันเป็นตัวหนัก เพราะฉะนั้นผมถึงว่าเรื่องหลายๆ เรื่องที่เกิดปัญหา กับคนรุ่นใหม่ ซึ่งคนรุ่นเก่ามีผลกระทบเยอะ เรื่องศิลาจารึก ตอนนั้นเขาทำ ทำเพื่อแผ่นดิน แต่มา ถูกคนรุ่นลูกหลานหลานดา ผมไม่เห็นด้วย เพราะฉะนั้นความจริงบางอย่างไม่ควรพูด ผมยกตัวอย่าง อย่างผมเขียนหนังสือ ในเรื่องมีลูกชายไปเล่นกีฬา เล่นตีเยี่ยมเลย ได้เหรียญทอง สมมติว่าเป็นมวย ถ้าพ่อมาบอกว่าเวลาต่ออย่าหลับตานะลูก ลูกก็จะหมดเลยนะที่เคยภูมิใจ เพราะฉะนั้นความจริง นะครับท่านครับ สังคมขณะนั้นเป็นอย่างไร เขาทำให้สังคมตรงนั้น เขาเรียกว่าบรรทัดฐานสังคม เขาเป็นอย่างนั้น เราต้องละเอียดกันหน่อยนะครับ ผมให้ข้อคิดเห็นว่าคุณความจริงนะครับ บางครั้ง เราพูดทำลายหลายสิ่ง ผมฝากเอาไว้เป็นข้อคิด

อ.สุวรรณ: เป็นประเด็นความจริงของชนบ เราควรจะมีทำอย่างไร อยากให้อาจารย์มารคตอบ ก่อน ในแง่ที่ว่าอาจารย์มารคบอกว่าเกณฑ์อันหนึ่งคือทำสำเร็จ ท่านกำลังบอกว่ามันทำสำเร็จใน สมัยหนึ่ง คนสมัยหลังมีสิทธิอะไรไปวิจารณ์สิ่งซึ่งเคยสำเร็จในสมัยหนึ่ง ขออาจารย์มารคก่อนแล้ว อาจารย์ธงชัย ขอสั้นๆ นะคะ ท่านผู้ถามทุกท่าน เนื่องจากเรามีผู้เข้าร่วมประชุมมากมาย ขอให้ กระชับแล้วก็สั้น จะได้มีคนถามให้ได้มากที่สุด เชิญอาจารย์มารค

อ.มารค: บางครั้งผมเข้าใจว่าการเถียงเรื่องอะไรจริงในประวัติศาสตร์ เหตุที่เกิดปัญหาเพราะเถียง ผิดจุด ไปดูหลักฐานทางประวัติศาสตร์ นี่กว่าสำคัญ แล้วไปดูว่าเกิดอะไรขึ้น ไปเขียนอะไรเมื่อไร อันนั้นเป็นเพียงจุดเริ่มต้นเล็กน้อยในความเข้าใจของผม จริงๆ การถกเถียงว่าอะไรจริงใน ประวัติศาสตร์ไม่ใช่เรื่องนั้น และไม่ใช่เรื่องที่เราอยากจะทำเลือกเข้าใจอดีตยังไงด้วย ที่จริงนั้นก็ไม่ใช่ **จริงๆ การถกเถียงในประวัติศาสตร์ก็คือการถกเถียงว่าเราอยากจะทำต่อไปยังไง** ตรงนี้ทำให้ผมเข้าใจมาตลอดว่าประวัติศาสตร์เป็นมนุษยศาสตร์ ไม่ใช่สังคมศาสตร์อย่างที่บางคนเข้าใจ เพราะเป็นวิชาที่ normative ที่สุด เพราะว่าการบอกว่าต่อไปเราอยากจะทำกันยังไง และอย่างอื่นมัน ไปกลบสิ่งนี้หมด ไปเถียงเรื่องอื่น จริงๆ ไม่ใช่สำคัญ เพราะฉะนั้นถ้าจะถกเถียงให้ตรงจุด ก็เอาให้ ตรงจริงๆ ว่าต่อไปเราอยากจะทำกันยังไง อยู่อย่างอดีตดีหรือไม่ดี ตรงนี้ผมว่าอาจจะแก้ปัญหาได้

อ.สุวรรณ: ดีเหมือนกันนะคะ นักปรัชญาตอบคำถามทางประวัติศาสตร์ได้จากอีกแง่มุมหนึ่ง อาจารย์ธงชัยจะเสริมอะไรอีกนิดหนึ่งไหมคะ

อ.ธงชัย: ผมไม่ตอบท่านที่ให้ความเห็นมา แต่ผมก็รับความเห็นนั้นไป แต่ผมจะขอตอบอาจารย์ มารค อาจารย์ครับคำถามนั้นโหดกว่านะครับ

อ.ธีระ นุชเปี่ยม: ผมขออนุญาตตามคำถามที่ต้องบอกว่าเบื้องต้นมาก เพราะผมได้ฟังแล้วผมเกิดความรู้สึกที่ *ความจริง* กับ *ความรู้* มันอย่างเดียวกันหรือเปล่า ในทางประวัติศาสตร์เมื่อเราบอกเราแสวงหาความจริงหรือเราแสวงหาความรู้ ผมคิดว่าความจริงในประวัติศาสตร์ไม่มีใครทราบ หลวงพ่อคุณพูดได้ถูกเลย *ถูกก็เกิดไม่ทัน มึงก็เกิดไม่ทัน* ไม่มีใครรู้ แต่เราหาความรู้ได้ครับ ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ความรู้ซึ่งขึ้นอยู่กับหลักฐาน ไม่มีอย่างอื่น ความรู้ที่ได้มาจากประวัติศาสตร์ต้องอาศัยหลักฐาน ไม่มีทางอาศัยอย่างอื่นได้ จะไปเข้าฝันเข้าทรงแล้วบอกว่าเป็นความรู้ คงไม่มีใครยอมรับว่าเป็นความรู้ แต่ว่าความรู้มีนัยที่เป็น pragmatic คือหมายความว่าเรารู้ผิดก็ได้ ผมว่ามนุษย์เราอยู่กับความรู้ผิดๆ มาตลอดเวลา ตั้งแต่ความรู้ที่บอกว่าโลกแบน ก็ไม่เห็นเป็นไรเราก็อยู่ได้กันมาตลอด สมมติว่าวันหนึ่งมีหลักฐานยืนยันว่าหลักศิลาจารึกหลักที่หนึ่งไม่ได้สร้างในสมัยสุโขทัย สำหรับผม ผมว่าไม่เห็นจะเป็นจะตายตรงไหน ผมว่านั่นคือความรู้ใหม่ โอเคเราได้ความรู้ใหม่แล้วตรงนี้ ผมคิดว่าในเรื่องอย่างนี้ เราแสวงหาอะไร เราแสวงหาความรู้หรือว่าความจริงครับ

อ.เจตนา: ผมพยายามจะเลี่ยงไม่พูดอะไรที่มันตายตัวนัก แล้วก็ผมไม่คิดว่าวิชาการระดับโลกอย่างนี้จะไปถึงสังขรณ์ที่เลยไปจากข้อโต้แย้งอะไรทั้งหลาย สิ่งที่ผมเน้นมากๆ ที่พูดในตอนต้นว่าวิชาประวัติศาสตร์มีคุณูปการนั่นคือว่า ก่อนที่เขาจะสรุป เขาสอนกันมาว่าให้หาหลักฐานให้ได้รอบด้านที่สุด ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ กลับกรองสิ่งเหล่านั้นแล้ว แล้วจึงลงความเห็นว่ามันใกล้ความจริงที่สุดเท่าที่เราจะ ญ บัดนี้ ถ้าพูดกันภาษาทางศาสนา ก็หมายถึงว่าความจริงก็อยู่ข้างบนนั่น เราไปไม่ถึงนะครับ แต่ว่าอย่างเรื่องศิลาจารึกอะไรนี้ก็ตาม ผมก็นึกใจนะ เพราะว่ามีเงื่อนไขบางประการในสังคมไทยที่ว่า พูดความจริงอย่างไรก็จะบาดเจ็บคนน้อยที่สุด มีวิธีพูดครับ ถึงค้นพบมาใหม่แล้วว่าปลอม ก็ต้องมีวิธีพูดที่สร้างสรรค์ แล้วผมจะช่วยเรียบเรียงให้

อ.มารค: ตรงนี้ผมก็เห็นด้วยครับว่าต้องแยกความจริงออกจากความรู้ ก็เป็นประเด็นหลักในปรัชญาตั้งแต่ต้นว่า ความรู้มันต้องมีเหตุผลยืนยัน หลักฐานอะไรอย่างที่ท่านบอกทั้งหมด แต่ที่นี้มันไม่ได้แก้ปัญหา การที่เราขยับจากการถกเรื่องความจริงมาถกเรื่องความรู้ เพราะว่าความรู้ภายในกรอบแคบที่เมื่อสักครู่นอก ก็ยังมีผลกระทบต่อปัจจุบันและอนาคต ก็ยังต้องถกอีกว่าสิ่งที่เรียกว่ารู้มีผลยังไง ก็กลับไปเรื่องเดิมอีก ก็ต้องถกว่าผลที่มีจะเอาอย่างไรกันแน่ ยังต้องมีวิธีหยุด คือผมไม่เชื่อว่าทุกวิธีอยู่กันทุกอย่างดีเท่ากันหมด ไม่จริง มีบางวิธีอยู่ร่วมกันดีกว่าวิธีอื่น และถ้าอะไรนำไปสู่วิธีที่ไม่ดีเท่า ก็ต้องถือว่าเป็นของไม่สำคัญ ควรจะทิ้ง

อ.ธงชัย: ผมขอเสริมประเด็นคือ บ่อยครั้งบางที่เราไม่เห็น่วิธีการทางมนุษยศาสตร์ อย่างการวิจารณ์และการตีความเป็นเรื่องที่สำคัญ อย่างที่อาจารย์เจตนาบอกว่าอาจารย์เจตนาจะเลี่ยงพูด

อะไรที่มันตายตัว ผมไม่ตีความเลยเถิด แต่ถ้าหากผมจะตีความแบบไม่แคร์อาจารย์ก็คือว่าวิทยาศาสตร์พยายามจะพูดอะไรที่ตายตัว ในแง่นี้ ผมกลับคิดว่านักมนุษยศาสตร์จำนวนไม่น้อยน่าจะเห็นตรงกันตรงนี้ว่าโลกเราจะอยู่ได้ เอาเข้าจริงโลกเราอยู่ได้มาตลอดหลายพันปี ด้วยการที่อะไรหลายๆ อย่างมันไม่ตายตัว พอพยายามทำให้ตายตัว ฆ่ากันทุกทีเลย หรือว่าทะเลาะกันจนเปิดเปิง เพราะฉะนั้นปัญหาเรื่องความรู้ความจริง บางครั้งถ้าบวกคำอีกหนึ่งคำเข้าไป โดยไม่ใช่เหมือนกัน แต่ขณะเดียวกันอย่าไปแยกให้ต่างกันมากนักระหว่างความรู้ ความจริง ความเชื่อ และอย่าไปรู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องเสียหายหนักหนาที่สามอันนี้จะอยู่ใกล้ๆ กัน ผมว่าโลกอาจจะสนุกขึ้น

อ.เจตนา: มีตัวอย่างอื่นเหมือนกัน อาจารย์พิริยะ เป็นผู้ก่อวาทกรรมทางปัญญาที่ดี แต่ว่าผมก็ตึงอะไรหลายๆ อย่างว่าหลักฐานและเหตุผลบางครั้งไม่ค่อยหนักแน่น ไม่พูดเรื่องหลักศิลาจารึก หลายปีมาแล้วอาจารย์พิริยะพยายามจะบอกว่า ศิลปินไทยลอกเลียนศิลปินอเมริกันทั้งสิ้น แล้วก็ทำหนังสือออกมาเล่มหนึ่ง มีภาพที่มีนัยว่าเป็นภาพศิลปะต้นแบบที่อเมริกันเขาวาด แล้วก็มีการที่จิตรกรไทยศิลปินไทยวาด แล้วบอกว่าคนนี่ลอกคนนี่ คนนี่ลอกคนนั่น พวกศิลปินก็มีปฏิกริยาแรงและเร็วไปหน่อย บางคนไปพูดถึงขั้นว่าจะฟ้องศาล มันไม่ใช่เรื่องที่จะฟ้องศาล เป็นเรื่องที่จะต้องสู้กันด้วยเหตุผลและหลักฐาน แต่ถ้าอาจารย์พิริยะใช้เวลามากกว่านั้นสักหน่อย วิเคราะห์ให้ละเอียดเลยว่า ที่เขาได้มาจากอเมริกา แต่ละคนมันไม่เหมือนกัน ไม่ใช่ว่าดูงานต้นแบบแล้วมันกลายเป็นภาพนี้ มันผ่านกระบวนการกลั่นกรอง คิดใหม่ อะไรอีกเยอะแยะ มองให้ดี วิธีการของอาจารย์พิริยะกลับจะเป็นการสร้างสรรค์เสียด้วยซ้ำ ที่ว่าคนรับประสบการณ์จากต่างประเทศแล้วรับประสบการณ์จากที่อื่นแล้ว คิดใหม่ได้ ตรงนี้ที่ผมคิดว่าความใจร้อนของอาจารย์พิริยะเลยทำให้สิ่งที่ท่านต้องการมันหยุดเร็วไปหน่อย และเกิดปฏิกริยาที่แรงเกินไป ถ้าอธิบายให้เห็นเลยว่าขั้นตอนมันหลายขั้นตอน ใช้เวลาให้มากกว่านั้นหน่อย ผมพูดอย่างนี้ผมไม่กลัวอาจารย์พิริยะโกรธ เพราะผมรู้ว่าอาจารย์พิริยะไม่โกรธ เพราะท่านบอบช้ำมาคล้ายๆ กับผมเหมือนกันจากมหาวิทยาลัยศิลปากร เคยทำเรื่องศิลปะไทย แล้วก็ทำออกมาแล้ว ผมถามอาจารย์ว่าเป็นร่างไซ้ใหม่ อาจารย์จะกลับไปเขียนใหม่อีกไซ้ใหม่ เพราะว่าผมคิดว่าควรจะเขียนใหม่ นี่แหละครบเสร็จแล้วครับ นั่นคือปัญหาครับ วิชาเราต้องใช้เวลาเยอะๆ เพราะฉะนั้น สกว.เขาให้ทุน บางที่เขาให้เวลา 3 ปี วิชาอย่างเราเขาให้เวลาเรา 3 ปี แต่ถ้า 3 ปีไม่เสร็จ เขาริบเงิน

อ.ประพนธ์: จริงๆ แล้วเห็นด้วยกับอาจารย์เจตนา ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ผมว่าการตีความและการวิจารณ์ ผิดได้ แต่การที่จะนำหลักฐานอะไรมาใช้ในหัวข้อนั้นๆ ไม่ควรจะมีผิด เพราะฉะนั้นสิ่งที่ปัญหาอยู่ทุกวันนี้ คือเกิดอาการส่งเดชแผลงฤทธิ์ โดยที่ไม่ได้ดูให้ละเอียดก่อนว่าอะไรเป็นอะไร หรือว่าไม่รู้ตัวตัวเองแสดงความคิดจากความเชื่อวาทกรรมของตัวเองหรือเปล่า

เพราะฉะนั้นก็เลยเกิดอาการที่ใครก็ได้ ไม่ต้องเรียนก็ได้ แล้วก็ออกความคิดในศาสตร์นั้นๆ โดยที่ไม่ได้ระมัดระวัง ถ้าในกรณีหลักศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง อันไหนที่เหมือนสุโขทัยก็คือลอกหลักที่สองที่สาม อันไหนที่ไม่เหมือนสุโขทัยคือคิดเอาเองใหม่ แต่ว่าผู้ที่ได้เห็นอย่างนั้นได้อ่านพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 4 ทั้งหมดหรือไม่ รู้ว่าโครงสร้างของสำนวน ว่าท่าทางท่วงที่เป็นยังไงก็ไม่ได้ดู ได้อ่านจารึกขอมทั้งหมดหรือไม่ เพราะศัพท์ต่างๆ ที่ว่าใหม่ มันอยู่ในจารึกขอมก่อนหน้านั้นแล้ว เยอะแยะมากมาย เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องน่าเสียใจอันหนึ่งเหมือนกัน ผมมีคำถามอยู่คำถามหนึ่ง ผมอยากจะรู้ว่า true กับ real ต้องอยู่ด้วยกันเสมอหรือไม่

อ.สุวรรณ: บังเอิญอาจารย์ประพจน์มาช้า เขาพูดตั้งแต่ต้นแล้วว่า วันนี้เขาพูดเรื่องความจริง ไม่ใช่ reality

อ.เจตนา: ผมคิดว่าต้องยกย่องพวกที่เขาทำงานประเภทซ้ำๆ หนักๆ เช่นอาจารย์ประเสริฐ สมัยก่อนไม่มีการถ่ายภาพ ท่านต้องป็นไปดูหลักศิลาจารึกทุกวันเสาร์ ท่านป็นขึ้นดู แล้วท่านแกะทีละตัว ถึงเดี๋ยวนี้ เขาก็นั่งอ่านศิลาจารึกกัน ไม่ใช่อ่านเหมือนอ่านหนังสือพิมพ์ บางทีหนึ่งคำใช้เวลาเป็นปี แต่ความรู้ก้าวหน้าไปมากแล้วครับ ผมยกตัวอย่างเรื่องภาษาบาลี ขณะนี้คนไทยรู้จักถึงขนาดว่าบาลีที่ใช้กันอยู่แถบนี้ ไม่ใช่บาลีที่มากับพุทธศาสนาโดยตรง เป็นบาลีบ้านนอกอีกแบบหนึ่ง ผมกำลังบอกกับพวกสันสกฤตว่าเมื่อไรจะไปถึงขั้นนั้นสักทีที่อ้างกันว่า สันสกฤตที่อ้างในศิลาจารึกนั้นของเขมร ของขอมอะไร ผมพยายามจะถามว่าสันสกฤตที่แปลงไป มันมีอะไรที่เอียงมาเข้ากับภาษาพื้นเมืองของเรา เพราะนามสกุลผม ไปที่ไหนเขาก็คิดว่านามสกุลของผมเป็นแขก ของพวกนี้ ความรู้ก็ค่อยๆ ไปทีละนิดๆ เราตวนสรุปคงไม่ได้ ผมยกย่องพวกอ่านศิลาจารึกจริงๆ คือบังเอิญผมไม่ได้เรียนทางนี้ ถ้าเรียนทางนี้คงจะโหม่มากกว่านี้

อ.มารค: ผมไม่ทราบว่ามีตมารยาทหรือเปล่าถ้าพูดซ้ำที่เพิ่งพูด เพราะว่ามันยังหลงอยู่ทางนั้นกันอยู่ เก็บแค่นั้นก็ตาม หลักฐานประวัติศาสตร์ ะมัดระวังไม่ตวนสรุปอะไรก็ตาม จะไม่ตอบปัญหาที่กำลังถกกันอยู่ ผมว่ามันเป็นการบังหน้า ที่ไม่ตอยากถกปัญหาที่สำคัญของสังคมไทยมากกว่า แล้วมานั่งถกเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เรื่องอย่างนี้ว่าอะไร เป็นอะไร ใครพบเมื่อไหร่ ที่ไหน จริงอยู่ ผมเห็นด้วยว่าบางทีตวนสรุป แต่มันไม่ได้เป็นประโยชน์ที่ตุดออกไป ผมไม่ได้สนับสนุนให้รับสรุป แต่สนับสนุนให้เลิกสรุป คือเลิกไปทิศทางนี้ นี่ไม่ใช่ปัญหาที่เราากำลังถกกันอยู่ แต่คนไม่ตอยากถกก็เลยบังด้วยสิ่งนี้

อ.ธงชัย: ผมเลยขอเสียมารยาทอีกคน พูดเรื่องที่พูดไปแล้วก็คือว่า อย่าลืมประเด็นอันหนึ่งว่า อาจารย์พิริยะจะถูกหรือไม่ มีคำถามอีกชุดหนึ่งว่า สังคมไทยตอบต่อการตั้งคำถามอันนี้ยังไงเป็นอีกคำถามหนึ่ง

อ.สุวรรณ: ขอแทรกด้วยคำถามที่มาจากอีกห้องหนึ่ง ความจริงกับความรู้อย่างไร ในทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เห็นมีแต่การถกเถียงตลอดเวลา มีการยอมรับกฎบางอย่างของความจริงความรู้หรือไม่ หรือเป็นเพียงปัญหาความใจกว้างใจแคบ คำถามที่ 2 ทุกอย่างเป็นสิ่งสร้างทางสังคมหรือเปล่า ความรู้ความจริงทุกอย่างถูกสังคมสร้างขึ้นหรือเปล่า

อ.มารค: ผมว่าอันนี้เป็นตัวอย่างที่ดีที่เทียบมนุษยศาสตร์กับธรรมชาติ ที่ว่าเลือกใช้คำว่าเดียวกันไปเรื่อย อันนั้นเป็นธรรมดา และเหตุที่เป็นธรรมดามีที่ไปที่ไป ไม่ใช่ธรรมดาเพราะว่าเป็นคนชอบเถียง คือวิทยาศาสตร์มีธรรมชาติคอยควบคุมอยู่ วิทยาศาสตร์เวลาทำอะไรก็ตาม หาความจริงมันมีตัวนั้นอยู่ คอยชั่งวัด คอยสกัดอยู่ ว่าใช่ไหม อะไรอย่างนี้ แต่ในมนุษยศาสตร์ สิ่งที่อยู่ข้างนอกงานของนักมนุษยศาสตร์ ไม่ใช่ของอย่างเช่นธรรมชาติ มันคือสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา ตามความเข้าใจของผม เบื้องหลังทุกอย่างที่มนุษยศาสตร์ทำมีสิ่งหนึ่งเรียกว่าสิ่งที่ปรารถนา สิ่งที่ปรารถนาอยู่ทั้งสองระดับ ชีวิตที่ปรารถนาในฐานะโดดเดี่ยวบุคคล และสังคมที่ปรารถนา ไม่ว่าจะทำอะไร ตัวนี้เป็นตัววัดอยู่ข้างหลัง ที่นี้ในเมื่อตัวนี้เป็นตัววัดและมันเป็น normative มันก็ต้องถกเถียงกันตลอด และไม่มีที่สิ้นสุด การถกเถียงไม่ใช่เป็นของไม่ดี กลายเป็นของดี เพราะว่ามันอย่างนั้นเราไม่สามารถเรียนรู้จากการปรับความคิดของเราเกี่ยวกับสิ่งที่ดียังไง

อ.ธงชัย: สั้นๆ นิดเดียว คำถามที่ 2 ที่ว่า ความรู้ทุกอย่างเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นใช่ไหม คำตอบคือใช่ครับ

อ.กัลยา ดิงศภัทิย์: ดิฉันอยากจะแบ่งปันความคิดตรงนี้ ความรู้ในงานวิจัยที่ทำอยู่ ดิฉันเป็นนักภาษาศาสตร์ คำถามสำหรับภาษาไทยถิ่นก็คือคำถามที่ถามกันมากคือว่า รอยต่อระหว่างภาษาถิ่นทั้ง 4 ภาษาอยู่ตรงไหน เวลาที่เรามองแบบเร็วๆ กว้างๆ มันก็มีคำตอบ แต่ยิ่งใช้วิธีการที่ละเอียดยิ่งขึ้น ยิ่งมองให้ละเอียดยิ่งขึ้น มองไปในแง่ของเชิงการแปล ในแง่ของอายุ ในแง่ของสังคม ทุกสิ่งทุกอย่างพอมองเข้าไปแล้วมันสลาย คือตรงนี้เรื่องความรู้กับความจริง ยิ่งทำวิจัยเข้าไปเท่าไร ที่เคยนึกว่ารอยต่อมันอยู่ตรงนั้นกลับหายไป เพราะว่ามันกลายเป็นว่าคนก็เปลี่ยนแปลง ภาษาที่คนใช้ก็เปลี่ยนแปลง ดิฉันคิดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมากกว่าเราต้องรับเสมอว่า อะไรที่เคยจริง ณ วันนี้ พุ่งนี้ มันก็ไม่จริงแล้ว เราก็ต้องพยายามที่จะหาความรู้ต่อไปว่า จริงๆ แล้ว ขณะนี้มันเป็นอย่างไร ยิ่งเรา

เก่งมากยิ่งขึ้น ความจริงยิ่งสลาย หายไปต่อหน้าต่อตา เพราะฉะนั้นตรงนี้ จากที่จับงานเรื่องนี้อยู่ ทำให้มองเห็นเรื่องนี้ค่อนข้างจะชัดมาก ค่อนข้างจะทำใจ เวลาที่วิจัยได้ผลออกมาเดี๋ยวนี้ ปีหน้าไปทำก็เปลี่ยนไปอีกแล้ว มันก็สลายไปอีกแล้ว แล้วก็ไปเป็นชุดของความรู้ชุดอื่นต่อไป ก็เรียนว่าคือถ้าเมื่อเราพยายามไปกำหนดตายตัวว่าความจริงคืออะไรแล้วก็หยุด เราไม่ไปไหนในการที่จะเข้าใจมนุษย์ เพราะมนุษย์เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

อ.สุวรรณ: วิธีวิทยาที่ละเอียดทำให้สิ่งที่เราคิดว่าจริงอาจจะแปรเปลี่ยน แต่ถ้าโจทย์เป็นโจทย์เกี่ยวกับภาษาถิ่นหรือเกี่ยวกับโลกข้างนอก ถ้ามันไม่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของเรา เราอาจจะทำใจได้ง่ายกว่าหรือเปล่า สมมติโจทย์เป็นเรื่องที่กระทบกับอัตลักษณ์เราอย่างรุนแรง เราอาจจะทำใจได้ยากขึ้นรีเปล่า

อ.ประพนธ์: การที่กระทบอัตลักษณ์อย่างเช่นศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง มีหนังสือพิมพ์ มีอะไรต่อมิอะไรขึ้นมา คือ concept อัตลักษณ์ของคนไทยอยู่ตรงไหน นิยามอัตลักษณ์ของไทยเหมือนกับอัตลักษณ์ของตะวันตกหรือ หรือว่าเราเพิ่งสร้างรีเปล่า

อ.สุวรรณ: คำถามคือเราเลี้ยงคำถามนี้ได้ยังไง ถ้าเราจะเข้าใจตัวเราเอง

อ.ประพนธ์: ไม่ใช่เรื่องของอัตลักษณ์ที่ต้องการ identify ตัวเองกับอะไร

อ.สุวรรณ: การมี identity ขึ้นอยู่กับว่าเรา identify ตัวเราเองกับอะไร ซึ่งก็เปลี่ยนได้

อ.ประพนธ์: วิธีการที่เราจะ identify หรือความคิดว่าฉันต้อง identify กับอะไรซักอย่าง ในสังคมไทยมันแรงแค่ไหน

อ.ธงชัย: ผมว่าคำถามนี้น่าสนใจ สิ่งที่นักวิชาการหลายคนถาม ไม่ใช่เพราะคิดว่ามีอัตลักษณ์ ผมว่านักวิชาการหลายคนเริ่มต้นจากการบอกว่ามันไม่ชัด แต่ขณะเดียวกัน ที่พยายามจะชี้คือในสังคมหนึ่งๆ ถึงแม้มันไม่ชัดแต่หลายคนเชื่อว่ามี ถ้าอาจารย์ไม่แน่ใจว่ามีหรือเปล่า อาจารย์ลองเขียนหนังสืออย่างทำวสุรนาธิแล้วไปโผล่ที่โคราช ไม่ใช่ว่านักวิชาการเราเพื่อเจ้สร้างเรื่องอัตลักษณ์ ผมว่านักวิชาการพยายามจะอภิปรายเรื่องนี้ แต่ปรากฏการณ์ในสังคมก็คือ ความคลุมเครือและไม่แน่นอนนั้นมันมีอยู่จริง

อ.ประพจน์: ผมกำลังจะบอกว่า มันเกิดอะไรขึ้นในการสร้างอันนี้ มันมีปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาสร้างมากกว่าที่เราเห็น มันไม่ simple มันไม่ได้มาตามธรรมชาติที่มันจะเป็น

อ.สุวรรณ: เช่นเดียวกับสิ่งอื่น คือถ้าอาจารย์ถามว่าทำไมเราถามคำถามนี้มากนักในวงการวิชาการนี้

อ.ประพจน์: ผมก็เห็นด้วยกับอาจารย์มารค แต่ไม่ได้เห็นด้วยทั้งหมด ผมคิดว่าคุณชายก็เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่ง และธรรมชาติภายนอกมันก็ต้องยอมรับธรรมชาติมนุษย์เหมือนกันถ้าจะตีความ มัน reciprocate กัน คือในเมืองไทยนี้ผมเห็นด้วยกับอาจารย์ธงชัย ว่าอยู่ดีๆ จะลุกขึ้นแยกวิทยาศาสตร์ pure art กับ pure science เกิดแยกกัน จนไม่เข้าใจในบัดนี้ว่าทำไมฉันต้องแยกอันนี้ตั้งแต่มัธยม เสร็จแล้วพื้นฐานไม่มีอะไรเลย จริงๆ แล้วก็เป็นเรื่องเดียวกัน เพราะวิทยาศาสตร์ก็เกิดจากมนุษยศาสตร์ มันหนีไม่พ้น และถ้ามันไม่เกิดจากคนแล้วจะเกิดจากอะไร มันเกิดไปก็ไม่มีจุดหมายอะไรกับเรา

อ.เอกศักดิ์ ยุทธะนันท์: ชื่อเอกศักดิ์ครับ มาจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อสักครู່ท่านพูดเรื่องความจริง และพูดว่าเวลาพูดความจริงต้องระวังหน่อย ความจริงมันถูกสร้างมาเพื่อความสงบในสังคม บางทีก็ต้องถามเหมือนกันว่า ความสงบในสังคมมันซ่อนอะไรไว้บ้าง อะไรทำนองนี้ แล้วถ้ารู้ความจริงมากไปกว่านั้นจะเปลี่ยนอะไรบ้าง อย่างเรื่องอัตลักษณ์ ถามว่าสำคัญไหม เวลาที่ผมถามนักศึกษาของผมให้พูดถึงสิ่งที่เราภูมิใจ เขาจะพูดว่าเขาภูมิใจในความเป็นไทย ผมบอกว่าแล้วไม่ภูมิใจในความเป็นลาวหรือ เพราะมาจากขอนแก่น คือที่นั่นเป็นมหาวิทยาลัยอีสาน เขาไม่เรียกตัวเองว่าเป็นคนไทยแล้ว แต่ในขณะที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อ 2-3 สัปดาห์ที่แล้ว มีประชุมทางวิชาการเรื่อง pluralistic society และมีนักวิชาการคนหนึ่งซึ่งเป็นคนต่างชาติก็ขึ้นมาพยายามจะบอกว่า ภาษาเขียนของลาวมันตายไปแล้ว มันกำลังถูกทำลายไปหมดแล้ว ก็รู้สึกไม่มีใครพูดอะไร ไม่มีใครตอบโต้อะไร ไม่มีใครคิดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ อาจจะไม่สำคัญเพราะว่ามันคงไม่ได้ทำให้สังคมสงบสุขน้อยลง สังคมตรงนี้สงบสุขพอแล้ว อย่าไปยุ่งกับมันดีกว่า อะไรทำนองนั้น

อ.มารค: ผมขออีกนิดหน่อย เพราะมีประเด็นค้างจากที่อาจารย์ธงชัยพูด แล้วไม่มีใครถาม มันเข้ากับคำตอบไม่ได้ คิดว่าอาจจะสำคัญ คือผมว่านักมนุษยศาสตร์ไทยมีพันธมิตโดยธรรมชาติอยู่กลุ่มหนึ่งคือนักมนุษยศาสตร์ของโลก อันนี้เป็นพันธมิตที่ต้องไม่ลืม มันสำคัญ เพราะว่าผมว่าทั้งนักมนุษยศาสตร์และศิลปินทุกคนในทุกประเทศ รู้ว่าเรียนจากคนอื่นได้ และไม่ได้รู้สึกว่ามีเมื่อเรียนจากคนอื่นมันเป็นการกระทบความสร้างสรรค์ของตัวเองเลย เพราะว่าเข้าใจความเป็นมนุษย์ตรงนี้

ผมถึงไม่ค่อยสบายใจเวลาแบ่ง ใน-นอก เท่าไร ตอนหลังที่มีการคุยกันว่า ถ้าเรื่องในเอาเรื่องไทย เรื่องนอกเอาตะวันตก สำหรับผม มันไม่ค่อยเป็นประโยชน์เท่าไร เพราะว่าไม่ค่อยมีเรื่องใน-นอก พอเรื่องมนุษย์มันมีอย่างเดียวกันคือมนุษย์ แล้วจริงๆ งานของมนุษยศาสตร์ก็คือ ทำให้หลุดตรงนี้ หลุดจากวัฒนธรรมหน่อย ให้ออกไปและเห็นความเป็นมนุษย์ และคราวนี้เรื่องถกเถียงเรื่องคุณค่า เรื่องอะไร ถกเถียงกันได้ข้ามวัฒนธรรมทั้งหมด

อ.ธงชัย: ไม่มีอะไรแย้งนะ ที่ผมเสนอนั้นไม่ใช่ผมคิดว่าเราควรจะเป็น ผมเสนอในแง่ที่ว่าผมคิดว่า สังคมไทย 100 – 200 ปีที่ผ่านมา อันนั้นเป็นแนวหนึ่งในการช่วยคิดช่วยเลือก ซึ่งถึงที่สุดก็อย่างที่ กล่าวแล้วว่า สุดท้ายแล้วเราก็ทะเลาะกันเหลือเกินว่าอันไหนใน-นอก เพราะเอาเข้าจริงไม่มีใครคิด ตรงกัน หรือถึงที่สุดถ้าเมื่อไรเราข้ามการแบ่งอันนี้ได้ ผมเห็นด้วยกับอาจารย์मारคครับ

การอภิปรายเรื่อง "จินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ:
บทศึกษาอุทโยทิตะวันตัก – ตะวันออก"

วันศุกร์ที่ 27 สิงหาคม พ.ศ.2547 เวลา 13.00 – 16.00 น.

ณ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รศ.ดร. สมบัติ จันทรวงศ์	วิทยากร
ผศ.ดร. ประพจน์ อัครวิรุฬหการ	วิทยากร
ผศ. อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย	วิทยากร
ศ.ดร. ธงชัย วินิจจะกุล	ผู้ดำเนินรายการ

กล่าวนำโดย ศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย วินิจจะกุล

มนัสการพระคุณเจ้า เรียนท่านผู้มีเกียรติทุกท่านครับ หัวข้อในช่วงสุดท้ายนี้ ผมไม่ได้ถามคนจัดว่านี่คืออะไรถึงได้มาคุยเรื่องอุทโยทิตะวันตัก คิดว่าผู้จัดคงเก็บไว้ให้เป็นปริศนาตัวเองว่า เริ่มจากเรื่องความจริง หลังจากนั้นไปคุยกันในหลายเรื่องเหลือเกิน แล้วกลับมาพูดเรื่องสังคมในอุดมคติ ถ้าหากความสัมพันธ์กันไม่พบ ก็กลับไปคิดเป็นการบ้าน คิดว่าคนจัดคงคิดกันมาพอสมควร ผู้อภิปรายบนเวทีทั้งหมด ผมเดาว่าไม่มีใครทราบจะทำไมผู้จัดถึงตั้งหัวข้อนี้ คิดว่าสิ่งที่จะเสนอในรอบสุดท้ายนี้ ถ้าพูดอย่างอาจารย์มารคคือการเถียงในหลายๆ เรื่อง อาจจะไม่ใช่เพียงประวัติศาสตร์ ถึงที่สุดคือการเถียงเรื่องอนาคต ซึ่งไม่มีใครรู้อนาคต เพราะฉะนั้นถ้ากล่าวให้ชัดขึ้นก็คือการเถียงกันว่าแต่ละคนคิดยังไงกับอนาคต

เรามีวิทยากร 3 ท่านบนเวทีนี้ ผมจะแนะนำแต่เพียงสั้นๆ ในขั้นต้น แล้วก็เริ่มรายการกันเลย ทางซ้ายนะครับ อาจารย์สมบัติ จันทรวงศ์ จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์สมบัติ หลายท่านอาจจะรู้จักผ่านทีวีนะครับ แต่สำหรับคนในแวดวงวิชาการแล้ว เรารู้จักผลงานอาจารย์สมบัติ มามากพอสมควร อาจารย์เป็นคนแปลอุทโยทิตะวันตักของ โทมัส มอร์ และอาจารย์มีงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์ความคิดของไทยมาตั้งแต่สมัยที่หลายๆ คนในที่นี้ยังไม่ได้เริ่ม เรื่องเกี่ยวกับสุนทรภู่ เกี่ยวกับคิดหลักคิด หลักปรัชญา ในตำราโบราณหลายชิ้น ถัดมาอาจารย์ประพจน์ อัครวิรุฬหการ อาจารย์ประพจน์ เป็นผู้เชี่ยวชาญบาลีสันสกฤต คนเรียนบาลีสันสกฤตคงหนีไม่พ้นเรื่องพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นอาจารย์ประพจน์ น่าจะมาคุยกับพวกเราเรื่องอุดมคติในสายตา ในทัศนะทางพุทธศาสนา และเข้าใจว่าไม่ใช่แค่ทางเถรวาทเท่านั้น อาจารย์ประพจน์ ปัจจุบันอยู่ที่ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ ทางขวาของผมคือ อาจารย์อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย อาจารย์อยู่ที่ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ เช่นกัน เมื่อสักครู่เรียนถามอาจารย์ว่าจะให้แนะนำอย่างไรดี ให้แนะนำว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ Marxism ซึ่งสมัยนี้ก็คงไม่

เป็นไรแล้วนะครับ ผู้เชี่ยวชาญ Marxism มีหลายแบบ ผู้เชี่ยวชาญ Marxism ที่ไม่ใช่ Marxism ก็มีมากมาย เขาเป็นว่าอาจารย์เป็นผู้เชี่ยวชาญ Marxism อาจารย์คงจะมาคุยถึงสังคมอุดมคติในทัศนะของฝ่าย Marxism ถ้าถามว่าทำไมเราเรียกตะวันตกโดยรวม Marxism ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของตะวันตก ผมคิดว่าเราจะเห็นเองว่า ถ้าหากเราเอาผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสังคมอุดมคติหลายๆ สาขามารวมบนโต๊ะนี้ เผลอๆ จะมีอีกมากมาย ทางพุทธก็ไม่ใช่อีกเฉพาะของฝ่ายตะวันออก แถมนในทางพุทธก็มีอีกหลายฝ่าย ในทางตะวันตกนอกจาก Marxism นอกจาก โทมัส มอร์ ก็มีอีกมาก แต่ผมคิดว่าจุดประสงค์บนเวทีนี้ เหมือนจุดประสงค์ของทั้งรายการ คือ ตั้งคำถาม ตั้งประเด็น แล้วเก็บไปคิดกันเอาเอง ผมจะให้เวลากับผู้อภิปราย 30 นาทีก็ดีนะครับ ถ้า 40 นาทีก็ OK แต่เกิน 40 นาทีไม่ได้นะครับ เรียนเชิญอาจารย์สมบัติ เป็นท่านแรกครับ

รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์

ขอบคุณครับ ผมตั้งใจจะใช้เวลาน้อยกว่า 30 นาทีด้วยซ้ำ คือเรื่องที่ตั้งกันไว้วันนี้บอกว่าเป็น "จินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ" ที่จริงในปัจจุบันนี้ น่าจะพูดลำบาก เพราะว่าหลังจากที่สหภาพโซเวียตล่มสลายไป ก็มีคนเขียนบทความว่าบัดนี้จุดจบของประวัติศาสตร์ได้มาถึงแล้ว เพราะว่าจะระบอบเศรษฐกิจสังคมแบบเสรีนิยมทุนนิยมได้พิสูจน์ตัวเองแล้วว่าเป็นหนึ่งเดียวที่ชนะทุกอย่าง เพราะฉะนั้น สิ่งที่เราจะพูดกันต่อไป ถ้าจะเป็นจินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ ก็คงจะเป็นจินตนาการชีวิตและสังคมที่วนเวียนอยู่ในกรอบของทุนนิยมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ถ้ามองในโลกในทางการเมืองอาจจะพูดกันอย่างนั้น แต่ถ้าเรามองความคิดที่เราเรียกกันรวมๆ ว่ายูโทเปียว่าไม่ใช่เป็นเพียงการต่อสู้กันในทางการเมือง มันอาจจะเป็นเรื่องของการพยายามที่จะวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่เป็นอยู่อย่างในปัจจุบัน ผมคิดว่าตรงนี้เป็นประเด็นที่ผมอยากจะเริ่ม

โดยทั่วไป เมื่อเราพูดถึงยูโทเปีย เรามักจะนึกถึงสิ่งซึ่งเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ดีแต่เป็นไปไม่ได้ เป็นสิ่งที่ฟังปรารถนาแต่เราทำให้เป็นจริงไม่ได้ คนที่บอกตัวเองว่าเป็นนักคิดแบบยูโทเปีย ก็จะถูกมองว่าเป็นคนซึ่งคิดแตกต่างจากชาวบ้านเขา คิดไม่เหมือนกับชาวบ้านเขา เพราะฉะนั้น เพียงมองว่าคิดไม่เหมือนชาวบ้านในบางสังคมก็อยู่ลำบากแล้ว ถ้ามองว่าสังคมยูโทเปียเป็นสังคมในอุดมคติ คือสังคมที่เพียบพร้อมไปหมดทุกอย่างแล้ว ก็ยิ่งทำให้ตัวเองอยู่ลำบากเข้าไปอีก เพราะว่าถ้าคุณพูดว่าสังคมที่คุณต้องการคือสังคมที่เพียบพร้อมไปด้วยทุกสิ่งทุกอย่าง ก็หมายความว่าสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ใช้ไม่ได้ ยังบกพร่องอยู่ เพราะฉะนั้นพูดแบบนี้ก็หาเรื่องอีกว่าสังคมในปัจจุบันนั้นไม่ดี

อย่างไรก็ตาม ถ้าเราพูดถึงสังคมยูโทเปียที่มิงงานเขียนมากมาย ไม่จำเพาะเฉพาะในเรื่องของมาร์กซิสต์ หรือ โทมัส มอร์ เราจะพบว่ามันมีลักษณะร่วมกันหลายอย่าง อย่างหนึ่งที่ผมคิดว่าสำคัญก็คือเรื่องของสันติสุข ท่านอาจารย์ชัชวาลย์ สถาอานันท์ อยู่ที่นี่คงจะเห็นด้วย เงื่อนไข

สำคัญของสังคมอุดมคติคือต้องเป็นสังคมที่ผู้คนอยู่กันอย่างสันติสุข เราจะพบว่าสันติสุขนี้บางครั้งเป็นสันติสุขที่คนในสังคมนั้น ถ้าเขียนออกมาเป็นงานเขียนก็อาจจะเขียนออกมาว่า อยู่ในดินแดนอันห่างไกลไม่มีใครไปถึง อยู่ในเกาะ หรืออยู่ที่ลึกลับที่ไหนสักแห่งหนึ่งก็สุดแล้วแต่ เราไปไม่ถึง เพราะฉะนั้น จึงสามารถจะมีสันติสุขได้ ถ้าเมื่อไรก็ตามที่มีมนุษย์จากสังคมปัจจุบันไป ได้เรื่องทุกที คือไปก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้น นิยายปรัมปราของไทยก็มีอย่างเมืองลับแล เขาอยู่กันพูดจាកันเรียบร้อยดี พอมีคนในปัจจุบันหลงเข้าไปคนเดียวยุ่งเลย เพราะฉะนั้นสันติสุขเป็นสันติสุขจากโลกภายนอก จากโลกซึ่งแปดเปื้อนด้วยกิเลสด้วยบาป และสันติสุขก็เป็นสันติสุขที่อยู่กันภายใน ผมก็ไม่ทราบว่าจะเอนไซโตเป็นเอนไซโต แต่ดูเหมือนว่าถ้าเขาอยู่กันโดยลำพัง เขาจะมีความสุข และถ้ามีคนภายนอกเข้าไป ทำให้เกิดปัญหา เพราะฉะนั้น **เอนไซโตแรกของสังคมในอุดมคติก็คือต้องเป็นสังคมที่คนอื่นเขาไปไม่ถึง**

อันที่สองคือว่าเป็นสังคมที่ไม่มีปัญหาเรื่องความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ความจำเป็นขั้นพื้นฐานเป็นเรื่องที่เห็นชัด เรื่องความเป็นอยู่ เรื่องอาหาร เรื่องยารักษาโรค เรื่องอะไรทั้งหลาย สังคมในอุดมคติเป็นสังคมที่ไม่มีปัญหาเรื่องนี้ ที่ไม่มีปัญหาก็เพราะว่าชีวิตของเขาเป็นชีวิตที่เรียบง่าย มีชีวิตอย่างธรรมดาๆ ไม่มีความต้องการอะไรมากมาย อีกอย่างหนึ่งคือชีวิตที่ไม่จำเป็นต้องมีปัญหาพื้นฐานนั้น อาจจะเป็นเพราะว่ามีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูง ถ้าเป็นยูโทเปียที่เป็นวิทยาศาสตร์ หมายความว่าชีวิตคุณจริงๆ ก็ไม่ได้เรียบง่าย แต่ว่าคุณได้ทุกอย่างที่คุณต้องการ ด้วยความสามารถของเทคโนโลยีระดับสูง เพราะฉะนั้น เราอยู่กันอย่างสันติสุข เรามีทุกสิ่งทุกอย่างที่เราต้องการ แล้วเรามีความเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมกันนี้ อาจจะเป็นความเท่าเทียมกันในหมู่มนุษย์ที่มีฐานะเหมือนกัน แต่แน่นอน ก็จะมีสังคมที่บางคนจะพูดถึงสังคมที่มีผู้ปกครอง แต่ผู้ปกครองก็จะอยู่สูง ถ้าหากว่าอยู่สูงกว่าคนอื่นอย่างสิ้นพันธุ์ ก็อยู่ด้วยเหตุผล อยู่ในฐานะนั้นด้วยเหตุผล คือเป็นคนดี หรือคนวิเศษที่ทุกคนยอมรับได้ เหมือนกับว่าเรามีเทวดามาเป็นนายก ถ้ามีเทวดามาเป็นนายกรัฐมนตรีก็คงไม่จำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญ ไม่ต้องไปมีการตรวจสอบใดๆ ทั้งสิ้น แต่ถ้าหากว่านายกยังไม่เป็นเทวดา ก็คงจำเป็นต้องมีการตรวจสอบกัน

ถึงแม้เราจะพูดถึงความเท่าเทียมกัน ความเสมอภาคกันในสังคมยูโทเปีย ถ้าไม่เสมอภาคกัน ก็ไม่เสมอภาคด้วยความเต็มใจ เพราะว่ามีใครบางคนซึ่งวิเศษจริงๆ เราต้องยอมรับเขา ให้เขามาอยู่ตรงนั้น ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ลักษณะของสังคมยูโทเปียเป็นสังคมที่ไม่มีอำนาจบังคับ คืออำนาจบังคับเป็นอำนาจที่คนรู้สึกว่าคุณบังคับ แต่ถ้าอยู่ในสังคมยูโทเปีย เป็นเรื่องที่เราค่อนข้างรู้สึกว่า เป็นเรื่องปกติ อันนี้ก็เช่นเดียวกัน คนที่อยู่ในสังคมยูโทเปียมองพวกเรา ก็จะมองว่าพวกเรา อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์การบังคับต่างๆ นานา ซึ่งน่ารังเกียจทั้งสิ้น ถ้ามีเวลาผมจะยกตัวอย่างให้ฟัง แต่ถ้าเรามองเขา ก็จะรู้สึกว่าเขาอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ซึ่งแปลกๆ เหมือนกัน

ประการสุดท้าย คนในสังคมยูโทเปีย เป็นคนซึ่งมีคุณธรรม แต่คุณธรรมของเขาเป็นคุณธรรมที่ไม่ต้องฝืนใจทำด้วยความลำบากยากเย็น อันนี้ต้องถามตัวเราเองในปัจจุบัน การที่จะมีชีวิตอยู่เป็นคนดีมีศีลธรรมในสังคมปัจจุบันนี้ง่ายหรือเปล่า ถามตัวเองสิครับ ผมตอบได้ว่ามันยากมากๆ เพราะฉะนั้นถ้ามีสังคมยูโทเปียซึ่งมีชีวิตอย่างสอดคล้องกับคุณธรรม แล้วมันไม่ยาก ผมก็อยากอยู่เหมือนกัน เพราะว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ก็ไม่ง่าย

ถ้าเรามองว่าสังคมยูโทเปียเป็นสังคมในอุดมคติอย่างที่ผมว่ามาแล้ว ความคิดเหล่านี้มาจากไหน ต้นตอที่มาของยูโทเปียมายังไง ผมว่าหลายๆ มาจาก 3 ส่วนด้วยกัน อันที่หนึ่งเป็นความคิดนานมาแล้ว เกือบจะในทุกอารยธรรมก็ว่าได้ เราจะพูดถึงคนในสมัยยุคทองซึ่งผ่านพ้นมานานแล้ว เป็นยุคที่ผู้คนที่มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่มีความชั่วอย่างร้ายกาจ เราจะพบนิยายปรัมปราที่พูดเหมือนๆ กันว่า สมัยก่อนมันดี แล้วก็มนุษย์ทำอะไรต่ออะไรที่ชั่ว ความชั่วจะเริ่มมาในภายหลัง ฉะนั้นเราอยากที่จะกลับไปอยู่ในยุคที่เรายังเป็นคนดีกันอยู่ สมัยก่อนคนไม่มีความต้องการอะไรมากมาย ก็ไม่มีความชั่ว ไม่มีกิเลสมากมาย ไม่มีสิ่งเย้ายวน คนก็มีความพอใจได้อย่างง่ายๆ ความเป็นอยู่ก็กลมเกลียวปรองดองกัน ชีวิตที่เรียบง่าย อันนี้ผมเข้าใจว่ามีอยู่ในอารยธรรมหลายๆ มีพูดถึงผู้คนประเภทนี้อยู่ ยังไม่ได้เกี่ยวกับศาสนาโดยตรง แต่อันที่สองจะเป็นคำสอนในทางศาสนา คำสอนทางศาสนาก็ไปดูสิครับ บางคนก็อยากที่จะกลับไปเป็นอดัมส์กับอีฟก่อนที่จะไปกินแอปเปิ้ล ผลไม้ไม่ต้องห้ามที่พระเจ้าสั่งห้ามไว้ อันนี้ก็จะมีความคิดเรื่องศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ความคิดที่สามก็เป็นความคิดทางวิทยาศาสตร์ ความคิดทางวิทยาศาสตร์ ผมพันธงง่ายๆ เพื่อความเข้าใจ คือว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสามารถจะตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ได้โดยไม่มีข้อจำกัด เพราะฉะนั้น ถ้าคุณจัดการบริหารทรัพยากรอย่างดีและอย่างมีเหตุผล คุณก็สามารถจะตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ได้อย่างพอเพียง มีทุกอย่างได้อย่างพอเพียงตามต้องการของเขา ก็ไม่มีปัญหา ไม่มีความขัดแย้งอะไรเกิดขึ้น ทุกอย่างก็กลมเกลียวปรองดองกันไปหมด โดยไม่ต้องไปสนใจว่าในจิตใจของมนุษย์แต่ละคนเป็นอย่างไร เพราะจิตใจของมนุษย์ทุกคนก็คงจะเหมือนกัน ถ้าเห็นแก่ตัวก็เห็นแก่ตัวเหมือนกัน แต่ว่าถ้าคุณได้ทุกอย่างที่คุณพอใจแล้ว ปัญหานี้ก็จบไป ผมว่าหลายๆ ความคิดประเภทนี้ มันเป็นที่มาของสิ่งที่เราพบในปัจจุบัน เพราะฉะนั้น **เมื่อคุณอยากจะมีสังคมยูโทเปีย อยากจะมีสังคมที่สมบูรณ์แบบทุกอย่าง คุณกำลังพูดถึงสถานการณ์ปัจจุบันที่ไม่ได้เป็นอย่างที่เคยเป็น หรือคุณเคยคิดว่ามันเคยเป็น เงื่อนไขสำคัญของการมีชีวิตในสังคมอุดมคติ คือคุณต้องคิดว่าสังคมนีนี้เป็นสังคมที่ทุกคนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้** สังคมยูโทเปียไม่ใช่สังคมซึ่งเฉพาะเจาะจงคนบางกลุ่ม ถ้าคนบางกลุ่มก็ยูโทเปียเฉพาะคนบางกลุ่ม คนอื่นไปร่วมด้วยไม่ได้ สังคมยูโทเปียประเภทนั้น ถ้าเริ่มต้นขึ้นมาแล้ว จำกัดคนข้างนอกแล้ว โอกาสที่จะถูกคนข้างนอกทำลายง่ายมาก เพราะฉะนั้นต้องพูดไว้ก่อนว่า โดยหลักแล้วทุกคนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมตรงนี้ได้

แต่ถ้าเรามองจากสภาพการณ์ปัจจุบัน จากโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ผมคิดว่าผมแบ่งประเภทของยูโทเปียเป็นสองประเภท ประเภทที่หนึ่งเป็นยูโทเปียที่มองว่าปัญหาหลักเป็นปัญหาที่อยู่ภายในจิตใจมนุษย์ ถ้าคุณจัดการกับความรู้สึกภายในของคุณได้ถูกต้อง ปัญหาเรื่องสิ่งจำเป็นภายนอกจะไม่มีเลย ผมยกตัวอย่างจากหนังสือยูโทเปีย มี 2 เล่ม เล่มที่ 1 เป็นการพูดถึงสถานการณ์ในอังกฤษในขณะนั้น ที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในทางสังคม คือ คนซึ่งเป็นเจ้าขุนมูลนายเริ่มที่จะเอาที่ดินมาใช้แล้ว เอาไปทำอย่างอื่นแล้ว ก็จะไล่คนที่อยู่ในที่ดินของตนออกไป คนเหล่านี้กลายเป็นคนเร่ร่อน กลายเป็นคนพเนจร กลายเป็นพวกซึ่ง homeless เข้าไปหางานทำในเมืองในนคร แต่ไม่มีงานทำเพียงพอ คนเหล่านี้ก็กลายเป็นโจร ในเล่มที่ 1 มีการพูดถึงขโมยขโจรทั้งหลาย มีทนายความคนหนึ่งบอกแก้ปัญหาไม่ยาก เอากฎหมายบังคับอย่างจริงจัง ใครทำผิดก็ลงโทษแขวนคอ ก็มีเสียงคนค้านบอกถ้าทำอย่างนั้น อาชญากรรมที่เกิดจากความจำเป็น คุณจะไม่มีพนักงานมาทำหน้าที่แขวนคอได้พอหรอก เพราะอาชญากรรมที่เกิดจากความจำเป็น เพื่อความอยู่รอด ยิ่งไง ก็ต้องทำเพื่อความอยู่รอด เพราะฉะนั้น ถ้าคุณบริหารจัดการ ผมใช้คำนี้เพราะยุคนี้ได้ยินบ่อย บริหารจัดการกับจิตใจของตัวเอง คือมีความต้องการในปริมาณที่ควรจะต้องการ ในระยะเวลาที่เหมาะสมถูกต้อง มันเหลือ สิ่งที่เราบริโภคแต่ละวัน มันเหลือที่จะไปแบ่งให้คนอื่นที่มีไม่เพียงพอได้อย่างท่วมท้นเลย เพราะฉะนั้น ปัญหาจึงไม่ใช่ปัญหาเรื่องเทคโนโลยี แต่เป็นปัญหาว่าความโลภของเรา ความเห็นแก่ตัวของเรา มันมีมากมายมหาศาล เมื่อมีมากมายมหาศาล เราก็บริโภคยิ่งกว่าคนร้อยคนพันคน

ยูโทเปียในลักษณะแบบนี้จึงไม่ใช่เรื่องยาก ไม่ใช่เรื่องของเทคโนโลยี เป็นเรื่องของการที่คุณจะสร้างสถาบันทางสังคมที่กล่อมเกลาคิดและปฏิบัติในลักษณะที่ไม่เกินตัว พอดี มีชีวิตที่เรียบง่ายธรรมดา อย่างในยูโทเปีย ที่เป็นยูโทเปียที่สุด คือคำแปลยูโทเปียก็คือมันไม่มีที่ไหน ก็คือในนี้เขาไม่ใช้เงินใช้ทอง ไม่มีการใช้เงิน บ้านของชาวยูโทเปียก็เป็นบ้านที่เปิดตลอด ทุกบ้านมีลักษณะเหมือนกันหมด คุณจะไปอยู่บ้านไหนก็ได้ ถามว่าสิ่งเหล่านี้เป็นไปได้ไหม ไม่มีใครมีอะไรที่เป็นส่วนตัว ผลผลิตทางเกษตรกรรมที่ทำมาได้อีกเอามากองไว้ส่วนกลาง ใครมีความจำเป็นก็ไปเอามาใช้ ไม่มีสิ่งซึ่งเก็บไว้ส่วนตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ทำหน้าที่ตำแหน่งบริหาร ยิ่งต้องเปิดเผยมากยิ่งขึ้น จะไปซุกอะไรไว้ก็ไม่ได้ทั้งสิ้น เวลากินอาหารก็ต้องมากินรวมกัน จะได้เห็นว่ามีผู้ปกครองหรือคนธรรมดาสามัญก็กินอาหารอย่างเดียว ไม่ได้แตกต่างกัน ถ้าอย่างนี้ ไม่ต้องมีเทคโนโลยี ไม่ต้องดิจिटอล มันแบ่งปันกันได้หมด

ในสังคมไทย ผมไปเจอสังคมแบบนี้เมื่อหลายปีมาแล้ว ผมไปศึกษาชุมชนปทุมโคก ผมก็พูดให้เครดิตเขาว่า เขาทำได้สำเร็จในระดับหนึ่ง เขามีสหกรณ์ในหมู่บ้านของเขา ใครก็ตามที่มีของที่ไม่ต้องการใช้ เหลือใช้เกินความจำเป็น ก็ไปทิ้งไว้ที่นั่น ใช้คำว่าทิ้ง แล้วคนอื่นมีความจำเป็นก็ไปนำมาใช้ แล้วก็เอาของของตัวเองไม่จำเป็นไปวางไว้ที่นั่น คนอื่นก็ไปเอา แลกเปลี่ยนกัน บ้านใน

ชุมชนปฐมอโคก ก็ปลูกกันแบบไม่ต้องมีกฎแฉ ทุกบ้านก็เป็นบ้านธรรมดาๆ อยู่บ้านไหนก็ได้ ผมว่าในระดับหนึ่งทำได้ แม้มีเงื่อนไขเยอะ แต่ในระดับหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ทำได้ เพียงแต่ว่าเขาไม่ได้อยู่ในเกาะ เขาอยู่ใกล้ๆ แค่นี้เอง เพราะฉะนั้น การที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบจากคนข้างนอก มันก็มี แต่ก็มียุทธวิธีที่จะมองการเอารัดเอาเปรียบ ยิ่งเห็นคนไปเอารัดเอาเปรียบ แย่งชิงประโยชน์จากพวกเขา ก็เป็นภาพที่มองเหมือนกับว่า มันเอ็นเตอร์เทนเหมือนกันที่เห็นคนเหล่านี้ทำในสิ่งซึ่งตัวเองคิดว่าตัวเองได้เปรียบ แต่ว่าคนอื่นมองแล้วน่าสมเพช **นี่เป็นประเภทที่ 1 คือ ยูโทเปีย ถ้าคุณจัดการกับตัวตนของคุณภายในได้อย่างเหมาะสม ปัญหาเทคโนโลยีไม่ใช่ปัญหาใหญ่ เพราะฉะนั้น เงื่อนไขต่างๆที่จะทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นไปได้**

ยูโทเปียประเภทที่ 2 ผมคิดว่าเป็นประเภทที่ให้ความสำคัญกับปัญหาภายในน้อยกว่าปัญหาเรื่องเทคโนโลยี ปัญหาเรื่องการผลิต เน้นเรื่องการผลิต ถ้าคุณสามารถจะจัดการแก้ปัญหาเรื่องของการผลิต ผมยกตัวอย่าง พูดตรงไปตรงมาว่าอย่างกรณีของมาร์กซิสม์ ชัดเจนว่าสิ่งที่คุณต้องกำจัด สิ่งที่คุณต้องมาจัดการใหม่ เป็นเรื่องของปัจจัยการผลิต เป็นเรื่องของกรรมสิทธิ์ เรื่องของทรัพย์สิน คุณต้องไปจัดการกับลักษณะที่เป็นเชิงสถาบันของสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้อง แล้วเมื่อผลผลิตเพียงพอ มนุษย์ก็ดีเอง **ถ้าทุกคนได้ในสิ่งที่เขาจำเป็นต้องได้ และให้ในสิ่งที่เขาสามารถจะให้ได้ ปัญหาความดีความชั่วอย่างอื่นไม่ต้องพูดถึง มันจบไปเอง เพราะมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ตรงนั้น**

แต่ปัญหาใหญ่อยู่ที่ว่า ธรรมชาติของมนุษย์เป็นอย่างไรนั้นจริงหรือเปล่า พอดังคำถามนี้เป็นคำถามที่ปรับใช้ทั้งสองกรณีนะครับ คือว่ามนุษย์เราโดยพื้นฐาน มันดีขนาดที่เรียกว่าเราสามารถจะบริหารจัดการ ให้ทุกคนจัดการกับปัญหาตัวตนภายในของตัวเองได้ แล้วไม่ต้องสนใจเรื่องเทคโนโลยีด้วยซ้ำ เราจะมีความสุขจริงหรือเปล่า หรือเทคโนโลยีและทุกอย่างซึ่งเรียกว่าขั้นสุดยอดแล้ว เรามีสิ่งนี้แล้ว สิ่งยังไ้ก็ได้ แล้วเรายังต้องพะวงกับปัญหาความดีความชั่วของมนุษย์อยู่หรือเปล่า ถ้ามีเทคโนโลยีเพียบพร้อมแล้ว ปัญหาความดีความชั่วของมนุษย์จะหายไปเองโดยอัตโนมัติหรือเปล่า ผมก็ไม่แน่ใจทั้ง 2 ประการ แต่ผมคิดว่าถึงในสมัยปัจจุบัน อย่างที่ผมบอกตอนต้น คือถ้ายูโทเปียมีความหมายถึงความคิดและในที่สุดเป็นการกระทำในสิ่งซึ่งค่อนข้างไม่เหมือนกับที่ชาวบ้านเขาทำ จริงแล้วเรามาเริ่มพูดแบบนี้มันก็ไม่ยูโทเปียแล้ว เพราะว่า setting ที่นี่มัน formal, traditional มากเลย มานั่งกัน มีคนพูด มีคนฟัง มีการแนะนำอะไรทั้งหลายทั้งปวง เริ่มต้นก็ไม่ยูโทเปียแล้ว เพราะว่าในงานยูโทเปียที่มีชื่อที่สุดใน Republic เขาต้องไปเริ่มต้นพูดกันที่เมืองท่า เขาไม่พูดกันในที่ที่เป็นเมืองหลวง เมืองเอก เมืองอะไรทั้งหลาย เพราะเมืองท่าเป็นเมืองที่มีผู้คนหลายชาติ หลายภาษา มีความคิดใหม่ๆ เข้ามาเติมไปหมดเลย บรรยายภาคแบบนั้นจึงสมควรจะพูดถึงยูโทเปีย หรือในยูโทเปียเอง เขาก็พูดกันในบ้านคน เป็นที่รโหฐาน พูดกันในหมู่มิตร ที่มาพูดที่นี้ ผมไม่รู้ว่าใครเติมไปหมดเลย พูดไปตอนต้นๆ อาจจะมีใครไปฟังแล้วก็ได้

เพราะฉะนั้น เมื่อพูดถึงยูโทเปียในปัจจุบัน ผมคิดว่าเราต้องมาพิจารณาใหม่ ปัจจุบันนี้ผมค่อนข้างจะเชื่อ ไม่ได้หมายความว่าเห็นด้วย เชื่อกับเห็นด้วยนี้ต่างกันนะครับ ผมเชื่อว่าปัจจุบันเรามาดึงยุคที่ความคิดทางยูโทเปียแบบที่เรียกว่าเป็นทางออกในทางปฏิบัติค่อนข้างน้อย เมื่อฟรานซิส ฟูกูยาม่า เขียนเรื่อง *The End of History* ออกมา ผมจำปีไม่ได้ 1987 หรือ 1989 มีคนเขียนวิพากษ์วิจารณ์เขามากมาย เขาก็พูดว่ามันเป็น "the end of history" แต่เกือบจะไม่มีใครเลยที่วิจารณ์เขาในแง่ที่ว่า มันมีทางออกอย่างอื่นนอกจากที่เขาพูด เขาบอกว่าการล่มสลายของสหภาพโซเวียตหมายความว่ามันหมดแล้ว ทุนนิยมพิสูจน์แล้วว่าสุดยอดแล้ว ทุกอย่างต่อไปนี้ต้องอยู่ภายในกรอบนี้ แล้วช่วงหลังเราพูดกันเรื่องของโลกาภิวัตน์ ยิ่งชัดเจนใหญ่ โลกาภิวัตน์คือกระบวนการที่ความคิดเรื่องทุนนิยมไปทั่วทุกหนแห่ง ตอนที่มิกฤติเศรษฐกิจใหม่ๆ หลายคนบอกไม่เป็นไรเมืองไทย คนที่ตกงานมากมายมหาศาล กลับไปอยู่ชนบทได้ เราวาดภาพชนบทว่าสวยงาม ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนเดิม คุณกลับไปก็เข้าไปสวมต่อจากที่คุณเคยทิ้งไว้เมื่อ 20 -30 ปีก่อนนี้ได้ มีนิยายมีเรื่องสั้นที่เขียนในทำนองนี้มากมาย แต่มันหลุดลอกตัวเองทั้งนั้น เป็นจินตนาการที่หลุดลอกตัวเองทั้งสิ้น เพราะเมื่อกลับไปพบจริงๆ ชนบทไม่เหมือนเดิมแล้ว ชนบทก็ถูกกระแสทุนนิยม ถูกกระแสของโลกาภิวัตน์ครอบงำเหมือนกัน ไม่ได้แตกต่างกันกับในเมือง ทุกอย่างเวลานี้เป็นยูโทเปียทั้งสิ้น แต่เป็นยูโทเปียที่ซื้อได้ด้วยเงิน คือถ้าคุณมีเงิน คุณซื้อทุกอย่างได้ ซื้อพรรคการเมืองก็ยังได้ เพราะฉะนั้น ผมคิดว่าในปัจจุบันนี้ ผมยอมรับว่ากระแสนี้คงเป็นกระแสที่ทวนได้ยาก

มีนักศึกษาผมคนหนึ่งทำวิจัยเรื่องนี้ เขาพบว่าในงานเขียนเรื่องสั้นเป็น 1,000 เรื่องในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจตกต่ำ ไม่มีเรื่องไหนเลยที่เสนอทางออกของสังคม ทางออกทุกช่องทางที่เสนอ อยู่ในกรอบของทุนนิยมทั้งสิ้น ไปตั้งตนใหม่ ลู้กันใหม่ แต่ลู้ในกรอบอันนี้ คุณเจ้ คุณก็ต้องพยายามหาเงินหาทองมาลู้ใหม่ หรือไม่ก็ทำใจให้ได้ แล้วก็อยู่ไปในสังคมอย่างนี้แหละ เรามองไม่เห็นว่ามี ความเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าเป็นอย่างนี้ พูดกันถึงเรื่องของยูโทเปียในวันนี้ เราคิดว่าเราจะได้ประโยชน์อะไร ผมคิดว่าประโยชน์อันแรก คือเป็นการวิพากษ์ความคิดของคนซึ่งคิดในเรื่องของยูโทเปีย เป็นการวิพากษ์ เป็นการชี้ให้เห็นถึงปัญหา หรือข้อบกพร่องที่มีอยู่ในสังคมปัจจุบัน เพราะสังคมที่คนปัจจุบันกำลังมีความสุข สมมติว่าเรามาทูตเรื่องนี้ก่อนวิกฤติเศรษฐกิจ จะมีคนมาฟังกี่คน จะไปอยู่ตลาดหุ้นกันหมด แต่ตอนนี้อาจจะมียิ่งฟั่งบ้าง แต่กระนั้นก็ตาม ผมคิดว่าสังคมที่พอใจกับสิ่งที่ตัวเองกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน เขาไม่ค่อยยอมเห็นว่าตัวเองนั้นบกพร่องอะไร แต่ต้องเอาสังคมที่มีคนคิดในเชิงยูโทเปีย ถึงจะสามารถนำมาวิพากษ์ได้

ในงานแปลของผม *ยูโทเปีย* ของโทมัส มอร์ มีบทวิพากษ์สังคมที่ผมอยากจะขออนุญาตอ่านให้ฟังเล็กน้อย ลองฟังดูว่าเขากำลังพูดถึงสังคมในสมัยไหน เขาบอกว่า

“รัฐบาลที่มอบสิ่งตอบแทนอันมั่งคั่งให้แก่ชนชั้นสูง ช่างทองและคนอื่นๆ ที่ไม่ได้ทำงาน แต่มีชีวิตอยู่โดยการยินยอม หรือโดยการหาความพอใจ ความสนุกสนานอันไร้ประโยชน์นั้น ไม่ได้เป็นรัฐบาลที่อยู่ดีธรรมและอกตัญญูหรือ แต่เป็นการอยู่ดีธรรมหรือที่รัฐบาลจะมองข้ามความเป็นอยู่ของชาวไร่ชาวนา คนเผาถ่าน คนรับใช้ คนขับรถ และช่างตีเหล็ก ผู้ซึ่งถ้าไม่มีเสียแล้ว รัฐบาลจะคงอยู่ไม่ได้เลย หลังจากวัยฉกรรจ์อันต้องหมดไปด้วยการทำงาน และพวกเขาต้องชราลงตามวัย และโรคภัยไข้เจ็บแล้ว พวกเขาก็ยังคงยากจน และรัฐซึ่งไร้ความกตัญญู และไม่แยแสต่อผลงานอันสำคัญของพวกเขานั้น ไม่ได้ตอบแทนอะไรแก่เขาเลยนอกจากความตายที่ขมขื่น นอกจากนี้แล้ว คนรวยก็ยังคงพยายามเชือดเฉือนบางสิ่งบางอย่างออกไปจากค่าจ้างอันน้อยนิดของคนจนอยู่ด้วยการฉ้อโกง และแม้แต่โดยการใช้อิทธิพล การจ่ายค่าตอบแทนอันน้อยนิดให้แก่ผู้ที่สมควรได้รับสิ่งที่ดีที่สุดจากรัฐนั้น ก็เป็นการอยู่ดีธรรมอยู่ในตัวแล้ว แต่กระนั้นก็ดี มันถูกทำให้กลายเป็นอยู่ดีธรรมตามกฎหมายขึ้นมาโดยการออกกฎหมาย”

นี่คือบทวิพากษ์รัฐบาลในสมัยปลายศตวรรษที่ 15 ที่ร้อยปีมาแล้วครับ ถ้าเขาไปอ่านในวันแรงงานที่ผ่านมา ผมว่าคงได้ยินเสียงปรบมืออย่างกึกก้อง เพราะว่ามันก็ยังคงเป็นความจริงอยู่ ใช่ไหมครับ

“ชาวยุโทเปียจับเอาพวกที่คลั่งเพชฌนนลจินดา และคิดว่าตนเองมีความสุขราวกับเทพดา ถ้าตนได้เพชรพลอยที่หายาก และถือว่ามีราคาสูงในประเทศของตนในขณะนั้น เข้าไว้ในพวกนี้ด้วย (คือพวกบ้า) พวกนี้จะไม่ยอมซื้ออัญมณีจนกว่าจะเอามันออกมาจากตัวเรือนทองคำ และจนกว่าคนขายจะได้สาบานว่ามันเป็นของแท้ เพราะพวกเขากลัวว่าตาของตนจะถูกของปลอมหลอก แต่ถ้าคิดดูดีๆ ในเมื่อตาของท่านเองก็ไม่สามารถบอกได้ว่าอันไหนจริงอันไหนปลอมแล้ว ทำไมเพชรพลอยที่เป็นของปลอมจึงจะให้ความสุขแก่ท่านน้อยลงเล่า มันยอมมีค่าสำหรับท่านเท่าๆ กับของจริง เพราะท่านก็เหมือนกับคนตาบอดนั่นเอง”

นี่เป็นการวิพากษ์สังคมซึ่ง 400 , 500 ปีที่ผ่านมา ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเลย ไม่ทราบในที่นี้มีท่านผู้ใดมาจากคณะนิติศาสตร์หรือไม่ มีก็ไม่เป็นไร ผมจะอ่าน ผมไม่กลัว

“ในยูโทเปีย ทุกคนๆ ชำนาญในกฎหมาย เพราะกฎหมายมีน้อยมาก ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไปแล้ว และการตีความกฎหมายอย่างธรรมดาที่สุด ก็คือการตีความที่ดีที่สุด ตามทัศนะของพวกเขาแล้ว กฎหมายทั้งหมดออกมาก็คือวัตถุประสงค์เดียว คือสั่งสอนบุคคลถึงหน้าที่ของตน การตีความกฎหมายอย่างลึกซึ้งนั้น สอนคนเพียงคนไม่กี่คน เพราะมีคนไม่กี่คนที่สามารถเข้าใจได้ ส่วนลักษณะกฎหมายซึ่งธรรมดาและเห็นได้ชัดๆ นั้น เป็นที่กระจ่างแก่คนทั้งปวง ถ้ากฎหมายไม่แจ่มชัด มันก็ไร้ประโยชน์สำหรับมหาชน ซึ่งต้องการข้อแนะนำจากกฎหมายมากที่สุด และถ้าเป็นเช่นนั้นเสียแล้ว ไม่มีกฎหมายเสียเลยจะดีกว่าการมีกฎหมายที่เฉพาะผู้ที่มีความสามารถและได้รับการฝึกฝนอบรมมานานเท่านั้นจึงอาจจะตีความได้ คนส่วนใหญ่ขาดสมรรถภาพสำหรับงานอย่างนี้ และไม่มีเวลาว่างจากงานมาให้กับเรื่องเหล่านี้ด้วย”

ผมว่าถ้าไม่เริ่มต้นคิดอย่างนี้ สุภาชิตกฤษหมายที่บอกว่าทุกคนต้องรู้กฎหมาย มันก็ไร้ประโยชน์ ถ้าคุณมาจากคณะนิติศาสตร์ คุณจะต้องไม่เห็นด้วยกับผม

ผมคิดว่าประการที่ 2 นอกจากการที่จะเป็นบทวิพากษ์สังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแล้ว งานเขียนยูโทเปียยังมีลักษณะการชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของมนุษย์ด้วย มีหลายอย่างที่มนุษย์ทำได้ แต่บางที่ไม่กล้าทำ ในงานเขียนเรื่องยูโทเปีย ก็มีบทวิพากษ์บางตอนที่สามารถจะปรับได้กับยุคปัจจุบันเช่นกัน ยกตัวอย่างเรื่องการดูแลผู้เจ็บป่วยและการฆ่าเพราะเมตตา เขาบอกว่า

“ผู้เจ็บป่วยนั้น ก็อย่างที่เขาว่ามาแล้วว่าได้รับการดูแลอย่างดี ได้รับยาและอาหารทุกอย่างที่จะทำให้เขาหายคืนมา มีสุขภาพดังเดิม พวกเขาช่วยแบ่งเบาผู้ซึ่งป่วยด้วยโรคภัยที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ด้วยการนั่งสนทนาด้วย และทำทุกอย่างเท่าที่จะทำได้เพื่อปิดเป้าความทุกข์ทรมาน แต่ถ้าบุคคลใดต้องทนทุกข์จากโรคภัยซึ่งทั้งรักษาไม่หาย และทรมานอยู่ตลอดเวลาแล้ว พระและเจ้าหน้าที่ปกครองก็จะมากล่าวสนับสนุนให้เขาตัดสินใจไม่ยอมทนทุกข์ทรมานอีกต่อไป เพราะบัดนี้เขาไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ใดๆ ในชีวิตได้ ตกเป็นภาระให้แก่ตนเองและผู้อื่น และไม่มีชีวิตที่ดีกว่าที่ตัวเองควรมี พวกเขาจะบอกคนป่วยไม่ให้รือที่จะตาย ในเมื่อการมีชีวิตอยู่เป็นความทุกข์ทรมานอย่างยิ่ง ข้ายังมีความเชื่อมั่นในชีวิตที่ดีกว่าหลังจากการตาย ทั้งนี้เพื่อปลดปล่อยตัวเองให้หลุดพ้นจากความพินาศและการจ่งจำของการมีชีวิตอยู่ หรือไม่ก็ให้ผู้อื่นช่วยปลดปล่อยเขาเสีย พวกเขาถือว่าการกระทำเช่นนี้เป็นภาระกระทำที่ฉลาด เพราะเมื่อเขาตาย เขาจะไม่สูญเสียอะไรเลยนอกจากความทุกข์ทรมาน และเนื่องจากเขากระทำไปโดยคำแนะนำของพระ ซึ่งเป็นผู้ตีความเจตนาของพระเจ้า เขาก็จะกระทำในสิ่งที่ถูกต้องและอย่างมีคุณธรรม”

ผมว่าคนที่กล้าพูดเรื่องนี้อย่างตรงไปตรงมาเมื่อสี่ห้าร้อยปีมาแล้ว เราจะไปบอกเขาว่าเป็นคนซึ่งคิดผิดในอุดมคติ ก็ถูกต้องที่ต้องคิดอย่างนั้น เพราะทุกวันนี้ปัญหาเรื่องนี้ก็ยังเป็นปัญหาที่เราพูดอยู่ คิดกันอยู่ แล้วในแง่นี้ ผมคิดว่ามอง Marxism ผิด The End of History ไม่ได้หมายถึงจุดจบของ Marxism ในแง่ของความคิด เพราะว่าสิ่งที่ Marxism บอกว่าเป็นความคิดยูโทเปียที่มีคนพยายามเอาไปผลักดันให้เป็นภาคปฏิบัติจริงๆ มากที่สุด แต่ว่าจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จก็ยังไม่รู้ได้ แต่ผมคิดว่าที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ Marxism ทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นบทวิพากษ์ และเป็นบทชี้แนะถึงศักยภาพของมนุษย์ ทำได้ดีมาก แต่กระแสนี้ก็กระแสนี้ ซึ่งผมยอมรับว่าผมเองผมก็คิดเหมือนกัน ลองคิดดูสิครับ ถ้าจริงๆ คุณอยากจะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมยูโทเปียหรือไม่ สังคมที่ทุกคนคิดไม่ค่อยแตกต่างกัน เป็นคนดีเหมือนกันหมดเลย ไม่มีอะไรน่าตื่นเต้นในชีวิต มันเรียบง่าย สบายไปหมดเลย ความแตกต่างทางสติปัญญา ความสามารถอะไรนี้ มีผลกระทบน้อยมาก ลองนึกดูนะว่า มันจะไม่มีเรื่องที่น่าตื่นเต้นเลย เพราะว่าประสบการณ์ที่เขาถืออยู่มันไม่ตื่นเต้นเลย ผมไม่ค่อยแน่ใจเหมือนกันว่าชีวิตที่เป็นยูโทเปียจริงๆ จะเป็นชีวิตที่มีความสุขหรือเปล่า แต่ว่านี่ผมพูดเมื่อผมอายุมากแล้ว ถ้าผมอายุน้อยอยู่ อยู่ในวัยฉกรรจ์ แน่نونว่าผมจะต้องการสังคมที่เป็นสังคมยูโท

เปีย เพราะผมต้องการที่จะมีอะไรหลายๆ อย่าง ที่ผมคิดว่าคนรุ่นผม สมัยผม ในวัยของผม ควรจะมีแล้วไม่มี นั่นก็เป็นโยโทเปียส่วนตัว ขอขอบคุณครับ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ

ที่แรก ผู้จัดให้มาพูดถึงโยโทเปียทางตะวันออก พุทธกับพราหมณ์ ฟังๆ ก็นึกไม่ออกว่าความคิดเรื่องโยโทเปียมันจะตรงกันไหม แต่ฟังไปฟังมาก็นึกออกว่ามีวิคนหนึ่งของโยโทเปียเขาเล่นคำระหว่างคำว่าโยโทเปีย ถ้าเขียนเป็นกรีกมันเป็น "โอ" กับ "อู" กับ "อี" กับ "ยู" มันออกเสียงเหมือนกัน ถ้า "โอ" กับ "อู" มันแปลว่า No ถ้า "อี" กับ "ยู" มันแปลว่าดี เพราะฉะนั้นแล้ว จริงๆ แล้ว ผมไม่รู้ทำไม สโมธิ คิดยังไงในการที่ให้วิคนนั้นแต่งคำประพันธ์นี้ออกมาว่าเป็น good place and no place at the same time คือจริงๆ แล้วเขาอาจจะมุ่งไปถึง good place มากกว่า เท่าที่ผมดูในทางพุทธศาสนา หรือว่าในทางฮินดู ในทางจีน หรืออะไรก็ตาม มันไม่ใช่ no place อย่างเดียว มันจะเป็น good place โดยมาก ยังไงก็ตาม เขาคิดว่าเป็นไปได้ก็แล้วกัน แล้วก็เป็นอย่างนั้นก็เคยมี แล้วก็จะมีต่อไปด้วย มันจะออกมาในหลายลักษณะมากทีเดียว พูดถึงในบริบทวัฒนธรรมอินเดีย ถ้าเราจะพูดว่าจุดมุ่งหมายสุดท้ายของคนคือการหลุดพ้น เวลาที่พูดถึงการหลุดพ้น บางทีก็พูดในลักษณะของเมือง ทุกคนคงเคยได้ยินคำว่า "อมตะมหานคร" พระนิพพานเป็นอมตะมหานคร มันคงจะโดนทั้ง 2 อัน คือเป็นนครที่ไม่มี ถ้ามีคงไม่เป็นนิพพาน แต่ถ้าไม่มีจริงๆ ก็ไม่เป็นนิพพานเหมือนกัน เพราะฉะนั้นนิพพานต้องเป็นของที่ไม่เป็นสังขตธรรม คือไม่เป็นของ composite things เป็นผลของอะไรก็ได้ แต่จะบอกว่าไม่มีก็ไม่ใช่ มันมีใน sense ว่าเป็นของดี เป็นของที่สูงที่สุด และจะบอกว่าเป็นโยโทเปียใหม่ ก็เป็นโยโทเปียในระดับที่สูงที่สุด เป็นลักษณะของโยโทเปียอันหนึ่งเหมือนกัน และก็ยังมีลักษณะทั้งคู่ด้วยว่ามัน no place ใน ลักษณะที่ว่าไม่ขึ้นกับ space and time มันไม่มีเรื่องของเวลา และไม่มีเรื่องของสถานที่อยู่ตรงนั้น แต่ถ้าถามว่ามีกรณีนิพพานเป็นคำที่เป็นสถานที่ใหม่ มีมากด้วยไม่ใช่เนี่ย อายตนะอะไรเลย ลองไปดู มีบางคนคิดว่าคำว่านิพพานเป็นคำที่ค่อนข้างใหม่ ก็อาจจะจริงเพราะในวรรณคดีบาลียุคเก่าสุดใช้คำว่า ปารายานะ คือหันไปอีกข้างหนึ่ง ซ้ำมฟากไปเลย หลุดออกไปอีกโลกหนึ่ง ก็เป็นโลกอีกอันหนึ่ง อาจจะเป็นด้วยภาษาที่ไม่สามารถจะสื่อความอันนี้ได้ แต่รวมความแล้วมีโยโทเปียระดับสูงสุด

ถ้าเราดูระดับต่ำลงมา ทุกคนรู้จัก *ไตรภูมิพระร่วง* ระดับต่ำลงมา ก็เป็นสังขตธรรม เป็นเหตุปัจจัย เกิดขึ้นมาจากการเป็นผลของอะไรหลายๆ อย่าง ถ้าอย่างสูงสุดเกือบจะไม่มีแล้ว ถ้าสมมติพูดจากระดับล่างก่อนแล้วกัน สมมติว่าคนซึ่งโชคดี แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์ในชมพูทวีปในโลกนี้ สามารถที่จะภาวนาปฏิบัติด้วยระดับขึ้นไปได้ เพราะเหตุที่ว่าเงื่อนไขต่างๆ มันช่วยที่จริงเราก็เกิดในโยโทเปียส่วนหนึ่ง เพราะว่ามันมนุษย์ในทวีปอื่น เขาเป็นว่าโลกมี 4 ทวีป มองเห็นอะไรแบบๆ แล้วกัน ภูเขาพระสุเมรุอยู่ตรงกลาง แล้วมีเทือกเขาล้อมเจ็ดรอบ นอกเขาออกมา ก็จะ

มีทวีป 4 ทวีป เรียงกันเป็น 4 ทิศ ทวีปแต่ละทวีปก็มีทวีปน้อยเป็นบริวาร ถ้าใครอ่านเรื่องกา ก็จะได้ยินเขาบรรยายไปด้วย ซึ่งบรรยายได้เพราะพริ้งมาก มนุษย์ในชมพูทวีปคือเรานี้ เป็นมนุษย์ที่มีค่อนข้างดีและเลว เพราะฉะนั้นจึงสามารถที่จะดีขึ้นก็ได้ เลวลงก็ได้ จะว่าไปแล้วก็เป็นความยุติธรรมอย่างหนึ่งเหมือนกัน เพราะเหตุที่ว่าทุกคนมีโอกาสเท่ากัน จะว่าไปถึงความเสมอภาคอย่างที่ว่า อาจารย์สมบัติว่า ก็คือทุกคนในโลกเกิดมา มีความยุติธรรมอันหนึ่ง คือมีเงื่อนไขของความเป็นมนุษย์ อยากจะทำดีก็ได้ อยากจะทำชั่วก็ได้ เป็นการเลือกของตัวเองที่จะทำ แล้วคนที่มาสอนบอก ว่าฉันมาชี้บอกเฉยๆ ถ้าเห็นด้วยแกก็ทำตาม ไม่เห็นด้วยแกก็ไม่ต้องทำตาม ทวีปที่มีคำบรรยายละเอียดละออมากกว่าทวีปอื่นคือทวีปที่อยู่ทางทิศเหนือ ถ้าจะเรียงทางตะวันออกไป ทุกคนคงนึกออกว่าเพราะมีนพวิเทหะ ซึ่งอธิบายคลุมเครือบอกว่ามันอยู่ทางตะวันออก แล้วทวีปที่คนรู้พระเวทย์มากมันเลยชื่อวิเทหะ เลยขึ้นไปทางเหนือก็ชื่ออูตรกุรุ คือแคว้นกุรุที่อยู่ทางเหนือ จนกระทั่งทำให้มีคนคิดว่าคนที่เป็นอารยัน หรือว่าคนที่เป็นฝรั่ง ต้นกำเนิดอยู่ใกล้ๆ ขั้วโลก เพราะว่ามันอยู่เหนือขึ้นไปเรื่อยๆ ถึงกับขนาดคำนวณดวงดาวที่ว่ากันในพระเวทย์ว่ามันเป็นตำแหน่งที่จะเห็นดาวในลักษณะนั้นที่ในขั้วโลก จริงเท็จขึ้นอยู่กับคนที่เขาพูด แต่ว่าอูตรกุรุนี้พูดถึงมากมายในลักษณะต่างๆ เขาบรรยายว่าอย่างนี้ "อูตรกุรุทวีปเป็นรมณีสถาน คือสถานที่ที่เป็นที่ตั้งแห่งความรื่นรมย์ มีภูเขาหลวงชื่อสินธุ แลดูงดงาม พวกมนุษย์ที่เกิดในอูตรกุรุทวีปนั้นไม่ยึดถือสิ่งใดว่าเป็นของตน ไม่ถือครอง มนุษย์เหล่านั้นไม่ต้องหว่านพืช ไม่ต้องนำไถออกไถ หมูมนุษย์ผู้บริโภคข้าวสาสีอันผลิตผลในที่ที่ไม่ต้องไถ พวกเขาหุงข้าวสาสีอันไม่มีรำ ไม่มีแกลบ บริสุทธิมีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร บนเตาอันปราศจากควันและถ่าน แล้วบริโภคจากที่นั่น พวกเขาใช้แม่โคแทนม้ากลีบเดียว แล้วเที่ยวไปสูทศน์น้อยใหญ่ ใช้สัตว์เลี้ยงแทนม้ากลีบเดียว แล้วเที่ยวไปสูทศน์น้อยใหญ่ ใช้หญิงเป็นพาหนะ ใช้ชายเป็นพาหนะ ใช้เด็กหญิงเป็นพาหนะ ใช้เด็กชายเป็นพาหนะ" อรรถกถาแก้แล้ว ก็ฟังดูแล้วตกลง "ใช้หญิงเป็นพาหนะ" อรรถกถาแก้ว่าใช้หญิงที่มีครรภ์ลากรถไป คืออรรถกถาจารย์อ่านไม่รู้เรื่องนะตรงนี้ เราก็อ่านไม่รู้เรื่องไปด้วยแล้วกัน

แล้วก็พูดถึงมีเมืองมีอะไรต่างๆ ที่นี้พูดถึงราชธานี เขาบอกว่ามีที่ประชุมของพวกยักษ์ทั้งหลาย พวกอูตรกุรุเป็นพวกยักษ์ แต่คำว่ายักษ์ไม่ใช่ปีศาจ ไม่ใช่ที่มีเขี้ยวโง้ง คำว่ายักษ์แปลว่าผู้ที่ควรจะบูชา ใช้ไปใช้มามันปนกันยังไงไม่รู้ กลายเป็นภูตผีไปเลย ทศกัณฑ์เองก็เป็นยักษ์ๆ จริงๆ แล้วอาจจะเป็นลักษณะการบอกแบบปรัมปราคติ เวลาที่บอกว่ายักษ์ มันไม่ได้เป็นพวกพรหมพงศ์ด้วยซ้ำไป ถ้านึกถึงทศกัณฑ์ เขาเป็นพวกพรหมพงศ์ เขาเป็นอารยัน อาจจะเป็นรุ่นแรกที่เข้ามา แล้วก็มีส่วนแล้วก็มีลักษณะทางวัฒนธรรมซึ่งก็แตกต่างกับพวกที่อพยพมารุ่นหลัง ทศกัณฑ์ไม่ใช่คนไม่หล่อละ ทศกัณฑ์ทั้งใน *รามายณะ* ทั้งใน *รามเกียรติ์* ไทย ไปอ่านดูตอนทศกัณฑ์ล้ม เมื่อถูกพระรามแผลงศรตาย ชัยก็ล่องดวงใจตาย มีคำกลอนประมาณ 30 คำกลอนที่ชมว่าทศกัณฑ์งามยิ่ง ใน *รามายณะ* ทศกัณฑ์เป็นคนหล่อที่สุด ไม่ใช่พระราม ของเราพระรามต้อง

หล่อที่สุดแควกลมกล่อมแก่งตามประสาพระเอกคนไทย แต่รอบชนะทุกที เราอาจยกความเป็นพระเอกให้หนุมาน เพราะว่าพระรามเป็นพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า จะทำอะไรเจ้าชู้ก็ไม่ถนัด พระรามความจริงเป็นคนในยูโทเปีย คือแห้งแล้งมาก จริงๆ เดี่ยวจะมีประเด็นพูดต่อไปอีกว่า คนที่เป็นยูโทเปียไปอยู่ตรงไหนก็จะทำให้ตรงนั้นเป็นยูโทเปียได้เหมือนกัน

เอาเป็นว่าในทวีปอื่นๆ เช่น ออสเตรเลีย ก็ไม่ได้มีอะไรพูดมาก ที่นี้คนในอุตรกฐ เหตุผลที่เขาบอกว่าคนในนี้ไม่ต้องทำอะไรเลยก็คือความเสมอภาค ความเสมอภาคในที่นี้คืออะไร คือเขามีปกติศีล หมายความว่าศีล 5 อยู่โดยปกติ คำว่าศีลจริงๆ แปลว่าปกติ สังเกตหรือเปล่าว่าเวลาเราไปขอศีลกับพระ เราขอบัญญัติศีล 5 เป็นภาษาบาลีว่าศีลทั้งหลาย 5 ข้อ พระไม่ให้ศีล พระให้สิกขาบท บอกว่าเอาไปศึกษา รู้แล้วว่าไม่มีถึงมาขอ ถ้าเธอศึกษาอย่างนี้แล้ว ศีลมีข้อเดียว เวลาสรุปก็สรุปเป็นเอกพจน์เสมอ ศีเลน สุขติน ยันติ ศีลนั้นไปสู่สุขคติ คือไปทางดีๆ ไม่ทำให้คนอื่นแย่งไปด้วย ก็เหมือนคนเดินทางเดียวกัน อีกคนทำของแตกไปตลอดทาง อีกคนเขาเดินดีๆ และไม่ทำให้คนอื่นเขาลำบาก คนบางคนไปถึงที่เดียวกันแต่ทำให้คนอื่นลำบากมากมาภัยกายกอง เพราะฉะนั้นคำว่ามีปกติศีล เพราะความที่มีศีลเสมอกัน มันทำให้เกิดอะไรหลายๆ อย่าง ทำให้เกิดความเสมอภาคกัน เพราะว่าดูในปกติศีล จริงๆ แล้วมีอยู่ข้อเดียวที่ค่อนข้างจะเป็นปัจเจกบุคคล เป็นส่วนตัว ข้ออื่นๆ เป็นส่วนทางสังคม จะเป็นกฎหมายอาญา กฎหมายมหาชน กฎหมายครอบครัว อยู่ในนั้น ข้อปณานัติปาตากับบอหินนาก็เห็นชัดว่าเป็นเรื่องกฎหมายในครอบครัว แล้วใน **พระไตรปิฎก** เอง เมื่อเวลาที่บอกสาเหตุของการที่จะขโมยกันก็เป็นเพราะพระราชารวบเอาของไปแล้วไม่รู้จักให้ทาน คือมาขอแรกเลยของพระเจ้าแผ่นดิน ต้องให้ ต้องทำทาน ข้ออื่นไม่สำคัญเท่า ในทศพิศราชธรรมโผล่มาข้อแรกคือต้องทำทาน อย่างอื่นยังไม่สำคัญเท่า เพราะฉะนั้น คนที่เป็นราชาในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่าราชาใหญ่ยอด ของเราใช้คำว่าราชาไม่เหมือนกับบาลีเท่าไร พระราชาในภาษาบาลีหมายถึงชนชั้นปกครอง เขามีราชาราช หรือยกใครๆ เป็นราชาใหญ่ก็คนก็แล้วไปอย่างพระพุทธเจ้า พวกศากยะ เขาปกครองโดยคณาธิปไตย จะเรียกว่า democratic ก็ไม่ใช่ มันเป็น oligarchy เป็นคณาธิปไตย เขามีชนกลุ่มหนึ่งเหมือนโรมันโบราณ มีชนผู้ดี ชนชั้นล่าง คนที่เป็นผู้ดีเรียกว่าราชาทั้งนั้น แล้วก็เลือกคนหนึ่งให้เป็นหัวหน้าราชา ถึงเวลาจะทำอะไรต้องมีสภาเหมือนกับในอุตรกฐ ต้องเข้าไปประชุมสภา ถ้าไม่เข้าสภาไม่ได้ ต้องมีการออกเสียง เพราะฉะนั้นลักษณะของการทำสังฆกรรมในพุทธศาสนาก็ออกมาในลักษณะนั้นเหมือนกัน จะทำอะไรประชุมกันก่อน ประกาศบัญญัติเรื่องสำคัญประกาศ 3 หนเลย แล้วอีกหนหนึ่งค่อยลงมติ ฉะนั้นเวลาที่จะรับคนเข้าบวชเป็นเรื่องยากเย็นแสนเข็ญนัก เราทำเป็นพิธีกรรมโดยที่ไม่รู้จุดมุ่งหมายเดิมเลยจริงๆ ต้องมาบอกว่าใครเป็นคนแนะนำ ซึ่งจริงๆ ไม่ต้องอยู่ในนั้นก็ได้อีก ถ้าอยู่ในนั้นต้องถามว่าข้ออะไร เวลาที่จะซักถามคุณสมบัติอุปนิสัย แก่ชื่ออะไร คือคนแนะนำชื่ออะไร จริงๆ ไม่จำเป็นต้องอยู่ในนั้น เพราะแนะนำเป็นจดหมายก็ได้เหมือนสมัยปัจจุบัน เสร็จแล้วต้องมีการประกาศบัญญัติว่า

คนๆ นี้คุณสมบัตินั้นแล้วนะ จะเอาไม่เอา ถ้าเอาก็นิ่งไว้ เขาพูดตั้ง 4 ที นี่ก็เป็นลักษณะยูโทเปียเหมือนกัน คือเป็นลักษณะของความเสมอภาคที่เห็นๆ อยู่ในนั้น ในสังคมของโลกหรือในสังคมของชีวิตมนุษย์

ถ้าสมมติพูดเลยขึ้นไป ถ้าเกิดว่าทำดีในโลกมนุษย์ ใน *พระไตรปิฎก* ก็เหมือนกัน ตอนพระพุทธเจ้ามาเกิด ตอนพระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่ สวรรค์แน่นอน มีการบ่นว่าสวรรค์นั้นแน่นอนชนิดเทวดาก็สงสัยว่าทำไมสวรรค์มันเกิดแน่นอน ก็ไปดู เป็นเพราะพระพุทธเจ้ามาเกิด สวรรค์ก็เลยแน่นอน สมัยนั้นรกอาจจะแน่นอน แต่ไม่จริง ที่แน่นอนจริงๆ คือเปรต เพราะว่าถ้าสมมติว่าเราพบอะไรอย่างหนึ่ง ถ้าเราคิดดีกับมัน ทำไปว่ามันดี มีคนมาขอเงินก็ควักไปเลย เราให้ไปเลย นี่คือไปสวรรค์ แต่ถ้าไม่ต้องให้ ต่ำเข้าไปอีก แล้วถามถึงส่งไปอีกว่าแกมาขอฉันทำไม นี่ลงนรก อย่างน้อยก็ต้องไปเกิดเป็นปีศาจเพราะทำอาการเหมือนปีศาจ แต่จริงๆ แล้วบางที่ไม่ค่อยให้ อยากรจะให้เหมือนกัน จดๆ จ้องๆ แล้วอย่าเลย เดินเลยไป บางทีให้เหมือนกัน หยิบขึ้นมาแต่ต่ำไปด้วย มันแย่งกันเองในบางลักษณะ อันนี้มันก็ยูโทเปียเหมือนกันนะ คือเสร็จแล้วมันไปอยู่ในภพของความกระหาย อยากรจะทำอะไรบางอย่างที่ไม่ได้ทำ อยากรจะเตะเพื่อนจริงๆ แต่ไม่ได้เตะ เพราะฉะนั้นก็อาจจะเปรต ขาโต อย่างนี้มีอยู่ในวิมานวัตถุ กปรตวัตถุ ไปหาอ่านได้ใน *พระไตรปิฎก* เป็นเรื่องสนุกมากเลย ดูว่าคนเขาคิดอย่างไร คนที่ควักเงินไปด้วยแล้วต่ำไปด้วย มือสวดยมาก ผิวพรรณสวดย ปากหนอน ขึ้นตลอดเวลา เพราะฉะนั้นนี่คือผลที่จะเห็น ถ้าสมมติว่าทำดี มันขึ้นไปเป็นตามลำดับของความประณีตของจิต ทีแรกในสวรรค์ชั้นแรก เคยได้ยินสวรรค์หกชั้นใช่ไหม นี่ก็ยูโทเปียเหมือนกัน เพราะเป็นสิ่งที่คนคิดว่ามันดี ขอดีความว่ามัน "อียู" แล้วก็ "โทเปีย" แล้วกัน เพราะว่ามันไม่ใช่ no place คนเชื่อจริงๆ ว่ามันมี แต่จะจริงหรือเปล่าไม่ทราบ แต่ว่าก็มีได้ เห็นได้เหมือนกันในโลกนี้ สวรรค์ชั้นแรกๆ ความประณีตไปอยู่ที่สัมผัสต่างๆ อย่างเช่นคนเราบอกว่าเราอยู่ทุกวันนี้เบาะมันไม่มีมิม บนสวรรค์มันนั่งจมถึงสะดือ หรือว่าจะมีเมื่อก็ดองสวดยกว่าคนอื่น เหงื่อไคลก็ไม่มีไม่ต้องอาบน้ำ กินก็ไม่ต้องกิน เพราะมันเป็นภพของวิบาก มันไปรับผลอย่างเดียวไม่ต้องกิน ไม่ต้องกิน คงสบาย คงไม่ต้องมีอะไรมาเกิดขึ้นในโลกนี้ มันอยู่ที่เรื่องกินอย่างเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้นเวลาพูดถึงเรื่องต่างๆ พูดถึงเรื่องกิน ชาวสาวิไม่ต้องหามาเอง เรื่องกินเป็นเรื่องใหญ่ แล้วการที่คนจะเกิดมาเป็นคนหรือเกิดอะไรก็แล้วแต่ เวลาต้นเรื่อง ใครอ่านอัครคัมภีร์สูตร จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าท่านบอกว่า เวลาที่เกิดสิ่งมีชีวิตที่แรก ซึ่งเรียกคนก็ไม่ได้ อะไรก็ไม่ได้ ต้องเรียกว่าสัตว์ คือความเป็น มันเป็นภาวะสำนึกหรืออะไรก็ไม่รู้ หรืออาจจะเป็นบั๊กเทร็เซลล์เดี่ยว มองอะไรไม่เห็น หนักๆ เข้า เกิดความแค้นขันของดินขึ้นมา พวกนี้ก็ไปกิน กินแล้วก็เริ่มจะฟอร์มรูปร่างที่หยาบขึ้นๆ ทีแรกก็ยังมีแสงสว่าง หนักๆ ขึ้นหายไป เดชะบุญที่เทวดาไม่ต้องนอน กระพริบตา也不需要กระพริบ ถ้าขึ้นให้พวกเราไปนอนไม่หลับ เพราะแสงสว่างที่ออกจากเทวดาไม่รู้ที่หมื่นก็พันแรงเทียน เสร็จแล้วก็กลายเป็นคน ในที่สุดก็มีการแบ่งเพศชายเพศหญิง เกิดการแย่งกันอะไรอย่างนี้ คือทีแรกมันก็เสมอ

ภาค แต่ความโลภเป็นอกุศลมูลอย่างหนึ่ง อธิบายไม่ได้ว่าเกิดขึ้นมาได้ยังไง แต่มีการที่บอกร่องของข้า ข้าก็อยากได้ส่วนของคนอื่นด้วย คนก็ไปเตือนหลายหนก็ไม่ฟัง ในที่สุดก็เกิดการลงโทษ การลงโทษนี้เกิดเพราะความโลภ เมื่อเกิดการลงโทษก็ต้องเกิดชนชั้นทางสังคม เพราะการที่จะลงโทษกันธรรมดาไม่ได้ ก็เลยเอาการลงโทษแปะไว้กับมือคนที่เราเห็นว่าไว้ใจมากที่สุด คำว่า มหาชนสมมติ

ในกรณีที่เป็นสวรรค์ชั้นพวกนี้ ความประณีตต่างๆ จะยิ่งมีมากขึ้น ก็เป็นยูโทเปียในแต่ละชั้น ถ้าสมมติว่าในชั้นสุดท้ายก่อนที่จะพ้นการมีประสาทสัมผัส เขาเรียกว่าสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ มันอยู่นเหนือชั้นนิมมานนรติ ในชั้นนั้นอยากได้อะไรก็เนรมิตเอา เหมือนเศรษฐกิจทุกวันนี้ อยากได้อะไรก็เนรมิตเอาก็แล้วกัน จะทำอะไรก็ได้ แต่ว่าของเรานี้มันคาบๆ แล้ว มันจะเป็นปรนิมมิตอยู่แล้ว ชั้นนี้เพียงแต่นึกอยากจะได้อะไร มีคนอื่นเขามาทำให้ ซึ่งก็เป็นลักษณะของสังคมมนุษย์เหมือนกัน ถ้าในแง่ดีก็คือคนเขามีบารมีพอ เขาทำอะไรดี คนอื่นก็มาช่วยทำ อย่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่พอจะทำอะไร คนก็รีบมาช่วยทำ ยังไม่ทันจะนึกถึงว่าต้องมีงบประมาณ คนก็รีบเอาเงินมาให้ นี่ก็อยู่ชั้นสวรรค์ปรนิม แต่ถ้าในแง่ไม่ดีมันก็มีเหมือนกัน คนเขาจะต้องประจบสอพลอกันเยอะ แต่ก็ เป็นความคิดของคนเห็นว่าสังคมเป็นไปได้ที่จะเกิดสิ่งเหล่านี้ จะเป็นยูโทเปียไม่เป็นยูโทเปีย ก็เป็นยูโทเปียแบบหนึ่งหรือไม่

เลยขึ้นไป เป็นเรื่องของคนเข้าฌาน วิธีการเข้าฌานนี้ง่ายแต่ทำยาก ก็คือจะทำยังไงให้มีตัวเพ่ง เพ่งในสิ่งที่ป็นรูป อย่างเช่นเพ่งดิน ถ้าเมื่อไรมันแผ่ซ่านไปในร่างตัวเรา เห็นเป็นดินไปหมด แล้วก็รัศมี คือทำให้มันเล็กก็ได้ ขยายให้มันใหญ่ก็ได้ อิทธิฤทธิ์จะมาเอง เป็นผลพลอยได้ เราก็มองเห็นอะไรเป็นดินไปหมด นี่ตามทฤษฎี แต่มันเกิดในจิต จะเรียกว่าไม่เกิดในจิตก็ไม่ได้ ก็เกิดในจิตก็ทำได้ ที่นี้พวกนี้จิตก็จะเพ่งอยู่ในนั้น จิตที่ดีมากๆ กับจิตที่เลวมากๆ duration กับ impression มันยาว เพราะฉะนั้นผลมันก็จะยาว ยูโทเปียทั้งหลายเหล่านี้ เดิมเป็น no place แต่ว่าเพราะว่ามีสัตว์พวกนี้ สัตวะ คือ being ที่อยู่ในระดับนั้นได้ ก็จึงจะเกิดโลกอันนั้นได้ เพราะฉะนั้นตามมติทั้งฮินดู ทั้งพุทธ จะว่าไปแล้วมันไปอยู่ตรงนี้ว่า คนสร้างโลกของตัวเองทั้งนั้น โลกคำจุนอยู่ด้วยศีลธรรมของคนในแต่ละแบบ ถ้าเราอยากจะมียูโทเปีย เราก็มียูโทเปียได้หลายระดับเหมือนกัน ในระดับพวกที่เป็นคนเข้าฌาน ก็ยิ่งแห้งแล้งกว่ายูโทเปียของโทมัส มอร์ เสียอีก คือจิตมันนิ่งอยู่ในนั้นเป็นเวลานาน

ถ้าจะยกตัวอย่างเช่น duration ของจิตมันไม่ขึ้นอยู่กับเวลาที่เรานับลักษณะนี้ เวลาที่เราบีบคอดหนึ่งไม่นาน จิตบาก็จริงเพราะฆ่าสัตว์ แต่มันไม่นาน ในห้องนี้ ใครเดินไปแล้วเห็นแมว แล้วบีบคอดแมวให้ตายไปเลยได้หรือไม่ มันยากกว่า ถ้าทำได้ impression ในจิตก็นานกว่า วิบากหรือผลที่เกิดกับจิตก็จะลึกและยาวกว่า โนแห่งของการทำดีก็เหมือนกัน ถ้าทำดีมากๆ ผลสืบเนื่องที่เกิดกับจิตก็ยาวมากกว่า เพราะฉะนั้น โลกของพวกพรหมโลก เวลายาวมาก ใครเคยอ่านวาสิฏฐี ภาค

สวรรค์ กามนิตหันหน้าไปมองวาสิวฐี เวลาผ่านไปแสนโกฏิล้านปี จริงๆ เป็นไปได้นะ ในชีวิตประจำวัน อะไรที่เราไม่ชอบ สมมติว่ารองเท้ากัด เดินสิบเมตรมันแหย่นะ รองเท้าดีเดินร้อยเมตรไม่ปนช้ำก้า นั่นคือ duration ของจิตซึ่งมันไม่ขึ้นกับกาลเวลาอะไร มันขึ้นกับจิตเรา

ยังอีกพวกหนึ่งอีก ลบนิมิตลบกถิณออก คราวนี้เว้งว่างว่างเปล่า เป็นพวกไม่มีรูป มีแต่จิตลอยอยู่ เวลาที่วาดไม่รู้จะวาดยังไงในจิตกรรมผาผนัง วาดไม่ได้ เลยวาดเป็นอะไรกลมๆ ใส่พานไว้ก็เลยเรียกพรหมรูปพัก ก็เป็นยูโทเปียอันหนึ่งเหมือนกัน ซึ่งก็จะตีมด้าในฌาณสมาบัติ สมาบัติแปลว่าถึง แนบแน่น ภาษาอังกฤษเขาแปลดีเหมือนกัน เขาแปลว่า “absorbition” มันไม่หลุดออกไปจากนั้น อยู่เป็นเวลานาน แต่หลุดออกมาแล้วลงมาใหม่ได้

กลับลงมาโลกมนุษย์บ้าง เอาอย่างนี้แล้วกัน ในพวกสวรรค์ทั้งหลาย ประเด็นก็คือว่ามันเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นทั้งนั้น ยกเว้นนิพพาน แต่ว่ายูโทเปียของทางพุทธและทางของฮินดู เกิดขึ้นเพราะกรรมของคน มันได้เกิดมีอยู่แล้วไปจัดการกับมันนะ แต่มันเป็นผลของสิ่งนี้ที่เกิดขึ้นมา จากการกระทำของเราที่มันมีส่วนสร้างให้มันเกิดขึ้นมา ถ้าเราอยากให้มีความสุข เราก็ทำให้มีความสุข ถ้าเราทำไม่ดี ก็ไม่มีความสุข ตัวอย่างที่เห็นใน**พระไตรปิฎก**บ่อยๆ สมมติว่าในจักรวรรดิสีหนาทสูตร มีพระเจ้าจักรพรรดิ ทำไม่ถึงเป็นจักรพรรดิ เพราะว่าทำดี ประพฤติตามจักรวรรดิวัตร เสร็จแล้วก็มีจักรแก้วลอยมา เต๋ยมี่ข้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว แล้วก็มีขุนข้างแก้ว ขุนพลแก้ว อะไรก็แล้วแต่ เสร็จแล้วจะว่ายูโทเปียจะเป็นเกาะอูตรรกุ คนที่จะเป็นจักรพรรดิต้องได้ 4 ทวีป เขาเรียกจาดุรงคทวีป คือต้องได้ทั้งหมด 4 ทวีป จึงจะเรียกเป็นพระเจ้าจักรพรรดิได้ แต่จักรพรรดิไม่เกิดในทวีปอื่น เกิดในทวีปนี้เท่านั้น เพราะฉะนั้นคนที่จะสามารถทำให้โลกดีขึ้นได้ มันก็มีอยู่ตรงนั้นด้วย

ที่นี้ถ้าจะมาพูดถึงว่าสังคมในส่วนที่เป็นสังคมจริงๆ มันจะดีได้ไหม มันจะเป็นยูโทเปียได้หรือไม่ ทั้งพุทธทั้งพราหมณ์บอกว่ามีได้ แล้วมีได้เสมอด้วย ปัจจุบันก็มีคนมาเป็นหัวหน้า มีคนที่เป็นผู้ปกครองที่ดี เมื่อไรผู้ปกครองดี มันกลายเป็นสวรรค์ไปเอง ก็เป็นคติหรือความคิดความมุ่งมาดปรารถนาของคนทุกคนด้วย ไปดูสิเวลาชมเมือง วรรณคดีไทยของไทยทุกอันขึ้นต้นด้วยยูโทเปียทั้งนั้น ใครที่อยู่บนภูเขาก็ตอบพื้นเรียบๆ ก็เป็นสวรรค์ของคนที่อยู่บนเขา สวรรค์ของคนพื้นราบเรียบ ก็มีภูเขา มีต้นไม้ คนมันมีวิภาวะตัณหา อะไรที่มันจำเจก็ไม่อยากจะได้ คือว่าสังคมที่สมบูรณ์ในลักษณะนี้ นอกจากนั้นแล้วถ้าดูในทางพุทธศาสนา ยังมีได้อีกในกรณีของการที่ไปออกบวช แล้วเข้าไปอยู่ในสังคมที่เป็นพระ รัชชาวินัย แล้วก็จะเกิดความสุข ไม่เบียดเบียนกันอยู่ในนั้น เพราะฉะนั้นสังคมสงฆ์เองนี่ก็เป็นสังคมยูโทเปียอันหนึ่งซึ่งพระพุทธเจ้าสร้างขึ้นมา และในฐานะของพระพุทธเจ้าก็ต้องถือว่าท่านสร้างนิพพานขึ้นมาด้วยจริงๆ แล้วไม่ได้สร้าง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาหลังจากที่ได้สำเร็จอะไรบางอย่าง

นอกจากความคิดที่ว่ามันมีอยู่เสมอแล้ว ก็จะไปโยงกับเรื่องของยุคทอง ซึ่งมีอยู่ทั้งพราหมณ์และทั้งพุทธ ในจีนก็คงจะมีเช่นกัน ลักษณะของยุคทองก็คือว่าเมื่อเวลาที่เป็นยุคทองแล้วมันก็จะเสื่อม เสื่อมเสร็จแล้วมันก็จะดีขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ก็ขึ้นอยู่กับกรรมของมนุษย์และสัตว์อยู่ดี ทำกรรมไม่ดี ฆ่าคนบ่อยๆ ในที่สุดคนก็จะเหลืออายุ 10 ขวบ แล้วเดี๋ยวค่อยๆ ขึ้นมา แล้วเดี๋ยวเอาใหม่ ลงไปใหม่แล้วขึ้นมา เวลาที่อายุคนยาวขึ้น ยืนขึ้น เด็กก็จะเกิดสิ่งดีๆ อะไรอย่างนี้ตามมา แล้วแต่สถานการณ์และความเหมาะสม

นอกจากนั้นแล้ว ใน**พระไตรปิฎก**ยังพูด และในวรรณคดีอินเดียเอง จะมีเรื่องราวการอยากจะออกไปอยู่ในป่าในเขา มีหนังฝรั่งที่ตัวเอกออกไปอยู่ในป่าเลย เห็นป่าเป็นเรื่องสบาย ไม่ต้องมีอะไรผูกพัน ไม่มีรถติด ก็มีอยู่มากหลายเรื่อง ถ้าสมมติจะชี้ให้ดีเอาอย่างเรื่องพระเวสสันดร พระเวสสันดรจริงๆ เป็นคนเมือง ช่างฝ่ายนางมัทรีเป็นผู้หญิงที่เข้มแข็ง พระเวสสันดรพอรู้ว่าตัวเองถูกขับออกไป ก็มาบอกเมียว่าอย่าไปเลยป่าลำบาก ฉันไปคนเดียว เมียบอกจะลำบากอะไร แล้วก็พรรณนาความสุขที่ได้อยู่ในป่า ว่าจะมีกระท่อมน้อย เราจะไปหาอาหารมา แล้วไม่มีใครมายุ่ง ป่าสวยยังไง ได้ยินเสียงนกเสียงกา อาศรมต่างๆ มันก็เหมือนกับหน่วยย่อยๆ ของยูโทเปีย การที่คนสร้างอาศรมนั้นอาศรมนี้ คือยูโทเปียย่อยๆ ในส่วนหนึ่ง

แล้วก็จะมีความคิดว่า สิ่งที่มีมันขึ้นแล้วมันลงแล้วก็ขึ้นแล้วลง ก็คือว่าจะมีพระศรีอาริย์มาเกิด เป็นของที่มองไปข้างหน้าว่าไม่เป็นไร ของคริสต์กับอิสลามแย่น้อยคือมาวันเดียวจบ ก่อนหน้านั้นไม่ต้องพูด อดีตไม่มี ปัจจุบันกับอนาคตยาวมากเลย ถ้าพระผู้เป็นเจ้าบอกอยู่กับฉันก็อยู่ไปเลยชั่ววันจันทร์ ถ้าพระผู้เป็นเจ้าบอกว่าลงไปก็ลงไปเลย ของพุทธกับของพราหมณ์สบายหน่อยไปเรื่อยๆ เมื่อไหร่พ้นก็พ้นแล้วกัน ตกไปเวจีแล้วมันแปลว่าไม่มีคลื่น คือมันชั่วจนจิตไม่กระเพื่อมมาดีเลย ก็ลงไปเลย แต่พอตกลงไปตรงวิบากนั้นจริงๆ แล้วเดี๋ยวมันค่อยๆ ขึ้น กระเด็นขึ้นมาใหม่อย่างพระเทวทัตในที่สุดไปได้เป็นพระปัจเจกพุทธด้วยซ้ำไป เพราะฉะนั้น อดีตก็ยาวนาน ปัจจุบันก็อยู่ตรงนี้ อนาคตก็ยังไปอีกยาวนาน เพราะฉะนั้น ความคิดที่ว่าความมุ่งหวังว่าพระเมสไซอาห์ (messiah) จะมาโปรด จะว่าไปแล้วก็มีส่วนคล้ายคลึงกันกับในพุทธศาสนากับพราหมณ์ คือในวันหนึ่ง เมื่อเวลาที่คนทำดีพร้อมมูลแล้ว จะมีสิ่งนี้เกิด สติปัญญาคนสมัยพระศรีอาริย์จะเสมอกัน แล้วจะบรรลุมรรคผลได้ง่าย คนก็จะไปนิพพานกันได้มาก ก็เป็นความคิดที่จะไปโยงเรื่องสุขชาติหรือพุทธเกษตร ซึ่งเป็นที่คล้ายๆ ว่าเหมือนกับเป็นยูโทเปียที่เป็นโรงเรียนที่จะไปนิพพาน คือเกื้อหนุนให้ไปนิพพานง่ายขึ้น ก็เป็นยูโทเปียเหมือนกัน

รวมความแล้วคือ ยูโทเปียทางพุทธกับพราหมณ์นี่สนิทสนมกันพอสมควร ถ้าเกิดไปพูดกับพราหมณ์ คำว่ายูโทเปียไม่ใช่เรื่องห่างไกล ถึงหากจะเป็นเรื่องในฝัน แต่ทุกคนคิดว่าเป็นไปได้ ผมว่าทุกคนคิดว่าเป็นไปได้เรื่องที่จะมียูโทเปียเกิดขึ้นในทุกวันนี้ สามารถทำได้

อ.ธงชัย: ประเด็นสำคัญที่น่าจะต่างกันคือ ยูโทเปียที่อาจารย์สมบัติเสนอตั้งแต่ต้น เหมือนสภาวะที่ไปไม่ถึง แต่ถ้าไปได้ ก็จะเป็นจุดหมายปลายทาง แต่ยูโทเปียแบบพุทธแบบพราหมณ์ นอกจากจะไปไม่ถึง ยิ่งมาๆ ไปๆ ด้วย แต่นิพพานไม่ใช่ยูโทเปีย เป็นอีกสภาวะหนึ่งซึ่งพ้นไป พ้นเสียจนเราพูดถึงไม่ได้ ยูโทเปียในสวนที่เราพูดได้ มาๆ ไปๆ และเป็นสิ่งที่มีเงื่อนไข เงื่อนไขอันหนึ่งคือขึ้นอยู่กับกรรม ขอเรียนเชิญอาจารย์อุกฤษฏ์เป็นท่านสุดท้าย พูดถึงยูโทเปียในทัศนะของ Marxism

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย

ก่อนอื่น ผมอยากขออธิบายว่าผมจะมาพูดเรื่องอะไรนะครับ เพราะว่าถ้าบอกว่าจะมาพูดเรื่องยูโทเปียของมาร์กซ์โดยไม่พูดอะไรต่อ ผมคิดว่าคนที่ เป็นมาร์กซิสต์หรืออ่านงานของมาร์กซ์หลายคนก็คงจะส่ายหน้า เพราะว่ามาร์กซ์เองเป็นคนที่ตำหนิวิธีการคิดแบบยูโทเปียอย่างมาก ที่เห็นชัดคือ มาร์กซ์เรียกพวกสังคมนิยมที่มาก่อน ที่มาร์กซ์เอ่ยชื่อถึงบ่อยๆ ก็มี อองรี เดอ แซงซีมองต์, ชาร์ลส์ ลูทเธียร์ และ โรเบิร์ต โอเวน ว่าเป็นพวกยูโทเปียโซเชี่ยลลิสต์ เพราะฉะนั้นมาร์กซ์เป็นคนที่ใช้คำว่ายูโทเปียเป็นเชิงตำหนิมาตลอด การมาพูดถึงยูโทเปียของมาร์กซ์คงต้องตกลงกันก่อนว่ามีอะไรจะให้พูด ประการแรก เรามากำหนดกันก่อนว่าคำว่า "ยูโทเปีย" ใช้ในความหมายอะไร เพราะอย่างผมพูดไปแล้ว คนบางคนอาจบอกว่า ไม่สำคัญว่ามาร์กซ์จะไปว่าใครว่าเป็นยูโทเปีย แต่อย่างน้อยตราบใดที่ไปวาดภาพสังคมในอุดมคติเอาไว้ หรือสังคมนิยมนิสต์ว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ถือว่าเป็นยูโทเปียแล้ว อันนี้ผมคิดว่าเดี่ยวเรามาดูกันว่ายูโทเปียหมายความว่าอย่างไร ถ้าเราใช้คำว่ายูโทเปียกว้างๆ หมายถึงสังคมอุดมคติทั้งหมด ก็คงหาคนที่ไม่ใช่เป็นยูโทเปียยาก

คำว่า "ยูโทเปีย" ถ้าเราดูจากที่ใช้ในภาษาอังกฤษที่สามัญชนใช้กัน ไม่ใช่ในวิชาการ ซึ่งคำนี้มีใช้กันเยอะ ก็มีความหมายสองแง่ด้วยกัน ยูโทเปียในความหมายหนึ่งที่คนสามัญใช้กัน เราจะเห็นในหนังสือพิมพ์บ้าง ในวารสาร นิตยสารภาษาอังกฤษ ก็จะเป็นคำที่ใช้ในความหมายว่าเป็นอะไรที่เป็นความฝันที่สูงส่ง เป็นสิ่งที่เราอยากจะมีขึ้น และเป็นสิ่งที่ในบางครั้งอาจมีขึ้นได้ เช่น คนบางคนอาจฝันที่จะไปดินแดนที่มีอาหารอร่อยเลิศเลอทุกอย่าง อาจไปเจอดินแดนนั้นและบอกว่าเป็นยูโทเปีย บางทีภาษาอังกฤษจะใช้คำในความหมายอย่างนั้น

ในอีกแง่หนึ่ง คำว่า "ยูโทเปีย" ที่ใช้กันในสามัญชน ก็คือใช้ในเชิงตำหนิ คือเวลาคนเราใช้คำว่ายูโทเปีย เป็นการใช้ในเชิงว่าฝันเพื่องหรือห่างไกลความเป็นจริง การใช้แบบนี้ ถ้าใครโดนเข้า ก็เป็นการถูกตำหนิว่าเป็นคนที่ไม่ติดดินหรือคิดอะไรเพ้อฝัน สังเกตดูว่าคำว่า "ยูโทเปีย" ก็มีความหมายเดียว หมายถึงอะไรที่ฟังปรารถนา หรือเป็นแดนสวรรค์อะไรก็แล้วแต่ อันนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าเวลาที่เราจะใช้คำนี้ในความหมายที่เป็นกลาง หรือใช้ในความหมายเชิงตำหนิ ขึ้นกับว่าเราคิดว่ามันสามารถเป็นจริงได้หรือไม่ ถ้าเราคิดว่าความฝันนี้สามารถเป็นจริงได้ เราก็อาจใช้มันในความหมายที่เป็นกลางหรืออาจจะยกย่องด้วยซ้ำ แต่ถ้าเราคิดว่าสิ่งที่เรียกว่ายูโทเปียเป็นสิ่งที่ไปไม่

ได้หรือไม่มีทางเป็นความจริงได้ อันนั้นก็จะถูกใช้ในเชิงตำหนิ แต่แน่นอนว่า การจะถูกใช้ในแง่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับคนมองหรือคนฟังว่า คิดว่าสิ่งที่คนๆ หนึ่งพูดเป็นความจริงได้หรือไม่

ในทฤษฎีสังคมการเมือง โดยเฉพาะในทางปรัชญา ก็จะมีเป็นทฤษฎีที่พูดถึงสังคมอุดมคติ ivo มากมาย การที่ใครสักคนเสนอทฤษฎีสังคมการเมือง ซึ่งแน่นอนว่าการเสนอนี้ อาจเป็นการ ตำหนิสังคมที่มีอยู่ และอาจบอกว่าสังคมที่ดีกว่านี้ ยุติธรรมกว่านี้ คืออะไร อันนี้แค่ไหนเป็นยูโทเปีย แค่ไหนไม่ใช่ ถ้าเราดูจากงานเขียนของพวกที่คนในวงการเรียกว่านักคิดยูโทเปีย เราจะเห็น ความสำคัญอย่างหนึ่งคือ พวกนักเขียนไม่ว่าจะเป็นนักปรัชญาหรือคนในสายวรรณคดีก็ตาม เวลา ที่ถูกเรียกว่าเป็นนักคิดยูโทเปีย งานพวกนี้จะมีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งคือ **จะวาดภาพ สังคมที่สุขสมบูรณ์ สันติสุข หรืออะไรดีหมดแบบนี้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะมีพื้นฐานมาจาก การวิจารณ์สังคมที่มีอยู่** เพราะฉะนั้นงานเขียนที่เป็นยูโทเปีย ลักษณะอันหนึ่งก็คือการวาดภาพ อย่างนี้ และเป็นการวาดอย่างมีรายละเอียดอีกด้วย บรรยายค่อนข้างจะชัดเจนว่าในสังคมนั้นเขา ดำรงชีวิตกันอย่างไร มีการผลิตอย่างไร มีการแจกจ่ายผลผลิตอย่างไร อะไรพวกนี้ ซึ่งมีรายละเอียด ค่อนข้างมาก ในแง่นี้ ทำให้ทฤษฎีสังคมการเมืองจำนวนมากไม่เข้าข่ายเป็นยูโทเปีย เพราะว่า ทฤษฎีสังคมการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางปรัชญาจำนวนมากที่นักคิดเสนอ มักจะเสนอ เกณฑ์สำหรับใช้วัดว่าสังคมที่ยุติธรรม หรือสังคมที่มีความเสมอภาค หรือสังคมที่ควรจะเป็น ควร จะดำเนินตามเกณฑ์อะไรบ้าง ความคิดทางสังคมการเมืองและปรัชญามีจำนวนมากที่ออกมาใน รูปแบบนั้น ผมถือว่าเป็นนักคิดที่เป็นคลาสสิก พวกฮอบส์ ล็อค หรือแม้แต่รุสโซ ส่วนใหญ่จะเสนอใน แนวนี้ พวกนี้จะไม่มานั่งวาดภาพเป็นรายละเอียดว่า สังคมที่พวกเขาใฝ่ฝันถึง คนอยู่กันยังไง หรือ ว่ามีระบบการผลิตในรายละเอียดยังไงบ้าง คือถ้าพูดง่ายๆ ถ้าพูดถึงแต่ว่าเกณฑ์ที่สังคมควรจะใช้ ในการดำรงอยู่ว่าอะไรยุติธรรม อะไรถึงจะดี ถ้าพูดแค่นั้นโดยไม่ได้บรรยายแดนสวรรค์ให้ ทฤษฎี พวกนั้นก็ไม่ใช่ทฤษฎียูโทเปีย เพราะฉะนั้นเวลาเราพูดถึงทฤษฎียูโทเปีย จึงอาจต้องแยกว่าใคร เป็นนักคิดสายยูโทเปีย ใครไม่ใช่ ในแง่นี้ การจะพูดถึงสังคมในอุดมคติของมาร์กซ์ ก็คงจะต้องพูด ถึงความคิดของมาร์กซ์ในลักษณะที่เป็นแบบหลัง ก็คือในลักษณะที่ไม่ใช่เป็นการพูดถึงสังคมยูโทเปีย ความจริง สิ่งหนึ่งที่คนชอบไปอ้างถึงมาร์กซ์ว่ามีลักษณะสังคมยูโทเปีย อาจไปอ้างในงาน แน่ นอนมาร์กซ์มีข้อเขียนบางตอนที่บรรยายถึงว่าการผลิตในสังคมคอมมิวนิสต์ว่าเป็นยังไง หรือว่าพูด ถึงว่าคนในสมัยนั้นจะเป็นยังไง ซึ่งเป็นการพูดที่สั้นมาก ไม่มีรายละเอียดอะไรทั้งสิ้น ในแง่นั้น **ผม ถือว่าเป็นการบอกว่าความคิดของมาร์กซ์ไม่จัดอยู่ในชั้นเป็นยูโทเปีย ผมถือว่าการที่ บรรยายสังคมในอนาคตโดยไม่มีรายละเอียดไม่ใช่เป็นยูโทเปียอย่างแท้จริง** แน่แน่นอนอาจ จะถามว่าผมเอาเกณฑ์อะไรมาวัด เอาตามใจชอบหรือเปล่า อันนี้ ผมดูตามธรรมเนียมว่า เวลา เรียกนักคิดพวกหนึ่งว่าเป็นพวกยูโทเปีย ถ้าเราดูลักษณะร่วมว่านักคิดพวกนี้จะเป็นยังไง ก็อย่าง ที่ผมบอกคือต้องมีรายละเอียดเกี่ยวกับว่าดินแดนอันเป็นแดนสวรรค์ของเขาเป็นยังไง ในขณะที่

มาร์กซ์ไม่มีรายละเอียดอะไรทั้งสิ้น และก็ไม่มียอมพูดด้วยเหตุผลที่ผมจะอธิบายอีกทีหนึ่ง อีกประเด็นหนึ่งที่ทำไมคนที่คิดอะไร ไม่ได้บรรยายรายละเอียดถึงไม่ใช่ยูโทเปีย อันนี้ก็ไม่ต้องแปลก เพราะว่าความหมายของยูโทเปียอย่างที่ผมบอก คือดินแดนในความฝันหรือเป็นความฝัน คนเราจะฝันทั้งที ควรจะมีรายละเอียด ถ้าฝันอะไรที่กว้างๆ ไม่มีเนื้อหาอะไรที่ชัดเจน อันนั้นก็เหมือนเป็นการเพ้อมากกว่าที่จะเป็นความฝัน ถ้าฝันทั้งทีที่ไม่ควรจะเสียสมอง ควรจะมีรายละเอียดหน่อย เพราะฉะนั้น ผมคิดว่าในแง่นี้ **พวกนักคิดที่เสนอเกณฑ์ว่าสังคมในอนาคตควรจะเป็นยังไง และไม่มีการบรรยายรายละเอียดถึงดินแดนในอนาคตว่าคนอยู่กันยังไง อันนั้นจะถือว่าไม่ใช่ทฤษฎียูโทเปียอย่างแท้จริง** แน่แน่นอนถ้าเราดูจากเกณฑ์แบบนี้ ก็ไม่แปลกที่ทำไมมาร์กซ์ถึงเรียกพวกโซเชี่ยลลิสต์ที่มาก่อนตนบางคนว่าเป็นพวกยูโทเปียโซเชี่ยลลิสต์ เพราะงานของพวกนั้นชัดเจนว่าจะบรรยายรายละเอียดว่าสังคมในอนาคตมีระบบการผลิตยังไงและคนดำรงชีวิตอยู่กันยังไง ละเอียดมากทีเดียว งานส่วนใหญ่ของคนพวกนี้ทำในส่วนนี้

สรุปแล้ว มาร์กซ์เป็นคนที่ใช้คำว่ายูโทเปียในความหมายในเชิงตำหนิ และแน่นอนก็ต้องถือว่าถ้ามาร์กซ์ทำเสียเองก็เป็นเรื่องแปลกมาก ความจริงแล้ว ถ้าเราถามว่าเวลามาร์กซ์ตำหนิความเป็นยูโทเปีย ตำหนิที่ตรงจุดไหน ในกรณีที่มาร์กซ์โจมตีพวกยูโทเปียโซเชี่ยลลิสต์ สิ่งหนึ่งที่มาร์กซ์ตำหนิคนพวกนี้ ไม่ใช่ตำหนิในแง่ที่ว่าคนพวกนี้เป็นพวกคิดอะไรไม่ได้เรื่อง เพื่อฝัน สิ่งที่มาร์กซ์ตำหนิก็คือ คนพวกนี้ความจริงแล้วเป็นคนฉลาด มาร์กซ์ยกย่องคนพวกนี้อย่างมาก ถึงแม้จะตำหนิในแง่หนึ่ง แต่ว่าตัวเองก็ได้รับอิทธิพลจากคนพวกนี้ไม่ใช่หน่อย เหตุที่มาร์กซ์ตำหนิสังคมนิยมยูโทเปีย ตำหนิในแง่ที่ว่าคนพวกนี้วาดสังคมนิยมคติในลักษณะที่ไม่ยืนอยู่บนศาสตร์ นั่นก็คือ พวกนักคิดยูโทเปียโซเชี่ยลลิสต์พวกนั้น มาร์กซ์กล่าวหาว่าคนพวกนั้นโจมตีสังคมนิยม แต่เผอิญพวกนี้เกิดเร็วไปนิด คือไปโจมตีสังคมนิยมในสมัยที่ยังไม่เติบโตเต็มที่ เพราะฉะนั้นคนพวกนี้มองไม่เห็นลักษณะที่แท้จริงว่าธาตุแท้ของสังคมนิยมคืออะไร มองไม่เห็นแม้กระทั่งว่าสังคมนิยมเป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้น คนพวกนี้ในเมื่อเกิดเร็วไป มองไม่เห็นสังคมนิยมเมื่อเติบโตใหญ่แล้ว ก็เลยไม่เข้าใจสภาพการณ์อันนี้ ก็เลยไปเพื่อฝันว่าสังคมที่ดีกว่านี้ควรจะเป็นยังไง แต่เนื่องจากการไปสร้างสังคมนิยมคติใหม่โดยยืนอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจผิด อันนี้มาร์กซ์ถือว่าการสร้างยูโทเปีย เพราะฉะนั้นอันนี้จะเป็นเหตุผลอันหนึ่งว่าทำไมตัวมาร์กซ์เองไม่กล้าที่จะบรรยายสังคมนิยมวิวนิสต์ในลักษณะที่มีรายละเอียด เพราะว่ามาร์กซ์รู้ตัวว่าสังคมนิยมวิวนิสต์ในยุคที่เป็นสังคมนิยมที่ค่อนข้างจะเป็นคอมมิวนิสต์ขั้นสูงหน่อย ไม่ใช่ในขั้นที่เพิ่งออกมาจากทุนนิยม เป็นสังคมนิยมที่วาดภาพได้ก็ต่อเมื่อรู้เสียก่อนว่าสังคมนิยมที่มีมาก่อนนั้นมีลักษณะที่แท้จริงอย่างไร ซึ่งเผอิญว่าสังคมนิยมยังมาไม่ถึง เมื่อเป็นเช่นนี้ จะมีอะไรที่จะพูดเกี่ยวกับมาร์กซ์กับยูโทเปีย ผมอยากจะพูดถึงความคิดส่วนหนึ่งของมาร์กซ์ ซึ่งเป็นความคิดที่คนบางคนถ้าจะไปสร้างยูโทเปียของพวกโซเชี่ยลลิสต์อาจจะเอาตรงนี้ไปสร้างได้ ความคิดของมาร์กซ์ที่บรรยายสังคมนิยมวิวนิสต์ในอุดมคติที่ควร

จะเป็น แน่นอนมาร์กซ์ก็พูดถึงไว้บ้างว่าระบบการผลิตควรจะเป็นยังไง และก็พูดถึงคนในสังคมคอมมิวนิสต์ว่าจะเป็นยังไง ผมอยากจะพูดถึงเรื่องมาร์กซ์คิดว่าคนในสังคมคอมมิวนิสต์เป็นยังไง เพราะว่าถ้าใครอยากจะเอาอันนี้ไปสร้างยูโทเปียด้วยเหตุผลอะไรก็ตาม อาจจะต้องสร้างจากจุดนี้ความจริงแล้ว ตัวมาร์กซ์เองก็มีอยู่ครั้งหนึ่งก็เฉลอ อดรนทนไม่ไหว ไปวาดภาพอะไรที่ยืนอยู่บนพื้นฐานอันนี้ คือพูดง่ายๆ มีอยู่ครั้งหนึ่งใน *The German Ideology* ซึ่งเป็นงานสมัยแรก ที่มาร์กซ์เองเฉลอไปวาดภาพสังคมคอมมิวนิสต์โดยยืนอยู่บนพื้นฐานอันนี้ ซึ่งเป็นวิธवादที่ไม่เป็นศาสตร์แบบเดียวกับพวกโซเชี่ยลลิสต์ที่มาก่อน แต่เนื่องจากว่าเป็นข้อเขียนสั้นๆ เพียง 3 - 4 บรรทัด ผมคิดว่าก็อาจจะให้อภัยกันได้

ผมอยากจะขอพูดถึงความคิดสำคัญของมาร์กซ์เกี่ยวกับเขาคิดว่าคนในสังคมคอมมิวนิสต์จะเป็นยังไง เพราะตรงนี้เป็นจุดที่ผมคิดว่าใครอยากจะไปสร้างยูโทเปียก็เอาจากตรงนี้ ความคิดของมาร์กซ์เกี่ยวกับเรื่องคนในสังคมคอมมิวนิสต์ก็คือ มาร์กซ์มีความเชื่อว่า **ในสังคมคอมมิวนิสต์ที่เป็นอุดมคติ คนในสังคมนี้คือคนที่มีเวลารว่างพอที่จะพัฒนาศักยภาพทั้งหมดที่ตนมีได้อย่างไม่มีใครมาขัดขวางหรือได้อย่างมีเสรี** อันนี้คือภาพของคนในสังคมคอมมิวนิสต์ของมาร์กซ์ ความคิดเรื่องที่ว่ามนุษย์ในอุดมคติหรือมนุษย์ที่มาร์กซ์อยากให้เป็น คือมนุษย์ที่พัฒนาศักยภาพได้อย่างรอบด้านและอย่างมีเสรี ไม่มีอะไรมาขัดขวาง เป็นความคิดที่แฝงอยู่ในงานของมาร์กซ์ตั้งแต่สมัยต้นจนสมัยสุดท้าย มาร์กซ์เปลี่ยนความคิดอะไรไปหลายอย่าง แต่ความคิดอันนี้ไม่เคยเปลี่ยน และถ้าเราไปถามมาร์กซ์ว่าสังคมคอมมิวนิสต์มีอะไรดี สิ่งหนึ่งที่มาร์กซ์คงจะพูดก็คือเพราะว่าเป็นสังคมที่ถ้าจะดีกว่าสังคมทุนนิยม ก็ดีกว่าตรงที่ว่าสร้างสถานการณ์ให้มนุษย์สามารถที่จะเป็นอย่างนี้ได้ ที่นี้ความเชื่ออันนี้ ถ้าเราจะถามว่ายูโทเปียหรือเปล่า ก็ต้องมาดูว่ามาร์กซ์มีความเชื่ออะไรอยู่เบื้องหลังที่เป็นพื้นฐานของความคิดที่ว่าสังคมคอมมิวนิสต์ควรจะเป็นอย่างนี้ มาร์กซ์มีความคิดสำคัญอยู่ 3 ประการด้วยกัน ความคิดทั้ง 3 ประการ จะนำมาสู่ความคิดที่ว่ามนุษย์ในสังคมคอมมิวนิสต์อุดมคติจะมีลักษณะเป็นเช่นนี้

ความคิดอย่างแรกก็คือความคิดที่ว่าพลังการผลิตเป็นสิ่งที่กำหนดไปอย่างไม่หยุดยั้งและไม่มีใครหยุดได้ด้วย สอง ความเชื่อที่แน่นอนว่า มนุษย์มีศักยภาพหลายอย่าง อันนี้ชัดเจน ส่วนความเชื่ออย่างที่สามก็คือความเชื่อที่ว่า ความต้องการหลักของมนุษย์คือความต้องการที่จะใช้แรงงาน เดี่ยวเรามาดูความเชื่อทั้ง 3 อย่างกัน แล้วจะดูว่าความเป็นยูโทเปียมีแฝงอยู่ที่ไหน

ความคิดอันแรกที่เป็นฐานสำคัญของมาร์กซ์ก็คือความคิดเกี่ยวกับเรื่องพลังการผลิต เวลามาร์กซ์ใช้ "พลังการผลิต" ซึ่งในภาษาอังกฤษใช้คำว่า productive forces หรือในบางแห่งบอกว่าต้องแปลว่า productive power แต่บังเอิญผมไม่รู้ภาษาเยอรมัน เลยไม่รู้ว่าจะดีกว่ากัน แต่ว่าคำว่า "พลังการผลิต" ก็จะรวมถึงตั้งแต่แรงงานของมนุษย์ เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต ซึ่งแน่นอนรวมเทคโนโลยีด้วย รวมทั้งภูมิปัญญาที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ อาจจะมีรวมถึงวิทยา

ศาสตร์ซึ่งเป็นที่มาของเทคโนโลยีด้วย พวกนี้เป็นสิ่งที่มาร์กซ์เรียกว่าพลังการผลิต พลังการผลิตนี้เป็นสิ่งที่พื้นฐานที่สุดของมาร์กซ์ เพราะว่าพลังการผลิตที่มันก้าวหน้าไป หมายความว่ามนุษย์พัฒนาเครื่องมือในการผลิต เทคโนโลยีในการผลิต อยู่เรื่อย ซึ่งเราจะเห็นว่าจากประวัติศาสตร์ มันเป็นอย่างนั้น คือเราพัฒนาวิธีการผลิต ระบบการผลิตกันอยู่เสมอ นี่คือความหมายว่าพลังการผลิตก้าวหน้าไปเรื่อย ซึ่งแน่นอนเป็นเรื่องของการที่มนุษย์พยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติ และเนื่องจากว่าสิ่งของที่ผลิตมีไม่เพียงพอ ก็ต้องพัฒนาให้มีมากขึ้น อันนี้คือการที่มันก้าวหน้าไปเรื่อยๆ สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับอุดมคติของมาร์กซ์คือ มาร์กซ์เชื่อว่าพลังการผลิต นอกจากจะก้าวหน้าไปเรื่อยๆ แล้ว ยังเป็นสิ่งที่ไม่มีใครมาหยุดได้ นั่นคือ เวลาที่มาร์กซ์พูดถึงพลังการผลิต มันเป็นที่ประวัติศาสตร์จะถูกขัดขวางไม่ให้เดินหน้าไปตลอดเวลา นั่นก็คือ พลังการผลิตเป็นที่มาของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของแต่ละสังคม พลังการผลิตเมื่อเจริญไปถึงขั้นหนึ่งจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจจะเป็นอย่างไร และสิ่งที่จะมาขัดขวางพลังการผลิตไม่ให้เดินหน้าต่อไปก็คือตัวโครงสร้างทางเศรษฐกิจนี้ แต่สิ่งหนึ่งซึ่งเป็นความเชื่อในทฤษฎีสังคมของมาร์กซ์ก็คือความเชื่อที่ว่า เมื่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจขัดขวางพลังการผลิต ไม่ว่าจะขัดอยู่ได้นานแค่ไหนก็ตาม แต่ในที่สุดจะต้องเป็นฝ่ายปราชัย พลังการผลิตจะก้าวหน้าไปจนถึงขั้นที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจในที่สุดจะต้องเปลี่ยนตาม ความจริงอันนี้เป็นความเชื่อของมาร์กซ์ที่ทำให้มาร์กซ์คิดว่า สังคมคอมมิวนิสต์ยังไงก็ต้องมาถึง เพราะว่าในสังคมนายทุนในขณะนี้ก็คือการที่พลังการผลิตถูกโครงสร้างทางเศรษฐกิจขัดขวางไม่ได้เดินหน้าไปกว่านี้ แต่มาร์กซ์เชื่อว่าในเมื่อสิ่งนี้เป็นสิ่งที่หยุดไม่ได้ สังคมก็ต้องเปลี่ยน แน่แน่นอนนี้เป็นความเชื่ออันหนึ่งซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันอยู่แม้กระทั่งในหมู่มาร์กซิสต์ด้วยกันว่าเหตุใดถึงคิดว่าพลังการผลิตเป็นสิ่งที่หยุดไม่ได้ อันนี้เป็นความเชื่อหนึ่งในสามอย่าง และเป็นความเชื่อที่มีข้อสงสัยหลายอย่างด้วยกัน

ความเชื่อที่สองก็คือมนุษย์มีศักยภาพหลายอย่าง เป็นความเชื่อที่ไม่ค่อยมีใครอยากจะซักถามมากนัก อาจจะเป็นความเชื่อที่อาจจะจริงก็ได้ ส่วนความเชื่อที่สำคัญอันที่สามก็คือความเชื่อของมาร์กซ์ที่บอกว่า ความต้องการหลักอย่างหนึ่งของมนุษย์คือความต้องการที่จะใช้แรงงาน แรงงานนี้ผมหมายถึงร่างกายและแรงสมอง ไม่ใช่แค่การใช้แรงทางกายอย่างเดียว ที่นี้สามอย่างนี้นำไปสู่สังคมอุดมคติอย่างที่มีมาร์กซ์มองว่าเป็นสังคมที่มนุษย์จะมีเวลาพัฒนาศักยภาพของตัวเองได้อย่างไร ความคิดทั้งสามอย่างมันประกอบกันอย่างนี้ ในความคิดอย่างที่สอง ก็เป็นสิ่งที่รู้ๆ กันอยู่ แต่ความคิดอันแรกมีบทบาทสำคัญตรงที่ว่า ถ้าพลังการผลิตก้าวหน้าไปตลอดเวลาและไม่มีใครมาหยุดได้ ผลก็คือในอนาคต เช่น ในสังคมคอมมิวนิสต์ เมื่อพลังการผลิตเจริญมาก แน่แน่นอนว่าการผลิตก็จะมีประสิทธิภาพสูง ผลผลิตก็จะมีจำนวนมากมาย มากมายยิ่งกว่าในยุคสังคมนิยมเสียอีก มาร์กซ์เป็นคนที่ยื่นชมสังคมนิยมมากในแง่ที่เป็นสังคมที่ทำให้เกิดพลังการผลิตและผลผลิตจำนวนมาก แต่เขาถือว่ามีจุดที่พลังการผลิตถูกหยุดยั้งและจะต้องก้าวหน้าต่อไป แน่แน่นอน

ว่าในสังคมนิยมมาร์กซ์มีความเชื่อว่าพลังการผลิตจะเจริญถึงขั้นที่เราสามารถผลิตจำนวนมากในเวลาอันสั้น ซึ่งก็หมายความว่ามนุษย์จะมีเวลาว่างมากขึ้นนอกเหนือจากการที่ต้องทำการผลิตอย่างเดียว แน่แน่นอนว่าถ้าเรามองสังคมนิยมมาร์กซ์อยู่ ภาพนี้เป็นภาพที่อาจจะดูเป็นเช่นนั้นจริง คนงานในสมัยนั้นทำงานวันหนึ่งเกินสิบชั่วโมง ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในการทำงาน นี่คือคนที่มาร์กซ์มองว่าต่อไปจะเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคม ผมยกตัวอย่างเช่น ในสมัยนั้นการต่อสู้แค่ออกกฎหมายที่บอกว่าไม่ให้ทำงานเกินสิบชั่วโมงต่อวัน แค่นั้นก็ถือว่าได้ชัยชนะเต็มที่แล้ว สิบชั่วโมงนี้ก็มากเหลือเกินแล้ว แต่ก็ยังอุตสาหะต่อสู้มา เพราะฉะนั้นความเชื่อเรื่องพลังการผลิตนี้สำคัญตรงที่ว่ามันเป็นตัวบอกว่ามนุษย์มีเวลาว่างเหลือมากพอที่จะพัฒนาศักยภาพที่ตัวเองมี ที่นี้ความเชื่อที่สามที่บอกว่ามนุษย์มีความต้องการหลักที่จะใช้แรงงาน มีบทบาทในแง่ที่ว่า ถึงแม้มนุษย์มีเวลาว่าง ก็อาจจะไม่ทำอะไรก็ได้ ในเมื่อผลิตจนเพียงพอแล้วก็ไม่เห็นจะต้องทำอะไรอีก แต่ความเชื่ออันนี้เป็นความเชื่อที่ทำให้มาร์กซ์เชื่อว่าถึงมีเวลาว่างก็จะไม่อยู่นิ่ง เนื่องจากความต้องการที่มนุษย์มีคือการต้องการที่จะใช้แรงงานหรือพลังงานที่จะเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นร่างกายหรือแรงสมองก็ตาม ความเชื่ออันนี้เมื่อประกอบกับความเชื่อหนึ่งและสองแล้วก็จะนำไปสู่ภาพของสังคมนิยมมาร์กซ์ มีความเชื่ออีกอันหนึ่งที่อาจจะแฝงอยู่ แต่ผมไม่รู้ว่ามีมาร์กซ์เชื่ออย่างนี้หรือเปล่า ก็คือความเชื่อที่ว่ามนุษย์ต้องการพัฒนาศักยภาพทุกด้าน การที่เรามีศักยภาพหลายอย่างไม่ได้หมายความว่าเราต้องการจะพัฒนาทุกอย่าง ถึงแม้เราจะบอกว่าทุกคนต้องการใช้แรงงานเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ แต่เราอาจจะอยากพัฒนาศักยภาพด้านเดียวก็ได้ เพราะฉะนั้นการที่มาร์กซ์เชื่อว่ามนุษย์จะพัฒนาศักยภาพทุกอย่างนี้อาจจะต้องขึ้นอยู่กับอีกความเชื่อหนึ่งอีกอันหนึ่งซึ่งไม่รู้ว่าจริงหรือเปล่า คือ มนุษย์ต้องการจะพัฒนาศักยภาพทุกด้านที่ตัวเองมี ความจริงแล้ว อันนี้ไม่ใช่ที่ไม่สำคัญ มาร์กซ์ในงาน *The German Ideology* พูดเอาไว้ชัดเจนว่า การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ต้องพัฒนาทุกด้าน ถ้าพัฒนาด้านเดียว ต่อให้พัฒนาไปยอดเยี่ยมแค่ไหนก็ตาม ก็ยังเป็นมนุษย์พิการอยู่ นั่นคือคำที่เขาใช้ ถ้าจะพัฒนาแบบไม่พิการคือพัฒนาความสามารถทุกด้านที่มี อันนี้เป็นอุดมคติอันหนึ่งที่มาร์กซ์ใช้ ส่วนมาร์กซ์เชื่อหรือเปล่าว่ามนุษย์ต้องการทำอย่างนั้นจริง อันนี้คิดว่าเป็นความเชื่อที่แฝงอยู่ นี่คือการเชื่อหลัก 3 ประการที่นำไปสู่ภาพของมาร์กซ์ว่า สังคมนิยมมาร์กซ์ในอุดมคติ ผมหมายถึงในขั้นที่ผ่านเหตุการณ์ชนชั้นกรรมาชีพมาแล้ว ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร คือพูดง่ายๆ ว่าเป็นลักษณะที่มนุษย์มีเวลาว่างมากพอที่จะพัฒนาศักยภาพของตัวเอง ศักยภาพอันนี้เป็นศักยภาพอะไรก็ตามที่ตัวเองคิดว่ามี อันนี้ก็เป็นการเชื่อซึ่งอย่างที่ผมบอกก็คือ อาจจะเป็นเชื่อสำหรับใครที่จะไปสร้างยูโทเปียแบบโซเชี่ยลลิสต์ก็ได้ ซึ่งความจริงแล้ว มีในสมัยหนึ่งที่มาร์กซ์อดรนทนไม่ได้ ก็อุตสาหะเอาภาพนี้ไปวาดภาพเอาไว้ว่าในสังคมนิยมมาร์กซ์ ซึ่งจะเป็นสังคมที่ไม่มีการแบ่งแยกแรงงาน ไม่ใช่เป็นแบบที่คนๆ หนึ่งวันหนึ่งนั่งชั้นนอร์ดทั้งวัน ต้องเป็นคนที่มีความรอบด้าน และเขาพูดบรรยายไว้ว่าในสังคมนิยมมาร์กซ์จะเป็นสังคมที่มีเวลาว่างมาก เข้า

ออกไปล่าสัตว์ บ่ายออกไปตกปลา เย็นยังอุตสาห์มาเลี้ยงต้อนรับวัวต้อนรับควาย กินข้าวเสร็จก็ยังไม่
 อย่างที่เขาใช้คำว่าไปวิพากษ์หนึ่ง วิพากษ์หนึ่งสี่ อะไรก็แล้วแต่ อันนี้เป็นข้อความอันหนึ่งซึ่งเป็น
 ที่ตื่นเต้นในวงการ เพราะว่ามันบอกความเป็นยูโทเปียของมาร์กซ์ ก็โชคดีที่ไม่มีมีกล่าวที่ไหนอีก
 ผมคิดว่าตอนหลังมาร์กซ์คงรู้ตัวว่าการพูดอย่างนี้ไม่สมควรยังไง แน่หนอนว่าอันนี้ไม่สมควรเพราะ
 ว่ามาร์กซ์ละเมิดเกณฑ์ที่ตัวเองเอาไปใช้กับพวกสังคมนิยมยูโทเปีย ก็คือเกณฑ์ที่ว่า การที่จะ
 บรรยายสังคมในอนาคต จะทำได้อย่างเป็นศาสตร์ที่แท้จริงต้องเข้าใจสังคมที่มาก่อนเสียก่อน อัน
 นี้มาร์กซ์ละเมิดเกณฑ์ของตัวเองเพราะว่าสังคมที่มาก่อนสังคมคอมมิวนิสต์คือสังคมเผด็จการชน
 ชั้นกรรมาชีพ ซึ่งเป็นสังคมที่ยังไม่เกิด และเมื่อไม่เกิดก็ไม่มีทางเข้าใจได้ว่ามันเป็นยังไง ความจริง
 อันนี้มันเลวร้ายกว่าพวกสังคมนิยมโซเชี่ยลลิสต์ อย่างน้อยพวกนั้นก็ยังเห็นสังคมทุนนิยมบ้าง
 อย่างน้อยก็ในขั้นตอนแรกๆ เพราะฉะนั้นอันนี้เป็นอุดมคติของมาร์กซ์ส่วนที่ใครจะเอาไปสร้าง
 เป็นยูโทเปีย ส่วนเรื่องวิธีการผลิตในสังคม แน่หนอนอันนี้มาร์กซ์ก็พูดถึงไว้บ้าง แต่พูดในลักษณะที่
 ไม่มีรายละเอียดอะไรชัดเจน เพราะว่าอย่างที่บอกก็คือ ไม่ต้องการที่จะสร้างสังคมนิยมยูโทเปีย พูด
 อย่างมากก็แค่ว่า **สังคมคอมมิวนิสต์เป็นสังคมที่การผลิตต้องมีการวางแผนเพื่อที่ว่ามนุษย์
 จะสามารถควบคุมกลไกการผลิต ไม่ใช่แบบทุนนิยมที่กลไกการผลิตเป็นตัวควบคุมมนุษย์**
 รวมทั้งข้อความที่มีชื่อเสียงในข้อเขียนสมัยหลังที่บอกว่า หลักการของความยุติธรรมในสังคมก็คือ
 คนทำงานเท่าที่ความสามารถตัวเองจะมีให้ และเอาผลผลิตไปเท่าที่ตัวเองต้องการ แน่หนอนอันนี้
 ฟังดูมันก็เหมือนกับเป็นยูโทเปีย แต่มันไม่เป็นยูโทเปียถ้าพลังการผลิตในสังคมคอมมิวนิสต์เจริญ
 ถึงขั้นที่ผลิตได้อย่างล้นเหลือจริง แน่หนอนอันนี้ก็หลักการที่สามารถเอาไปใช้ได้ แม้แต่อันนี้ซึ่ง
 ไม่มีลักษณะความคิดแบบยูโทเปียก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่น่าคิดสำหรับวิธีคิดของพวกสังคมนิยมแบบ
 มาร์กซ์คือมีปัญหาว่า ถึงแม้เราจะเชื่อว่าพลังการผลิตในสังคมคอมมิวนิสต์จะเจริญก้าวหน้าจนมี
 ผลผลิตจำนวนมาก แต่ปัญหาคือมนุษย์มีเวลาว่างที่จะพัฒนาศักยภาพของตัวเองจริงหรือไม่ ข้อ
 คิดอันหนึ่งซึ่งเป็นข้อคิดที่ผมคิดว่ามาร์กซ์เองก็รู้สึกอยู่คือข้อคิดที่ว่า ไม่ใช่เพียงแต่ว่าพลังการผลิต
 เจริญแล้วทุกอย่างจะอัตโนมัติ ขึ้นอยู่กับว่าสังคมนั้นจะมีระบบจัดการกับการผลิตของตัวเองยังไง
 ในสังคมคอมมิวนิสต์ขั้นสุดท้ายของมาร์กซ์จะเป็นสังคมที่ไม่มีรัฐในความหมายที่เราเข้าใจ เป็น
 สังคมที่ทุกคนต้องเข้ามาจัดการ ขบคิดทุกอย่าง ไม่ว่าจะผลิตอะไร หรือจะดำเนินการสังคมน้อย
 คนหนึ่งที่มาก่อนมาร์กซ์และค่อนข้างจะเข้าใจดีคือรุสโซ รุสโซบอกว่าในสังคมที่เป็นประชาธิปไตย
 ที่มนุษย์จัดการกิจการของตัวเอง ไม่ใช่ให้ผู้นำมาปกครอง เวลาของมนุษย์ส่วนใหญ่จะถูกใช้ไปกับ
 การเข้าประชุม ถ้าเป็นสังคมอนาธิปไตยจะเป็นอย่างนั้น คือ ต้องมีกรรมการชุดต่างๆ ขึ้นมาเพื่อแบ่ง
 หน้าที่การจัดการสังคม ไม่ใช่เป็นเรื่องของรัฐบาลเป็นคนจัดการ รุสโซเองที่เป็นนักคิดอีกคนหนึ่ง
 มาร์กซ์ตำหนิในบางครั้งว่าเป็นยูโทเปีย กลับเป็นคนมองเห็นสิ่งนี้ บอกเลยว่าสังคมแบบนี้ที่มนุษย์
 เป็นนายของตัวเองจะเป็นสังคมที่มนุษย์แทบจะไม่มีเวลาว่าง อันนี้ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่น่าคิดที่มาร์กซ์

บอกไว้ว่าในสังคมคอมมิวนิสต์ที่มีพลังการผลิตที่ล้นเหลือ มนุษย์จะมีเวลาว่าง เป็นสิ่งที่ตั้งข้อสงสัยได้ว่าจริงหรือไม่ จริงๆ แล้ว การจะมีเวลาว่างอย่างที่บอกว่าเข้าไปตกปลา เย็นไปล่าสัตว์ จะทำได้ก็ต่อเมื่อการจัดการระบบการผลิตและการปกครองในสังคมทำได้อย่างมีประสิทธิภาพและใช้เวลา น้อย เพราะถ้าไม่เป็นเช่นนั้น ก็จะเป็นแบบรัสเซียก็คือ วันหนึ่งทุกคนไม่ต้องทำอะไรนอกจากเข้า นั่งประชุมต่างๆ ว่าจะผลิตอะไร จะจัดการกับปัญหาในสังคมอย่างไร ความจริงแล้วเมื่อถึงตรงนี้ มาร์กซ์เองใน *The Critique of the Gotha Programme* ในข้อเขียนหลังๆ ของมาร์กซ์ ก็ปฏิเสธที่จะ คิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ มาร์กซ์บอกเลยว่ายามานั่งถามว่าพอเป็นคอมมิวนิสต์แล้วรัฐบาลจะมีอยู่ใน รูปแบบไหนหรือว่าจะหายไป ซึ่งโดยตรรกมันไม่ควรจะมีอยู่ในรูปแบบเดิม เพราะรัฐบาลสำหรับ มาร์กซ์ก็คือเป็นเครื่องมือของชนชั้นหนึ่งกดขี่อีกชนชั้นหนึ่ง ในเมื่อสังคมคอมมิวนิสต์ไม่มีชนชั้น หน้าที่นี้ก็ไม่มี แต่มาร์กซ์ก็ตัดบทบอกว่าย่าไปคิดดีกว่าว่ารัฐบาลในสังคมนั้นจะเป็นยังไง เพราะ ว่าถ้าจะคิดต้องคิดแบบที่เขาใช้คำว่า scientifically แบบวิทยาศาสตร์ นั่นก็คือ เมื่อสังคมนั้นยังไม่ ถึง คิดไปก็เป็นยูโทเปียเปล่าๆ อันนี้ก็มาคิดว่าถ้าตรงนี้คิดไม่ได้ ก็เป็นปัญหาว่ามนุษย์จะมีเวลาว่าง มากพอที่จะไปพัฒนาศักยภาพของตัวเองจริงหรือไม่

อีกเรื่องหนึ่งคือ ปัญหาเวลาพูดถึงสังคมอุดมคติของมาร์กซ์ ผมพูดว่าไม่สมควรจะพูดถึงยูโทเปียของมาร์กซ์ด้วยเหตุผลที่บอกไปแล้ว หรือแม้แต่การพูดถึงสังคมอุดมคติของมาร์กซ์เองก็เป็น ปัญหาในอีกแง่หนึ่งคือ ส่วนใหญ่เราจะหมายถึงสังคมที่ทุกอย่างจบสิ้นสุขสมบูรณ์แล้ว อย่างนี้ถึง จะเป็นยูโทเปีย แต่นั่นก็คือปัญหา เพราะว่าทฤษฎีของมาร์กซ์เองไม่ได้บอกว่าทุกอย่างจะหยุดที่ สังคมคอมมิวนิสต์ ถ้าทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ของมาร์กซ์ถูกต้อง มันก็จะเดินไปอีกเรื่อยๆ เพราะ พลังการผลิตก็พยายามที่จะผลักดันตัวเองออกไปเรื่อยๆ เพราะฉะนั้นไม่มีหลักฐานอะไรที่มาร์กซ์คิด ว่าสังคมคอมมิวนิสต์เป็นจุดสุดท้าย ความจริงแล้วในบทนำของ *The Critique of Political Economy* ซึ่งเป็นบทนำที่มีชื่อเสียง มาร์กซ์ก็บอกเพียงว่าการจบสิ้นของสังคมทุนนิยมเป็นจุดจบ ของ prehistory ของสังคมมนุษย์ ไม่ได้บอกว่าเป็นจุดจบของประวัติศาสตร์ ซึ่งมาร์กซ์มองว่าสังคม คอมมิวนิสต์เป็นสังคมมนุษย์อย่างแท้จริง แต่ไม่ได้หมายความว่าสิ้นสุดตรงนั้น เพราะฉะนั้น การพูดถึงสังคมอุดมคติของมาร์กซ์ตรงนี้ก็อาจจะต้องมีเงื่อนไขเอาไว้ว่าคือไม่ใช่เป็นภาพของสังคม สุกสุดท้ายที่ต่อไปจะไม่มีอะไรดีกว่านี้แล้ว แต่เป็นสังคมที่เกิดขึ้นในยุคหลังนายทุนเท่านั้นเอง

อ.ธงชัย: ข้อคิดเล็กๆ ก็คือว่า รัสเซียโซเวียตนะครับ ถ้ารัสเซียมาเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยในเมืองไทย ผมว่าเขาเลิกเขียนสังคมอุดมคติแน่ เพราะเจอสังคมอุดมคติเรียบร้อยแล้ว ประชุมกันเต็มไปหมด

ถาม - ตอบ

อ.ธงชัย: ผมขอย้อนกลับไปที่อาจารย์สมบัติคนเดียว ถ้าลองเอาหลายอย่างที่อาจารย์อุกฤษฏ์พูดถึง เราคงสังเกตเห็นว่า ถ้าจะเรียกอย่างรวมๆ ที่อาจารย์สมบัติวางแนวไว้ให้ว่าลักษณะร่วมของคน ที่คิดถึงสังคมอุดมคติยูโทเปียทั้งหลาย เป็นสังคมที่ยังไม่เกิดขึ้น ไม่รู้ไปถึงได้หรือเปล่า ในขณะที่ความเท่าเทียมมีอีกหลายๆ ลักษณะ จะเห็นได้ว่าเรื่องที่แยกออกเป็นเรื่องจิตใจ หรือเป็นการแก้ปัญหาในเรื่องเกี่ยวกับพลังทางการผลิต ผมขอเปลี่ยนที่อาจารย์อุกฤษฏ์พูดทั้งหมดเป็นอุดมคติของมาร์กซ์ ไม่ใช่ของมาร์กซิสต์ เพราะมีมาร์กซิสต์ไม่รู้กี่คนที่เขาอันนี้ไปขยาย แล้วเสริมต่อดัดแปลง ในแง่หนึ่งจะบอกว่าสิ่งที่อาจารย์ประพจน์พูดว่ายูโทเปียขึ้นกับจิตใจ จะเข้ากับที่อาจารย์สมบัติพูดใหม่ ฟังให้ตีเหมือนจะเข้า ฟังอีกที่ไม่เข้า เป็นการพูดถึงสังคมจิตใจที่พอเพียงคนละแง่กัน อย่างน้อยที่สุด สังคมอุดมคติในทัศนะประวัติศาสตร์แบบที่อาจารย์สมบัติเสนอมา ขอเรียกก่อนว่าเป็นแบบตะวันตก มีลักษณะแบบม้วนเดียวจบ คือไปให้ถึงแล้วก็คงจะเป็นจุดจบ หรือถ้าพูดอย่างอาจารย์อุกฤษฏ์คือเป็นจุดตั้งต้นของประวัติศาสตร์ เป็นจุดจบของ pre-history ของก่อนประวัติศาสตร์ ในขณะที่ทางพุทธทางพราหมณ์ออกจะเป็นคนละเรื่อง

อีกแง่หนึ่งถ้าเราจะสังเกตให้ดีคือ หลายท่านพูดถึง ทั้งบนเวทีนี้และที่เราเข้าใจทั่วไป เมื่อพูดถึงสังคม มีนัยว่าบุคคลมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องข้องในการที่จะต่อสู้เปลี่ยนแปลงในแง่หนึ่ง แต่อีกแง่หนึ่งน้ำหนักของสิ่งที่พุทธกับพราหมณ์ หรือที่อาจารย์อุกฤษฏ์พูดถึง มีนัยเชิงสังคมเหมือนกัน แต่น้ำหนักกลับลงไปที่กรรม ลงมาที่เจตน์จำนง ลงที่การสร้างของเราเอง ผมจะไม่อภิปรายต่อไปมากกว่านี้ แต่มีคำถามนิดนึงเอาไว้ให้เราค่อยว่ากันตอนท้าย หรือใครอยากจะทำคือว่าตอนต้นผมถาม ผมไม่ได้คุยกับผู้จัด นึกอย่างไรจึงเอาเรื่องสังคมอุดมคติเอาไว้เป็นหัวข้อสุดท้าย ใครมีความเห็นอยาก จะเสนอปริศนาก็เชิญเข้าร่วมได้

อ.ชัชชัย คุ่มทวีพร: ผมชัชชัย คุ่มทวีพร อยู่มหาวิทยาลัยรังสิต ผมฟังหัวข้อแล้ว คล้ายๆ กับว่าเป็นผลหลังจากการใช้ความรู้ทางมนุษยศาสตร์ในหลายๆ ด้านที่ได้พูดคุยกันมาสองวันนี้ การพูดถึงสังคมในอุดมคติ ยูโทเปีย ก็เป็นวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมที่เป็นอยู่จริงตอนนี้ว่ายังขาดอะไรอยู่บ้างที่ควรจะไปให้ไกลกว่านี้ ทำให้มาสู่ประเด็นที่รู้สึกว่ายูโทเปียด้านหนึ่งเป็นการวิจารณ์สังคมที่ดำรงอยู่จริงว่ายังขาดอะไรอีกหลายสิ่งหลายอย่าง ขาดความเท่าเทียม ขาดความเสมอภาค ขาดสิทธิ ขาดอะไรอีกมาก แต่เท่าที่อาจารย์อุกฤษฏ์พูดมา หัวใจของลัทธิมาร์กซ์ ที่บอกว่าไม่เป็นยูโทเปีย มันไม่ได้อยู่ตรงส่วนที่อาจารย์ว่า คือไม่ผิดนะครับ แต่มาร์กซ์บอกว่าสังคมนิยมที่ตัวเองพูดซึ่ง ดร.มาร์กซ์ ร่วมกับเองเกลเซียน บอกว่าเป็นวิทยาศาสตร์ก็ตรงที่การพูดถึงว่ายูโทเปียก่อนหน้านี้ทั้งหมดคือความพยายามที่นักคิดคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง พยายามผลิตโมเดลที่คิดว่าสวยงามที่สุด วิจิตรที่สุด ไปให้ผู้ปกครองที่มีอำนาจดู ดูว่ามันดีอย่างไร แล้วพยายามจะโน้มน้าวให้พวกเขาเปลี่ยน ซึ่งมาร์กซ์บอกทั้งหมดคือความเพ้อฝัน ยูโทเปีย จริงๆ แล้วเขาจะบอกว่าสิ่งที่เป็นวิทยา

ศาสตร์ในความหมายแบบไม่ใช่วิทยาศาสตร์ปัจจุบัน เขาได้บอกว่าทุนนิยมได้ชุดหลุมศพให้กับตัวเองตรงที่ว่าพลังการผลิตไม่สามารถควบคุมได้ การพัฒนาไปของพลังการผลิตนี้จะไปสร้างความขัดแย้งกับความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งในท้ายที่สุดแล้ว จะมีการโค่นล้มระบบโดยตัวของมันเอง และถ้ามีความต่างอะไรสักอย่างหนึ่งอยู่ตรงนั้น คือตรงที่บอกว่ามีวิธีการที่สังคมใหม่ที่อยากจะได้มา จะได้มาด้วยวิธีอะไร แม้ว่าตอนหลังวิธีการจะคลาดเคลื่อนผิดพลาด ก็จะมีคำอธิบายต่างๆ อีกชุดหนึ่งออกมา ผมรู้สึกจริงๆ ในแง่หนึ่งคือ ถ้ามีความต่างอะไรระหว่างยูโทเปียกับที่อาจารย์ว่าของมาร์กซ์ ก็คือจริงๆ มันไม่ได้เป็นยูโทเปียตรงที่มันพยายามบอกว่ากระบวนการได้มาซึ่งสังคมที่เขาอยากได้จะเป็นอย่างไร

อาจารย์เอกศักดิ์ ยุกตะนันท์: ชื่อเอกศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ถามอาจารย์ประพจน์ คือมีนักวิชาการพุทธศาสนาบางคนบอกว่าความคิดเรื่องศีลธรรมว่าพุทธศาสนาที่บอกว่าแล้วแต่จะเลือก แล้วแต่เราจะเลือกว่าจะทำดีก็ได้ ทำเลวก็ได้ ความคิดต้องมีเจตน์จำนงเสรี (free will) มันเป็นความคิดของคนชั้นกลาง เพราะฉะนั้นพุทธศาสนาแบบนั้นก็เลยเป็นพุทธศาสนาของคนชั้นกลาง ฟังดูก็เข้ากับมาร์กซ์ดี เพราะมาร์กซ์จะบอกว่าชนชั้นล่างไม่ค่อยรู้สึกว่าเขามี free will

อ.ธงชัย: ผมขอถามอาจารย์สมบัติ เพราะยังไม่มีใครถาม อุดมคติของระบบของสังคมทุนนิยม หรืออุดมคติของคนที่ยึดทุนนิยม อาจารย์คิดว่ามีหรือไม่ คือเราพูดถึงอุดมคติของคนที่ไม่เอาทุนนิยม อุดมคติของมาร์กซิสต์ อุดมคติของพุทธ อุดมคติของทุนนิยมตอนนี้รับ CEO เป็นอุดมคติแล้ว

อ.สมบัติ: ผมคิดว่าเรากำลังเป็นประจักษ์พยานของอุดมคติของทุนนิยม ทุนนิยม เอาหลักง่ายที่สุดคือมนุษย์มีความแตกต่าง แล้วความแตกต่างนี้เป็นความแตกต่างโดยธรรมชาติ ความแตกต่างโดยธรรมชาติทำให้คนมีฐานะที่แตกต่างกัน มีคนรวย คนจน คนเก่ง คนขยัน คนฉลาด คนไม่ฉลาด อะไรทั้งหลาย รัฐบาลมีหน้าที่ที่จะรักษาความแตกต่างโดยธรรมชาตินี้ไว้ นี่ผมพูดตรงไปตรงมา รัฐบาลที่ดีที่สุดก็คือรัฐบาลที่เข้ามายุ่งกับเรื่องของเขาเรียกว่าภาคเอกชนน้อยที่สุด ยิ่งรัฐบาลเข้ามายุ่งมากเท่าไร ความคิดสร้างสรรค์ ความคิดใหม่ๆ ของฝ่ายเอกชนก็จะไม่เกิด แล้วเขาก็มีความเชื่อว่าความคิดแบบนี้ไม่ใช่ว่าไม่ดีนะ เพราะในที่สุดสังคมที่มีคนรวย จะทำให้คนจน อย่างน้อยที่สุดก็ยังดีกว่าคนจนสมัยก่อน คุณไปเป็นคนเลี้ยงสุนัขในบ้านบางบ้าน เงินเดือนสูงกว่าเป็นกรรมกรตั้งไม่รู้กี่เท่า อยู่ในห้องแอร์เลี้ยงหมา อยู่ในห้องแอร์มีความสุขกว่ามาก ผมคิดว่าตรงนี้เป็นเรื่องจริงจัง ผมคิดว่าพัฒนาการของทุนนิยมเองไปไกลกว่าที่ทุนนิยมเคยคาดคิดเอาไว้ด้วยซ้ำ ตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุดคือ เมื่อหลายปีมาแล้ว ผมเคยแปลหนังสือเรื่องความคิดทางการเมืองของมาร์ค

ทเวน เขาเขียนหนังสือเรื่อง *ทอม ฮอว์เยอร์* สมัยผมเป็นเด็กๆ เป็นหนังสือที่อ่านในห้องเรียนวิชาภาษาอังกฤษ คงจำได้แน่ครับว่ามีอยู่วันหนึ่งที่ทอม ฮอว์เยอร์ ไปขโมยขนมคุกกี้ เขาอยู่กับป้า ป้าเป็นคนเลี้ยง แล้วป้าก็ลงโทษบอกว่าขโมยขนมกินโดยไม่ที่ได้รับอนุญาต เพราะฉะนั้นรุ่งขึ้น ทอม ฮอว์เยอร์ จะต้องมีการลงโทษให้ ต้องไปทาสีรั้วบ้าน เอาสีขาวมาทาสีรั้วบ้านให้หมด แล้ววันนั้นเป็นวันอาทิตย์ เด็กในหมู่บ้านก็เรียกได้ว่ากำลังสนุกสนาน ออกไปเที่ยวเล่นตามบ้าน ในขณะที่ทอม ฮอว์เยอร์ ต้องมาทาสีบ้าน มันเป็นการลงโทษซึ่งแสนจะสุดทนสำหรับเด็ก แต่ทอม ฮอว์เยอร์ ฉลาด คือเด็กมันล่อว่าเอ็งต้องทำงาน ทอม ฮอว์เยอร์ ก็ทำประหนึ่งว่าตัวเองกำลังมีความสุขกับการทำงานตรงนี้ เพราะฉะนั้น เอ็งอยากจะทำไหมล่ะ เอ็งอยากจะทำต้องเอาของมาให้ล่ะ ก็มีเหยื่อคนหนึ่งซึ่งอยากจะลองดูซิว่าไอ้ทาสีนี้มันเป็นอย่างไร คนที่หนึ่งก็เอาสตางค์มาให้ เอาของเล่นมาให้ ในที่สุดนี้ สีรั้วบ้านของป้าที่ให้ทา ทาหมดตั้งไม่รู้กี่รอบ ของๆ เด็กทั้งหลายอยู่ในกระเป๋าของทอม ฮอว์เยอร์หมด

นี่คือบทเรียนว่า ทุนนิยมที่พัฒนาไปถึงจุดๆ หนึ่ง ไม่เพียงสามารถจะขายผลิตภัณฑ์เท่านั้น แต่ยังสามารถจะขายความต้องการที่จะเป็นส่วนหนึ่งของผลิตภัณฑ์ได้ด้วย ในกรณีนี้ เด็กในหมู่บ้านต้องขายแรงงานเสนอตัวเองมาทำงานและจ่ายเงินอีกต่างหาก กระบวนการนี้มันเกิดขึ้นทั่วโลก ผมยกตัวอย่าง ผมไปอ่านบทความอันหนึ่ง น่าสนใจดี เขาพูดถึงกระบวนการ McDonaldization กระบวนการอาหารฟาสต์ฟู้ดทั้งหลายที่เกิดขึ้น เขาบอกสังเกตดูนะครับ เวลาที่ไปร้านอาหารพวกฟาสต์ฟู้ดทั้งหลาย คนที่ไปนี่นะครับ เอาสังคมไทยยิ่งชัดเจนใหญ่เลย มีความรู้สึกส่วนตัวนี่เทห์ เด็กวัยรุ่นชอบที่จะไปกินอาหารประเภทนี้ แต่ความเทห์ของเขานี้นะครับ คือเขามองไม่เห็นว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของทั้งหมด คือเพื่อที่จะเทห์ ทุกคนต้องทำเหมือนกันหมด ความเป็นบุคคลเฉพาะตัวคือต้องเหมือนกับคนอื่น พอเข้าไปในร้านอาหารแมคโดนัลด์ เราไม่ต้องชะเง้อดูเคาน์เตอร์ ถ้าชะเง้อดูเคาน์เตอร์ก็จะเห็น มันจะมีเส้นที่เป็นสีๆ สีเขียว สีแดง นั่นคือการทำงานของพนักงานแมคโดนัลด์ คุณรู้เฉพาะแค่นั้น คือคุณมีหน้าที่เอาไอ้นี้มาเสิร์ฟ คุณต้องเดินตามเส้นสีเหลือง ห้ามออกไปเส้นอื่น คุณมีหน้าที่เอานี่มาจากครัว คุณก็เดินตามเส้นสีน้ำเงิน นี่คือเขาทำให้งานมันมี specialization มากจนกระทั่งว่ามนุษย์กลายเป็นหุ่นยนต์ แต่ว่ามีประสิทธิภาพมาก ที่นี้ในส่วนของคนที่ไปบริโภค เขาบอกเราก็นึกว่าเราไม่กินแมคโดนัลด์ เราไม่กินพิซซ่าก็ได้ ไปกินโน้นกินนี่ก็ได้ แต่ว่าทุกร้านหลักการเหมือนกัน คือคุณไปบริโภคในสิ่งที่เขามีให้คุณบริโภคเท่านั้น คุณจะกินใหม่ Big Mac ไม่ก็ Mac ธรรมดา แต่ผมบอกว่าผมอยากได้ขนาดกลางๆ เขาบอกไม่ได้ มีเพียงสองอย่างนี้ เอานี่มาผสมกันได้ไหม ก็ไม่ได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผู้บริโภคเป็นส่วนหนึ่งของระบบนี้ทั้งหมด แม้แต่ร้านอาหารแมคโดนัลด์ ไปดูนะครับ เราต้องทำอะไรทุกอย่าง ไปสั่ง ไปจ่ายสตางค์ ทำอะไรเองหมดเลย พอไปนั่งเก้าอี้ก็เป็นเก้าอี้ที่นั่งไม่ถนัด นั่งได้ไม่นานก็รีบไป คือให้กินๆ แล้วรีบไป กระบวนการอย่างนี้เป็นตัวอย่างที่ชี้ว่าทุนนิยมประสบผลสำเร็จ มันข้ามเส้นกัน

แบ่งของประเทศทั้งหลายได้เป็นอย่างดี มันตรงกันข้ามกับที่มาร์กซ์เคยพูดว่า “Workers of the world united” กรรมกรไม่สามัคคีกันหรอก แต่ว่าทุนนิยมสามัคคีกัน

อ.ธงชัย: ขอบคุณครับ อาจารย์ประพนธ์ครับ พุทธศาสนาแบบ free will เป็นของชนชั้นกลาง

อ.ประพนธ์: ผมไม่รู้ว่าจะสามารถใช้คำว่า free will ได้หรือไม่ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่คนทำเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเหตุปัจจัยในพุทธศาสนา ยกเว้นแต่จะเห็นธรรมชาติอันแท้จริงแล้ว จึงจะไม่ถูกกำหนด เพราะฉะนั้น ในกรณีนั้น เวลาที่เราบอกว่าเลือกที่จะทำดีทำไม่ดี ก็ยังถูกกำหนดด้วยเหตุปัจจัยอยู่ดี จนกว่าเราจะอยู่ตรงกลาง จึงจะเป็น free will ของจริง คือค่อนข้างจะเป็นปัญหาหนักเหมือนกัน แต่ที่นี้ที่บอกว่าเป็นของชนชั้นกลางใหม่ คิดว่าคนที่ตั้งปัญหาประเด็นนี้ขึ้นมา มองดูประวัติพุทธศาสนาแล้วเห็นว่าเกี่ยวกับวาระไวศยะมากในการเผยแพร่พุทธศาสนา แต่ถ้าดูจริงๆ แล้วก็ไม่จริง คนที่เป็นสาวกพระพุทธเจ้าส่วนใหญ่มาจากวรรณะพราหมณ์ ไปดูสาวกที่ออกบวช โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นพราหมณ์มากกว่า หลายเท่าของกษัตริย์ และหลายเท่าของไวศยะ ไวศยะอาจจะมีส่วนที่ช่วยโปรโมต ซึ่งก็เป็นหน้าที่ธรรมดาในสังคมอินเดียอยู่แล้ว มีอีกประเด็นหนึ่งคือ ในกรณีที่สมมติว่ามีลักษณะของความเสมอภาคในแง่ที่ว่ามันเสมอภาคมากกว่าเป็น free will ในพุทธศาสนา ถ้าดูจริงๆ ในสังคมพราหมณ์ จะเป็นแบบเดียวกับที่อาจารย์สมบัติว่า คือมี equilibrium ของสังคมมากกว่า equality ประเด็นที่เน้นจะเน้นว่าเริ่มจาก equality แล้วมันก็เกิด imbalance เกิดความไม่สมดุล ก็เลยเกิดอะไรต่อๆ มา ในขณะที่ทางพราหมณ์บอกว่าในสังคมอุดมคติคือการให้คนแต่ละกลุ่มอยู่ด้วยกันได้ โดยที่ไม่ปนกันด้วย เพราะว่าสังคมอินเดียเป็นสังคมกลุ่ม เพราะฉะนั้นคนที่ปกครองจะอย่างไรให้กลุ่มต่างๆ อยู่ได้โดยไม่ได้กัน เน้นอนสิ่งที่ต้องการคือความสงบสุข ไม่ได้ต้องการเสรีภาพ เพราะฉะนั้น free will ในที่นี้ก็อาจจะไม่ค่อยจะตรงนัก เพราะเป็นคำที่น่ากลัว ผมฟังแล้วน่ากลัวทีเดียว เพราะว่าตกลงมันมีอะไรที่เสรีจริงๆ หรือไม่ในโลกนี้ คงจะมีลำบาก แต่ไม่ค่อยจะเห็นด้วยกับที่บอกว่าเป็น free will ของคนชั้นกลาง เพราะว่าพระเจ้าแผ่นดินเองก็ต้องตัดสินใจเหมือนกันว่าจะทำดีหรือจะทำชั่ว เงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ที่มีมา ถ้าตัดสินใจทำดี คนที่อยู่ในฐานะนั้น เวลาทำดีก็มีผลกระทบกับคนอื่นมากกว่าคนอื่น ถ้าทำไม่ดีก็มีผลกระทบมากกว่าคนอื่น เพราะฉะนั้นถึงจะมีความคิดทฤษฎีเรื่องพระโพธิสัตว์ ซึ่งทำดีแบบสามารถออกมาเสมอภาค ให้ทุกคนเท่ากันหมด ในกรณีนั้นประโยชน์เป็นสาธารณะกับทุกคน

อ.อุกฤษฏ์: ผมเสริมที่อาจารย์สมบัติพูดเมื่อสักครู่หนึ่ง คือเรื่อง globalization ทำให้คนเป็นหุ่นยนต์หรือเหมือนกัน อันนี้ความจริงแล้วเป็นสิ่งที่มาร์กซ์ทำนายเอาไว้ตั้งนานแล้ว ตั้งแต่ใน *Communist Manifesto* นั่นเป็นสิ่งที่มาร์กซ์ทำนายสังคมทุนนิยม คือมันทำให้คนเหมือนกัน